

HENTO TIETO

Lapsen osallisuus ja tiedollinen toimijuus lastensuojelun avohuollon
asiakassuunnitelmissa

Eeva Marjatta Soikkeli

Helsingin yliopisto
Valtiotieteellinen tiedekunta
Sosiaalityö
Pro gradu –tutkielma
Marraskuu 2020

HELSINGIN YLIOPISTO
HELSINGFORS UNIVERSITET
UNIVERSITY OF HELSINKI

Tiedekunta – Fakultet – Faculty Valtiotieteellinen tiedekunta		Koulutusohjelma – Utbildningsprogram – Degree Programme Sosiaalityö	
Tekijä – Författare – Author Soikkeli <u>Eeva</u> Marjatta			
Työn nimi – Arbetets titel – Title HENTO TIETO Lapsen osallisuus ja tiedollinen toimijuus lastensuojelun avohuollon asiakassuunnitelmissa			
Oppiaine/Opintosuunta – Läroämne/Studieinriktning – Subject/Study track Sosiaalityö			
Työn laji – Arbetets art – Level Pro gradu -tutkielma		Aika – Datum – Month and year Marraskuu 2020	Sivumäärä – Sidoantal – Number of pages 69 tekstisivua + 2 liitettä
<p>Tiivistelmä – Referat – Abstract</p> <p>Tutkimuksen tavoitteena on tarkastella, miten lastensuojelun asiakkaana olevan lapsen osallisuus ja tiedollinen toimijuus näkyvät lastensuojelun kirjallisissa asiakassuunnitelmissa. Tutkimusaihe liittyy lapsilähtöisyyden vahvistamiseen lastensuojelussa, mikä on ollut voimistuva ajattelutapa 2000-luvulla niin suomalaisessa lastensuojelussa kuin kansainvälisestikin.</p> <p>Tutkimusaineistona on otos vuoden 2016 aikana laadituista lastensuojelun avohuollon asiakassuunnitelmista, 128 lapsen asiakassuunnitelmat eli yhteensä 176 suunnitelmaa. Kyseessä on asiakastietojärjestelmään tallennettu asiakasasiakirja-aineisto.</p> <p>Tutkimusaineiston analyysissä käytettiin sekä laadullisia että tilastollisia tutkimusmenetelmiä. Lapsen osallisuuden ja tiedollisen toimijuuden tunnistaminen asiakassuunnitelmatekstistä edellytti laadullisia tutkimusmenetelmiä sekä osallisuuden ja toimijuuden käsitteiden operationalisointia. Tutkimuksessa tarkastellaan lapsen osallisuutta erityisesti tiedollisena toimijuu-tena sekä prosessi- ja kohtaamisosallisuutena. Lapsen tiedollisen toimijuuden tunnistamisessa hyödynnettiin Hanna Tulensalon kehittämää jäsenystä lapsen tiedollisen toimijuuden positiosta lastensuojelun tiedon rakentamisen käytännöissä. Lisäksi lapsen osallisuutta tarkasteltiin kohtaamis- ja prosessiosallisuutena, mitä jäsenystä Tiina Muukkonen on käyttänyt omassa tutkimuksessaan.</p> <p>Asiakirja-aineiston aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä tarkasteluun nousivat lapsen osallisuuden käytännöt asiakassuunnitelmien laadinnassa. Teorialähtöisen sisällönanalyysin tuottaman lapsen tiedollista toimijuutta kuvaavan summamuuttujan ja toimijuuteen mahdollisesti vaikuttavien tekijöiden yhteyttä tutkittiin lineaarisella regressioanalyysillä. Lapsen tiedollista toimijuutta selittävinä muuttujina regressiomallissa käytettiin lapsen ikää ja lastensuojelutarpeen syitä sekä sitä, oliko lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä tavannut lapsen asiakassuunnitelmaa laadittaessa.</p> <p>Vaikka lapsikeskeinen lastensuojelu ja lapsen osallisuus ja toimijuus ovat olleet lastensuojelun kehittämistyön kohteina jo varsin pitkään, näyttää aineiston perusteella siltä, että varsinkin kaikkein pienimmät lapset voivat jäädä työskentelyn ulkopuolelle. Tutkimusaineiston perusteella voidaan kuitenkin huomata, että pientenkin lasten on mahdollista olla aktiivisessa tiedollisen toimijan positiossa lastensuojelun asiakkaana, jos lapsen hennolle tiedolle annetaan tilaa ja tukea tulla huomatuksi. Erityisesti niissä asiakasperheissä, joissa on useita pieniä lapsia, vanhemmilla monia omia vaikeuksia tai vanhempien välillä ristiriitoja, on lastensuojelun sosiaalityön kohdennetuilla toimilla huolehdittava perheen kaikkien lasten osallisuuden toteutumisesta. Yhteistyö aikuissosiaalityön ja muiden moniammatillisten verkostojen kanssa voisi vapauttaa lastensuojelun voimavaroja lapsikeskeiseen työskentelyyn.</p> <p>Lapsen osallisuuden näkökulmasta on oleellista, että lapsi on tavattu asiakassuunnitelmaa laadittaessa. Erityinen merkitys osallisuuden näkökulmasta on lapsen ja lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tapaamisilla. Tutkimusaineistossa on esimerkkejä siitä, miten moniammatillinen verkosto- ja yhteistyö voivat tarjota ratkaisuja lapsen tiedon ja toiveiden kuulemiselle ja siten luoda puitteita ja antaa tukea lapsen tiedolliselle toimijuudelle ja osallisuuden toteutumiselle ja lastensuojelussa.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords lapsilähtöisyys, lastensuojelu, osallisuus, sosiaalityö, toimijuus			
Ohjaaja tai ohjaajat – Handledare – Supervisor or supervisors Maritta Törrönen			
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited Helsingin yliopiston kirjasto, Helsingfors universitets bibliotek, Helsinki University Library (E-thesis)			

Sisällys

1 JOHDANTO	1
2 LAPSEN OSALLISUUS JA TIEDOLLINEN TOIMIJUUS LASTENSUOJELUN SOSIAALITYÖSSÄ	3
3 ASIAKASSUUNNITELMA SUUNNITELMALLISEN SOSIAALITYÖN TYÖVÄLINEENÄ LASTENSUOJELUSSA	9
4 TUTKIMUSASETELMA JA TUTKIMUSKYSYMUKSET	11
5 TUTKIMUSAINEISTO	13
6 TUTKIMUSMENETELMÄLLISET RATKAISUT	17
7 TULOKSET	21
7.1 Lastensuojelun avohuollon asiakkaana olevat lapset – mitä heidän asiakassuunnitelmansa heistä kertovat?	21
7.2 Lapsen osallisuuden käytäntöjä lastensuojelun sosiaalityössä	30
7.3 Lapsi tiedollisen toimijuuden kehillä lastensuojelun asiakkuudessa	36
7.4 Havaintoja lapsen prosessi- ja kohtaamisosallisuudesta	44
7.5 Lapsen tiedolliseen toimijuuteen vaikuttavia tekijöitä	50
8 JOHTOPÄÄTÖKSET	59

LÄHTEET

LIITTEET	Liite 1. Muuttujien kuvaus
	Liite 2. Ote havaintomatriisista

1 JOHDANTO

Tutkimuksen tavoitteena on tarkastella, miten lastensuojelun asiakkaana olevan lapsen osallisuus ja tiedollinen toimijuus näkyvät lastensuojelun avohuollon kirjallisissa asiakassuunnitelmissa ja mitä osallisuuteen vaikuttavia tekijöitä suunnitelmateksteistä on tunnistettavissa. Tutkimusaihe liittyy lapsilähtöisyyden tavoitteeseen lastensuojelun tavoitteenasettelussa ja käytännöissä, mikä on ollut voimistuva ajattelutapa 2000-luvulla niin suomalaisessa lastensuojelussa kuin kansainvälisestikin (Ferguson, 2011, s. 34—39; Gilbert, Parton & Skivenes, 2011, s. 251—256; Kääriäinen, 2006, s. 46; Tulensalo, 2015, s. 4; 2016, s. 264—265). Lasten näkymistä lastensuojelun asiakirjoissa on tutkittu aiemmin (mm. Kääriäinen, 2003; 2006; Perttula, 2014), samoin on tutkittu lasten tiedollista toimijuutta lastensuojelun asiakasprosesseissa (mm. Tulensalo, 2015; 2016) ja lapsen kuulemisen dokumentointia (Kääriäinen, 2019) ja lapsikeskeistä työtettä (Ervast & Tulensalo, 2006).

Tutkimuksen tavoitteena on tuottaa tietoa lapsen osallisuuden ja tiedollisen toimijuuden toteutumisesta ja siihen vaikuttavista tekijöistä lastensuojelun sosiaalityössä. Tutkimuksen lähtökohtana on avohuollon lastensuojelupalveluiden kehittämistyössä esiin noussut tarve tarkastella lasten osallisuuden kirjautumista lastensuojelun asiakassuunnitelmiin. Vaikka aineiston pohjalta ei ole mahdollista yksiselitteisesti arvioida lapsen osallisuutta ja asemaa lastensuojelun asiakkaana (vrt. Kääriäinen, 2006, s. 48), voi sen pohjalta paikantaa mahdollisia kehittämiskohteita lasten osallisuuden ja toimijuuden vahvistamiseksi.

Tutkimuksen lähtökohdat ovat eteläsuomalaisessa kunnassa tehtävässä lastensuojelun kehittämistyössä. Tutkimuksen tavoite on asetettu käytäntötutkimuksen periaatteiden mukaisesti (Satka, Julkunen, Kääriäinen, Poikela, Yliruka, Muurinen, 2016, s. 9 —12), eli tavoitteena on ollut tukea käytännön kehittämistyötä kunnan lastensuojelupalveluissa. Tutkimusaihe on syntynyt työelämässä, ja tutkimusprosessia ja aineiston tulkin-
taa eteenpäin vieneet ideat ja näkökulmat ovat tulleet suurelta osin työelämän taholta.

Lapsen osallisuuden toteutuminen lastensuojelussa on ollut viime vuosina suosittu sosiaalityön maisteritutkielmien aihe. Astrid Weidner (2019) on tutkinut omassa tutkielmasaan lasten osallisuutta haastatteleamalla lapsia heidän kokemuksistaan lasten ja sosiaalityöntekijöiden kahdenkeskisistä tapaamisista. Katja Salmela (2020) on tarkastellut lap-

sen osallisuutta sijaishuollon asiakassuunnitelmien, Kirsi Haapanen (2016) lastensuojelun avohuollon asiakassuunnitelmien ja Vuokko Airaksinen (2014) läheisneuvonpidon dokumenttien sisällönanalyysin avulla. Näissä kaikissa tutkimissa osallisuus on määritelty Nigel Thomasin (2002; 2007) osallisuuden mallin jäsenyyksen mukaisesti erilaisista osallisuuden ulottuvuuksista muodostuvaksi. Thomasin mukaan lapsen osallisuus rakentuu mahdollisuudesta valita, haluaako osallistua itseään koskevan asian selvittämiseen ja päätöksentekoon. Muita Thomasin mallin osallisuuden ulottuvuuksia ovat mahdollisuus saada tietoa, mahdollisuus vaikuttaa prosessiin, mahdollisuus ilmaista itseään ja saada tukea siihen ja vahvimpana osallisuuden muotona mahdollisuus tehdä itsenäisiä päätöksiä. (Thomas, 2002, s. 174 – 176.)

Omassa tutkimuksessani olen tarkastellut lapsen tiedollista osallisuutta sekä lapsen kohtaamis- ja prosessiosallisuutta. Näillä tarkastelutavoilla on yhtymäkohtia Thomaksen jäsenyyksen kanssa. Koska tutkimusaineistoni koostuu asiakassuunnitelmista eli asiakasasiakirjoista, voidaan tarkastelun fokuksimista nimenomaan lapsen tiedolliseen osallisuuteen pitää luontevana. Asiakasasiakirjat ovat lastensuojelussa enemmän kuin käytössä olevan tiedon kokoamista tai toiminnan dokumentointia. Lastensuojelussa tieto on keskeinen resurssi ja työväline, ja lastensuojelun juridisoituminen korostaa asiakasdokumentteihin kirjatun tiedon merkitystä. Viranomaiset tuottavat lapsen tarinaa dokumentoissaan virallista tietoa, jonka rinnalla lapsen oma henkilökohtainen kokemus omasta tarinastaan on aukollista ja heikkoa ”toista tietoa” (Heino, 2005, s. 216; vrt. Hänninen, Karjalainen & Lahti, 2005, s. 3 – 4), jonka nostamisella huomion ja tutkimuksen kohteeksi on erityinen merkitys (Törrönen, 2005).

Tutkimusaineiston analyysissä olen käyttänyt sekä laadullisia että tilastollisia tutkimusmenetelmiä. Lapsen osallisuuden ja tiedollisen toimijuuden tunnistaminen asiakassuunnitelmatekstistä edellyttää laadullisia tutkimusmenetelmiä sekä osallisuuden ja toimijuuden käsitteiden operationalisointia. Lapsen tiedollisen toimijuuden tunnistamisessa olen hyödyntänyt Hanna Tulensalon (2015; 2016) kehittämää jäsenyyttä lapsen tiedollisen toimijuuden positioista lastensuojelun tiedon rakentamisen käytännöissä. Lisäksi olen tarkastellut lapsen osallisuutta Tiina Muukkosen (2008) jäsentämällä tavalla kohtaamis- ja prosessiosallisuutena.

Tutkimuksessani tarkastelen lapsen tiedolliseen toimijuuteen vaikuttavia tekijöitä tilastollisen analyysin avulla. Tarkasteluun valitut selittävät tekijät olen valinnut tutkimus-

kirjallisuuden ja asiakassuunnitelma-aineiston sisällönanalyysin avulla. Tutkiessani lastensuojelun asiakkaana olevien lasten osallisuuden toteutumiseen vaikuttavia tekijöitä olen lähtenyt liikkeelle lapsen iän ja tiedollisen toimijuuden välisen yhteyden tarkastelusta. Oletukseni on, että lapsen ikä vaikuttaa lapsen kompetenssiin ymmärtää ja ottaa kantaa omaan asiakkuuteensa liittyviin kysymyksiin. Lapsi on kuitenkin iästään riippumatta lain mukaan aina asianosainen omassa lastensuojeluasiassaan, ja hänellä on oikeus tulla kuulluksi ja osallistua itseään koskevaan päätöksentekoon sekä oikeus saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin ikätasoisesti (Lastensuojelulaki 417/2007; Suomen perustuslaki 731/1999). Lapsen oikeuksien (Lapsen oikeuksien yleissopimus) vastapartina ja toteutumisen edellytyksenä on aina aikuisen, erityisesti lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän velvollisuus mahdollistaa lapsen osallisuuden toteutuminen ja mielihyvän muodostus sekä huomioon ottaminen (Araneva, 2016, s. 15).

Tutkimusaineisto koostuu lastensuojelun avohuollon asiakassuunnitelmista, ja lastensuojelun asiakkaana olevan lapsen osallisuuden toteutumista koskevan tutkimuksen näkökulmasta aineistovalinnalla on erityinen merkitys. Tutkimusten mukaan lastensuojelun avohuollossa asiakkaana olevan lapsen osallisuus toteutuu heikommin kuin sijaishuollossa. Haastatteluaineistoon perustuvan tutkimuksen mukaan sijaishuollossa olevat lapset kokivat, että avohuollon työskentelyn aikana he jäivät usein työskentelyn ulkopuolelle eikä kukaan kuunnellut tai auttanut heitä, vaikka he kertoivat perheessään olevista vaikeuksista. Vasta sijaishuoltoon siirtymisen jälkeen lapset kokivat tulevansa kuulluksi ja tunsivat voivansa vaikuttaa myös itseään koskevaan päätöksentekoon. (Pölkki, Vornanen, Pursiainen & Riikkonen, 2012, s. 114, 122 – 123.) Tämän tutkimustuloksen perusteella lastensuojelun avohuollossa asiakkaana olevien lasten osallisuuden edellytysten ja toteutumisen tulee olla erityisen huomion, ja myös tutkimuksen kohde.

2 LAPSEN OSALLISUUS JA TIEDOLLINEN TOIMIJUUS LASTENSUOJELUN SOSIAALITYÖSSÄ

YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen 12. artiklassa on todettu, että lapsella, joka kykenee muodostamaan omat näkemyksensä, on oikeus vapaasti ilmaista nämä näkemyksensä kaikissa häntä koskevissa asioissa (Lapsen oikeuksien yleissopimus.) YK:n lasten oikeuksien yleissopimus on ratifioitu suomalaisessa lainsäädännössä, mikä edellyttää, että lapsen osallisuus näkyy lastensuojelun suunnitelmallisessa sosiaalityössä, ja luonnollisesti myös työskentelyä ohjaavissa asiakassuunnitelmissa. Lapsella on oikeus olla

määrittämässä, toteuttamassa ja arvioimassa hänen etunsa turvaamiseksi tehtävää lastensuojelutyötä. Lapsen osallisuus on hänen kasvunsa, kehityksensä ja identiteettinsä muodostumisen perusedellytys, mutta myös ihmisoikeuskysymys. (Araneva, 2016, s.183—187; Lapsen oikeuksien yleissopimus; Lastensuojelulaki 2007/417 Luku 4; Lastensuojelun käsikirja.)

Lastensuojelulain mukaan lapselle on hänen ikäänsä ja kehitystasoaan vastaavalla tavalla turvattava oikeus saada tietoa häntä koskevassa lastensuojeluasiassa ja mahdollisuus esittää siitä mielipiteensä. Lapsen ja nuoren mielipiteisiin ja toivomuksiin on kiinnitettävä erityistä huomiota lastensuojelun tarvetta arvioitaessa, lasta tai nuorta koskevaa päätöstä tehtäessä ja lastensuojelua toteutettaessa. (Araneva, 2016, s. 187—188; Lastensuojelulaki 417/2007 5§.) Lapsen ja nuoren oikeus tuoda esiin oma mielipiteensä ja vaikuttaa itseään koskeviin ratkaisuihin liittyy läheisesti lapsen edun huomioimiseen ja toteutumiseen (Räty, 2015, s. 185). Lapsen osallisuus ei kuitenkaan tarkoita sitä, että lapsella olisi lopullinen tai viimekätinen päätösvalta häntä koskevissa asioissa. Vastuu päätöksistä ja oikeus sekä velvollisuus niiden tekemiseen ovat aina aikuisilla, lastensuojeluasioissa viime kädessä viranomaisilla. (Räty, 2015, s. 187.)

Lapsen mielipide on selvitettävä joko kuulemalla häntä itseään tai edustajan välityksellä. Hyvin pienten lasten mielipidettä voidaan selvittää esimerkiksi havainnoimalla hänen käyttäytymistään. Myös isommat lapset voivat ilmaista itseään keskustelun lisäksi esimerkiksi leikkimällä tai piirtämällä. (Räty, 2015, s. 18, 186—187.) Lapsen mielipide on selvitettävä hienovaraisesti aiheuttamatta tarpeetonta haittaa lapsen ja hänen vanhempiansa tai muiden läheisten ihmisten välisille suhteille. Mielipide voidaan jättää selvittämättä vain, jos selvittäminen vaarantaisi lapsen terveyttä tai kehitystä tai jos selvittäminen on ilmeisen tarpeetonta. (Lastensuojelulaki 417/2007 20§.)

Lastensuojelulain mukaan lapsen mielipiteen selvittämisen tapa ja pääasiallinen sisältö on kirjattava asiakasasiakirjoihin (Lastensuojelulaki 417/2007 20§). Lapsen mielipiteen selvittämiseksi voidaan joutua kokoamaan laaja ja monimuotoinen aineisto. Lapsen aito mielipide on pyrittävä selvittämään kaikesta kootusta aineistosta. Ratkaisuvaihtoehtoista on päätöksiä tehtäessä valittava se, joka ottaa riittävällä tavalla huomioon lapsen oman mielipiteen ja toivomukset ja turvaa parhaalla mahdollisella tavalla lapsen edun toteutumisen. (Räty, 2015, s. 187.)

Lastensuojelun asiakkaana olevan lapsen osallisuuden sekä hänen perus- ja ihmisoi-
keuksiensa täysimääräinen toteuttaminen edellyttää, että lapsen asioista vastaavalla sosi-
aalityöntekijällä on henkilökohtainen kontakti lapseen. Lastensuojelulain 29 § velvoittaa
vastuusosiaalityöntekijää tai muuta lastensuojelun työntekijää tapaamaan lasta koko asi-
akkuuden ajan riittävän usein sekä aina kun lapsi itse sitä vaatii. Lapsen oma kokemus
ja mielipide tulee selvittää lapselta itseltään, eikä pelkästään aikuisten välityksellä.

Lapsi voidaan tavata myös ilman huoltajien lupaa. (Araneva, 2016, s. 185.)

Lastensuojelussa lapsen kertomat asiat tulee ottaa vakavasti ja niille tulee antaa suu-
rempi painoarvo kuin aikuisten kertomille. Jos aikuisten ja lapsen kertomat asiat ovat
ristiriidassa keskenään, tulee asiaa ja näkemysten eroavaisuuksien syitä selvittää laajem-
min. Aikuisilla tarkoitetaan tässä niin lapsen huoltajia ja läheisverkostoa kuin lastensuo-
jelun työntekijöitäkin. (Araneva, 2016, s. 185 – 186.)

Lastensuojelussa lapsen osallisuuden tulee perustua ja kehittyä jatkuvassa vuoropuhe-
lussa ja dialogissa aikuisten kanssa. Kyseeseen eivät voi tulla vain kertaluonteiset lap-
sen kuulemiset ja lakisääteiset mielipiteen selvittämiset, joihin ryhdytään vain silloin
kun ollaan valmistelemassa jotain lastensuojelullista ratkaisua tai toimenpidettä. Lapsen
tulisi lastensuojelulain hengen mukaisesti olla työskentelyn keskiössä ja kokonaisvaltai-
sesti mukana työskentelyssä aktiivisena toimijana, ei aikuisten toimenpiteiden kohteena.
(Araneva, 2016, s. 186.) Lapsen mielipiteen selvittämättä jättäminen lastensuojeluasi-
assa on lainsäädännön näkökulmasta poikkeuksellinen ratkaisu, jonka perustelut tulee
merkitä lasta koskeviin asiakirjoihin (Räty, 2019, s. 186).

Tiina Muukkonen (2008) on jäsentänyt lapsen osallisuuden rakentuvan lastensuojelussa
kahdella tasolla: yksittäisissä kohtaamisissa kohtaamisosallisuutena ja asiakasprosessin
kokonaisuuden puitteissa muodostuvana prosessiosallisuutena. Lapsen prosessiosalli-
suuden toteutuminen edellyttää mm. lapsen osallisuutta tietoon siitä, mitä lastensuoje-
lullisilla toimenpiteillä tavoitellaan ja miksi niitä tehdään. Kohtaamisosallisuus edellyt-
tää lapsen läsnäoloa ja kohtaamisia, joiden kautta lapsi pääsee osalliseksi lastensuoje-
lussa rakentuvan tiedon tuotantoon. (Muukkonen, 2008, s. 152—158.)

Lapsen osallisuutta tutkittaessa on käytetty käsitettä lapsen tieto. Lapsen osallisuuden
edellytyksenä pidetään lapsen mahdollisuutta olla mukana tuottamassa tietoa itsestään,
kokemuksistaan ja toiveistaan. (Hurtig, 2006, s. 167—169.) Hanna Tulensalo (2015;

2016) on tutkimuksessaan jäsentänyt lapsen toimijuuden suhdetta lastensuojelussa rakentuvaan tietoon käyttäen lapsen tiedollisen toimijuuden käsitettä. Tulensalo on tutkinut lastensuojelun asiakkaina olevien lasten tiedollisen toimijuuden positioita, ja nimenyt ne aktiivisen, välillisen ja ulkopuolisen tiedollisen toimijan positioiksi. (Tulensalo, 2015; s. 6, 13—14; 2016.)

Tulensalon tutkimuksen mukaan lapsen paikka ja tiedollisen toimijuuden positio lastensuojelun työskentelyssä vaihtelevat. Lapsi voi olla työskentelyn aikana aktiivisessa, välillisessä tai ulkopuolisessa toimijapositionissa. Muutoksia lapsen toimijaposition tuottaa mm. vanhempien tilanne ja muut asiakkuuden taustalla olevat asiat ja asetelmat. (Tulensalo, 2015, s.14; 2016.) Aktiivisessa toimijapositionissa oleva lapsi on vuorovaikutuksen osapuolena suhteessa tiedon rakentumiseen. Tässä positiossa oleva lapsi on kertoja, kuulija ja kokija, jolla on kertomiseen ja tiedon tuottamiseen tarvittavaa tilaa ja välineitä. (Tulensalo, 2015, s.14—15; 2016.)

Tulensalon tutkimusaineistossa lapsi ei aina ollut vuorovaikutuksen aktiivinen osapuoli, mutta kuitenkin kerronnan ja toiminnan kohteena. Tällöin lapsen kertomus ja kokemus välittyvät lastensuojelun tiedoksi muiden toimijoiden kautta. Tulensalo nimeää lapsen position näissä tilanteissa välilliseksi tiedolliseksi toimijaksi. (Tulensalo, 2015, s. 22—23.)

Tulensalon tutkimustulosten perusteella lastensuojelun asiakkaana oleva lapsi voi olla myös ulkopuolisen tiedollisen toimijan positiossa. Vahvimmillaan lapsen ulkopuolinen positio on silloin, kun hän on työskentelyn ulkopuolella. Tällöin lastensuojelun sosiaalityö voi olla keskittynyt vanhempien kanssa työskentelyyn eikä lasta ole juurikaan tavattu. Lapsen kanssa työskentely tai hänen tuottamansa tieto saattaa myös jäädä kirjautumatta lastensuojelun asiakastyön dokumentteihin, ja näin hyödyntämättä ja huomiotta työskentelyssä. Joissain tilanteissa lapsi esiintyy tiedolta suojeltavan positiossa, jos lapsen ei haluta tietävän esimerkiksi vanhempien omista ongelmista. Yhteistä näille positioille on, että asiakkaana olevalla lapsella ei ole suhdetta lastensuojelussa rakentuvaan vuorovaikutukselliseen tietoon. (Tulensalo, 2015, s. 23—25; 2016.) Tulensalon jäsenys lapsen tiedollisen toimijuuden kehistä ja positioista on koottu taulukkoon 1.

Taulukko 1. Lapsen tiedollisen toimijuuden kehät (mukaellen Tulensalo, 2015, s. 13 - 26; 2016, s. 270 - 279).

Tiedollisen toimijuuden kehä	Lapsen tiedollisen toimijan positio	Lapsen suhde vuorovaikutukselliseen tietoon
Lapsi on ulkopuolinen toimija	Lapsi työskentelyn ulkopuolella	Lapsella ei ole suhdetta tietoon.
	Lapsi dokumentoinnin ulkopuolella	Toiminta lapsen kanssa tai lapsen kertomus ei kirjaudu asiakastyön dokumentteihin.
	Lapsi tiedon ulkopuolella	Lapsi on tiedolta suojeltava.
Lapsi on välillinen toimija	Lapsi toiminnan kohteena	Lapsi ei ole vuorovaikutuksen osapuolena. Muut osalliset näkevät lapsen roolin merkittävänä ja lapsen olevan työskentelyn kohde.
	Lapsi kerronnan kohteena	Lapsi itse ei ole vuorovaikutuksen osapuolena. Tieto lapsesta on välittyntä ja pitää sisällään muiden osallisten kuvauksia lapsesta.
	Lapsi kertojana välillisesti	Lapsi itse ei ole vuorovaikutuksen osapuolena. Lapsi on kertojana, mutta lapsen kertomus tulee välillisesti muiden osallisten kerronnan kautta.
Lapsi on aktiivinen toimija	Lapsi kertojana	Lapsi on vuorovaikutuksen osapuolena ja tiedon antajana.
	Lapsi kuulijana	Lapsi on vuorovaikutuksen osapuolena ja tiedon saajana.
	Lapsi kokijana	Lapsi on vuorovaikutuksen osapuolena, tiedon antajana, saajana ja käsittelijänä.

Osallisuutta kuvataan usein vaihteittain vahvistuvana yksikön tai ihmisryhmän mahdollisuutena vaikuttaa ja olla mukana itseä ja omaa elämää koskevilla ratkaisilla ja laajem-

minkin omaan ympäristöön, yhteisöön ja yhteiskuntaan liittyvissä asioissa. Usein puhutaan osallisuuden tikkaista tai portaista, ja ajatellaan, että edeltävät osallisuuden vaiheet tai niihin liittyvät mahdollisuudet tai kompetenssit tulee saavuttaa ennen kuin voi edetä osallisuudessa pidemmälle. (Vrt. mm. Hart, 1992, s. 9 – 14.)

Käsitystä vaiheittain etenevästä ja vahvistuvasta osallisuudesta on lastensuojelun kontekstissa kritisoinut mm. Nigel Thomas (2002). Thomas on mallintanut lapsen osallisuutta erilaisista elementeistä koostuvina ja tilannesidonnaisesti toteutuvina lapsen mahdollisuuksina olla aktiivinen toimija ja vaikuttaa itseään koskeviin asioihin. Lapsen osallisuus ja sen saamat muodot ja lapsen itsensäkin niille antamat merkitykset ovat jatkuvassa liikkeessä. (Thomas, 2002, s. 174 – 175.)

Thomasin nimeämät lapsen osallisuuden elementit ovat laajasti käytetty lapsen osallisuuden jäsenitys, ja ne ovat käytössä mm. Terveysten ja hyvinvoinnin laitoksen ylläpitämän Lastensuojelun käsikirjan Lapsen osallisuus? –sivustolla (Lastensuojelun käsikirja). Viime vuosina julkaistuissa lapsen osallisuutta käsitelleissä sosiaalityön pro gradu- ja maisteritutkielmissa on pääsääntöisesti hyödynnetty Thomasin kehittämää osallisuuden mallia (mm. Airaksinen, 2014; Haapanen, 2016; Salmela, 2020; Weidner 2019).

Omassa tutkimuksessani tarkastelen lapsen osallisuutta lapsen tiedollisena toimijuutena (Tulensalo, 2015; 2016) sekä kohtaamis- ja prosessiosallisuutena (Muukkonen, 2008). Näen näillä jäsennyksillä paljon yhtymäkohtia Thomasin (2002) mallinnukseen lapsen osallisuudesta. Thomas hahmottelee mallissaan kuusi osallisuuden elementtiä: lapsen mahdollisuus valita osallistuuko, lapsen mahdollisuus saada tietoa, mahdollisuus vaikuttaa prosessiin, ilmaista itseään ja saada tukea itsensä ilmaisemiseen sekä mahdollisuus itsenäisiin päätöksiin. Nämä elementit voidaan nähdä lapsen tiedollisen toimijuuden ja kohtaamis- ja prosessiosallisuuden edellytyksinä, mutta myös sen ilmentyminä. Thomasin jäsenitys lapsen osallisuudesta on auttanut minua sisällönanalyysivaiheessa tunnistamaan aineistosta ns. asiakkuuden kriittisiä kohtia, joissa lapsen tiedollinen toimijuus sekä prosessi- ja kohtaamisosallisuus nousevat esiin, jos nousevat.

3 ASIAKASSUUNNITELMA SUUNNITELMALLISEN SOSIAALITYÖN TYÖVÄLINEENÄ LASTENSUOJELUSSA

Lastensuojelulain (417/2007) 30 §:n mukaan lastensuojelun asiakkaana olevalle lapselle on tehtävä asiakassuunnitelma, ja se on laadittava yhteistyössä lapsen kanssa, ellei siihen ole ilmeistä estettä. Asiakassuunnitelma on suunnitelma lapsen ja hänen perheensä tarvitsemista palveluista, ja sitä laadittaessa on pyrittävä siihen, että suunnitelmaan kirjatuista asioista sovitaan yhteisesti siten, että myös lapsi voi niihin sitoutua. Hyvän hallinnon mukaisesti suunnitelmaan kirjataan mahdolliset eriävät mielipiteet, myös lapsen eriävä mielipide. (Araneva, 2016, s. 244 – 251; Rätty, 2019, s. 248 - 257.)

Asiakassuunnitelmaa laadittaessa lapselle on kerrottava myös vaihtoehtoisista toimintavaihtoehtoista, ja valittujen ratkaisujen ja toimenpiteiden merkitys tulee käydä lapsen kanssa läpi huolellisesti. Lapsen kysymyksiin ja niihin vastaamiseen tulee varata riittävästi aikaa. (Araneva, 2016, s. 248.) Asiakassuunnitelma on tarkistettava joustavasti ja suunnitelmallisesti tarpeen mukaan, mutta kuitenkin vähintään kerran vuodessa (Lastensuojelulaki 417/2007 30§; Rätty, 2019, s. 257).

Asiakassuunnitelma on keskeinen työväline lastensuojelun suunnitelmallisessa sosiaalityössä. Suunnitelmaa laadittaessa arvioidaan lapsen ja hänen perheensä tilannetta ja niitä asioita, joihin lastensuojelutyöllä pyritään vaikuttamaan. Lisäksi suunnitelmaan kirjataan lapsen ja hänen perheensä tarvitsemat tukitoimet ja palvelut. Kirjattujen tavoitteiden toteutumista seurataan, arvioidaan ja päivitetään säännöllisesti yhdessä asiakkaan kanssa. (Araneva, 2016, s. 239—240; Rätty, 2019, s. 257.)

Lastensuojelulain 20 §:n mukaan lapsen mielipide on selvitettävä hienovaraisesti. Mielipiteen selvittämisestä ei saa aiheutua tarpeetonta haittaa lapsen ja hänen vanhempiensa välisille suhteille tai lapsen suhteille muihin läheisiin. (Araneva, 2016, s. 177 – 178; Lastensuojelulaki 417/2007 20 §.) Lisäksi on tiedostettava, että jo suunnitelman laatiminen itsessään on osa lastensuojelua, ja siksi laatimisen prosessin tulisi olla lasta kunnioittava ja hänen voimavarojaan ja vahvuuksiaan tukeva (Araneva, 2016, s. 93).

Lapsen osallisuuden näkökulmasta lapsen tiedollisen toimijuuden positio nimenomaan asiakassuunnitelmaa laadittaessa on keskeinen. Työskentelyprosessissa ja asiakaskoh-
taamisissa syntyvän ja kirjautuvan yhteisen tiedon ja ymmärryksen tavoite on palautua lapsen arkeen ja siellä lastensuojelun sosiaalityön tavoitteiksi määriteltujen ongelmien

ratkaisuiksi. (Tulensalo, 2016, s. 264.) Lisäksi asiakaskohtaamisissa luodaan uutta ymmärrystä ja välitetään tietoa lapsen ja vanhempien kesken (Muukkonen, 2008, s. 156 – 158). Lapsen mahdollisuus asettua tässä työskentelyssä keskiöön ja aktiivisen tiedollisen toimijan positioon on hänen osallisuutensa toteutumisen kannalta keskeistä.

Lastensuojelun asiakkaana olevan lapsen osallisuus on tärkeää lastensuojelussa tapahtuvan tiedontuotannon näkökulmasta. Lapsella, kuten aikuisillakin asiakkailla, on oikeus tuottaa itseään koskevaa tietoa. Kohtaamistason osallisuudessa on kyse oikeudesta tulla kuulluksi. Sen lisäksi tarvitaan prosessitason osallisuutta, eli lapsen tuottaman tiedon vaikutusta asiakasprosessiin ja siinä tehtäviin ratkaisuihin, tavoitteenasetteluun ja toimenpiteisiin. (Muukkonen, 2008, s. 156.) Asiakassuunnitelmaa laadittaessa näiden molempien osallisuuden tasojen tulee olla läsnä, jotta lapsen tiedolliselle toimijuudelle on edellytyksiä.

Sosiaalihuollon asiakasdokumentointia ja asiakastietojärjestelmiä on kehitetty laajalla yhteistyöpohjalla viime vuosina, ja kehittämistyön tuloksina lähitulevaisuudessa on tulossa paljon niin lainsäädännöllisiä kuin teknologisiakin uudistuksia. Suomessa on aloitettu sosiaalihuollon asiakastiedon käyttöönotto vuonna 2018 ja vireillä olevan asiakastietolain myötä sosiaalihuollon palvelunantajat tulevat liittymään osaksi valtakunnallisia tietojärjestelmäpalveluita eli Kanta-palveluun. Kehittämistyön tavoitteena on parantaa asiakastiedon käytettävyyttä siirtymällä määrämuotoiseen ja rakenteiseen asiakasdokumentointiin. Lisäksi tavoitteeksi on asetettu tietoturvallisuuden parantaminen, ja sen mahdollistaminen, että asiakkailla on jatkossa pääsy omiin asiakastietoihinsa ajasta ja paikasta riippumatta. (Lehmuskoski, Suhonen, Häkälä, Taina & Ailio, 2020, s. 6.)

Myös lastensuojelun avohuollon asiakassuunnitelmat tallennetaan tulevaisuudessa Kanta-palveluun (Lehmuskoski ym., 2020, s. 121). Näin lapsen oma asiakassuunnitelma on jatkossa hänen itsensä nähtävissä ilman, että sosiaalityöntekijä erikseen lähettää sitä tiedoksi lapselle. Tämä oletettavasti vahvistaa lapsen tiedollista osallisuutta, jos vain hänellä on Kanta-palvelun käytön edellyttämä tietotekninen osaaminen, lukutaito ja mahdollisuus järjestelmän vaatimaan tunnistautumiseen. Tekninen pääsy Kanta-palveluun ja omaan asiakassuunnitelmaan ei kuitenkaan lähtökohtaisesti vähennä lapsen tarvetta saada aikuisten tukea asiakastietoihin kirjattujen asioiden ymmärtämiseen tai kuulluksi

tulemiseen. Lapsen osallisuus tietoon edellyttää jatkossakin kohtaamisosallisuutta tiedon vastaanottamisessa ja käsittelyssä sekä mahdollisuutta antaa palautetta (Muukkonen, 2002, s. 152 – 158).

4 TUTKIMUSASETELMA JA TUTKIMUSKYSYMYKSET

Tutkimusaiheeni on lapsen osallisuus ja tiedollinen toimijuus lastensuojelun avohuollon asiakassuunnitelmissa. Tavoitteenani on ollut tutkia miten lapsen osallisuus ja tiedollinen toimijuus näkyvät asiakassuunnitelmissa ja mitkä tekijät vaikuttavat lapsen tiedollisen toimijuuden toteutumiseen. Tutkimuskysymykseni ovat:

1. Miten lapsen osallisuus ja tiedollinen toimijuus näkyvät lastensuojelun avohuollon asiakassuunnitelmissa?
2. Mitä asiakassuunnitelmiin kirjattuja tekijöitä on yhteydessä suunnitelmissa näkyvään lapsen tiedolliseen toimijuuteen?

Ensimmäiseen tutkimuskysymykseen etsin vastausta analysoimalla lastensuojelun avohuollon asiakassuunnitelmista koostuvaa asiakirja-aineistoa sisällönanalyysin avulla. Tavoitteeni on tunnistaa asiakassuunnitelmiin kirjautuneita jälkiä lapsen osallisuudesta ja tiedollisesta toimijuudesta, ja kuvata miten ne asiakirjatekstissä näyttäytyvät. Lapsen osallisuuden ja toimijuuden tunnistamisessa ja jäsentämisessä hyödynnän valitsemaani teoreettista viitekehystä.

Jälkimmäiseen tutkimuskysymykseen pyrin vastaamaan tarkastelemalla aineistosta tekemieni havaintojen välisiä yhteyksiä tilastollisten menetelmien avulla. Tämä edellyttää sisällönanalyysin tuottamien havaintojen muuttamista numeeriseen muotoon. Tekijät, joiden yhteyttä lapsen tiedolliseen toimijuuteen tutkin, olen valinnut tutkimuskirjallisuuden ja aineistosta sisällönanalyysin avulla tekemieni havaintojen perusteella.

Aiemmin samasta tutkimusaineistosta tekemässäni käytäntötutkimuksessa käytin suoria jakaumia kuvaamaan aineistossa esiintyvien ilmiöiden ja sisällönanalyysin avulla nimettyjen kategorioiden yleisyyttä aineistossa. Analyysin edetessä alkoi lapsen ikä vaikuttaa oleelliselta taustamuuttujalta, ja käytin sitä käytäntötutkimuksen ristiintaulukoinnissa selittävänä tekijänä. (Soikkeli, 2017.) Lapsen ikä on myös lainsäädännön (Räty,

2019, s. 183, 185) ja tutkimuskirjallisuuden (mm. Kääriäinen, 2006, s. 65; Muukkonen, 2008, s. 151—152; Tiilikainen, 2008, s. 127—131) valossa merkityksellinen lapsen osallisuuden toteutumista määrittävä tekijä.

Ristiintaulukoinnissa näyttäytyvien ikäryhmittäisten erojen tilastollista merkitsevyyttä en käytäntötutkimusta tehdessäni päässyt testaamaan, vaan ristiintaulukointien tarkoitus oli lähinnä kuvata aineistossa esiintyviä ilmiöitä. Tilastollisten merkitsevyyksien ja ilmiöiden välisten yhteyksien tutkimisen nimesin käytäntötutkimuksen yhteydessä mahdolliseksi jatkotutkimusaiheeksi, johon olen tarttunut tässä pro gradu –tutkielmassa.

Aineistoa analysoitaessa ja tuloksia tulkittaessa on syytä huomioda, että sen havainnon perusteella, näkyykö lapsi ja hänen osallisuutensa ja tiedollinen toimijuutensa lastensuojelun asiakassuunnitelmassa, ei voida suoraan arvioida sitä, tuleeko lapsi lastensuojelun sosiaalityössä kuulluksi ja autetuksi. Asiakassuunnitelmaan kirjattu teksti on asiakirjateksti, ei lastensuojelun reaalimaailma, saati asiakkaana olevan lapsen kokemus todellisuudesta (Kääriäinen, 2005, s. 162). Lastensuojelun asiakirjatekstit voivat kertoa enemmän sosiaalityössä vakiintuneista kirjoittamisen käytännöistä kuin asiakasprosessissa ja asiakkaan kohtaamisessa tapahtuvista asioista (Kääriäinen, 2006, s. 66—67).

Tutkimusasetelmaa rakennettaessa on tärkeää tunnistaa käytetyn empiirisen aineiston käytettävyyttä tietoteoreettisesta näkökulmasta. Oman tutkimukseni kohdalla tämä tarkoittaa sen arviointia, mitä voidaan lapsen osallisuudesta ja tiedollisesta toimijuudesta lopulta tietää sen perusteella, mitä lapsen asioista vastaava lastensuojelun sosiaalityöntekijä on lapsen asiakassuunnitelmaan kirjannut. Saattaa olla, että asiakassuunnitelmateksti kertoo enemmän kirjoittajasta tai instituutiosta, jossa teksti laaditaan ja jonka tarpeisiin se laaditaan, kuin lapsesta tai hänen osallisuudestaan. Tietoteoreettisesta näkökulmasta asiakassuunnitelmatekstien relevanssin voi kyseenalaistaa varsinkin, jos määrittelee osallisuuden luonteeltaan kokemukselliseksi. Periaatteessa vain lapsi itse tietää oman osallisuuden kokemuksensa, eikä kukaan muu voi kertoa onko lapsen osallisuus toteutunut (Muukkonen, 2008, s. 148 – 149). Kriittisestä tietoteoreettisesta näkökulmasta tarkasteltuna matka lapsen todellisesta osallisuuden kokemuksesta sosiaalityönte-

kijän laatimaan ja asiakastietojärjestelmään tallentamaan tekstiin on pitkä, eikä asiakassuunnitelmasta tehtyjen havaintojen voida kritiikittömästi ajatella olevan suoraan lapsen osallisuuden kokemuksesta ja toimijuudesta tehtyjä havaintoja.

Asiakassuunnitelma ja sen laatiminen saattavat kuitenkin tosiasiallisesti mahdollistaa lapsen osallisuuden toteutumisen, jos lapsi osallistuu suunnitelman laatimiseen tai muulla tavoin pääsee vaikuttamaan asiakassuunnitelmansa sisältöön. Asiakassuunnitelmaan kirjautuneet jäljet lapsen osallisuudesta, kuten lapsen oma mielipide tai toiveet, ovat merkityksellisiä myös siksi, että asiakirjatekstit toimivat sosiaalityössä tiedonmuodostuksen ja arvioinnin välineinä ja toimenpiteiden perusteluina (Kääriäinen, 2006, s. 67).

Lapsen kannalta asiakassuunnitelmaan kirjatut tai kirjaamatta jääneet asiat ovat merkityksellisiä tai jopa kohtalokkaita (Kääriäinen, 2005, s. 162), koska asiakassuunnitelma on suunnitelmallisen muutossosiaalityön väline, työskentelyä ohjaava ”ohje”, jonka noudattamiseen asiakkaan ja työntekijän oletetaan sitoutuvan (Laaksonen, Kääriäinen, Penttilä, Tapola-Haapala, Sahala, Kärki & Jäppinen, 2011, s. 48). Lastensuojelun asiakassuunnitelman nimenomainen tarkoitus on vaikuttaa lapsen ja perheen tuen tarpeisiin (Araneva, 2016, s. 92 – 94) eli lapseen arkeen ja elämään. Kyse ei siis tästä näkökulmasta ole ainoastaan tutkimuksellisesti kiinnostavasta asiakirjatodellisuudesta, vaan lapsen reaali maailmaan tosiasiallisesti vaikuttavasta tekstistä, jonka ääreen on tarkoitus palata, ”herättää se eloon” (vrt. Kääriäinen, 2005, s. 162) ja arvioida onko lapsen ja perheen reaalityodellisuus muuttunut sellaiseksi kuin suunnitelmatekstiin on kirjattu.

5 TUTKIMUSAINEISTO

Tutkimusaineistona ovat eteläsuomalaisen kunnan lastensuojelun yhdessä palveluyksikössä vuoden 2016 aikana laaditut lastensuojelun avopalvelujen asiakassuunnitelmat. Kyseessä on asiakastietojärjestelmään tallennettu asiakasasiakirja-aineisto.

Asiakassuunnitelmat on laadittu ATJ-asiakastietojärjestelmän asiakassuunnitelmapohjaan, minkä voidaan olettaa vaikuttaneen suunnitelmien rajaukseen ja jäsentelyyn. ATJ-

järjestelmä antaa kuitenkin mahdollisuuden toteuttaa asiakasdokumentointia melko vapaamuotoisesti, eikä ohjaa määrämuotoiseen tai rakenteiseen kirjaamiseen, mihin suuntaan asiakasdokumentointia tällä hetkellä kehitetään (vrt. Lehmuskoski ym., 2020, s. 6).

ATJ-asiakastietojärjestelmän asiakassuunnitelmapohjassa on valmiina seuraavat otsikot: osallistujat, nykytilanne, tavoitteet, menetelmät, arviointi, seuranta, tiedoksianto ja läheiset, joista jälkimmäisin kirjataan vain, jos kyse on läheisverkostoratkaisusta. Kyseisen kunnan johtavat sosiaalityöntekijät ovat laatineet oman kuntansa lastensuojelun työntekijöille ohjeet kunkin alaotsikon sisällöksi, mutta aineistosta tekemiäni havaintojen mukaan ATJ-järjestelmään tallennetuissa asiakassuunnitelmissa otsikoiden alla olevien tekstien sisällöllisissä rajauksissa ja jäsentelyssä on huomattavaa vaihtelua. Ilman rakenteista ja määrämuotoista asiakirjapohjaa laaditut asiakassuunnitelmat ovat melko vapaamuotoista ja kuvailevaa tekstiä, jossa sosiaalityöntekijöiden keskenään erilaiset yksilölliset kirjoitustyyliä tulevat näkyviin (vrt. Laaksonen ym., 2011, s. 38 – 39).

Suomalainen sosiaalihuolto on tällä hetkellä siirtymässä määrämuotoiseen asiakasdokumentointiin, jossa asiakasasiakirjojen rakenteet ja tietosisällöt määrittelee Sosiaalihuollon asiakasasiakirjalain mukaan Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos (Laki sosiaalihuollon asiakasasiakirjoista 254/2015 5§; Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos, 2020). On oletettavaa, että asiakasdokumentointia laativan sosiaalityöntekijän yksilölliset tiedontuottamisen tavat, ja samalla myös tavat määritellä mikä on asiakastilanteen kuvauksessa tai toimenpiteiden perusteluissa oleellista, eivät mahdollisesti tule enää jatkossa vastaavalla tavalla näkyviin. Yhtenäisesti määritellyt määrämuotoiset ja rakenteiset asiakastiedot ovat edellytys tiedon tehokkaalle hyödyntämiselle asiakastyössä, suunnittelussa, johtamisessa, tilastoinnissa sekä tutkimuksessa (Lehmuskoski ym., 2020, s. 6). Tutkimusaineistoina asiakassuunnitelmat saattavat määrämuotoisina olla jatkossa luonteeltaan erilaisia ja osin jo sellaisinaan tilastolliseen tutkimukseen hyödynnettäviä.

Vapaamuotoisesti laaditut kirjalliset asiakassuunnitelmat ovat runsas ja yksityiskohdittaan rikas laadullinen tutkimusaineisto. Voidaan ajatella, että lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä on kirjoittanut asiakassuunnitelmatekstiin asioita, joita on itse pitänyt tärkeinä ja keskeisinä kuvatessaan ja arvioidessaan lapsen tilannetta, työskentelyn tarvetta ja tavoitteita sekä perustellessaan lastensuojelullisia toimenpiteitä. Jos lapsi ja hänen kuulemisensa, mielipiteensä ja toiveensa tulevat näkyviin vapaamuotoisessa asiakassuunnitelmassa, voidaan ajatella sosiaalityöntekijän huomion olleen niissä ilman, että asiakastietojärjestelmä on ohjannut työntekijän huomiota niihin.

Olen tehnyt samasta asiakassuunnitelma-aineistosta sosiaalityön syventäviin maisteriopintoihin sisältyvän käytäntötutkimuksen vuonna 2017 (Soikkeli, 2017). Toteuttaakseni käytäntötutkimuksen hain kyseiseltä kunnalta lastensuojelun asiakassuunnitelmia koskevaa tutkimuslupaa, ja se myönnettiin minulle vuoden 2016 marraskuun lopussa. Tutkimuslupahakemuksen käsittelyn ja hyväksynnän jälkeen kunnan järjestelmäasiantuntija tilasi asiakastietojärjestelmää ylläpitävältä yritykseltä luettelon vuonna 2016 kyseisessä lastensuojelupalvelujen yksikössä laadituista avopalvelujen asiakassuunnitelmista.

Aineistoa tilattaessa kävi ilmi, että avopalvelujen asiakassuunnitelmien määrä oli noussut huomattavasti edellisestä vuodesta. Vuonna 2015 yksikössä oli tehty 241 avopalvelujen asiakassuunnitelmaa, mutta vuoden 2016 aikana niiden määrä oli kasvanut huomattavasti. Jotta aineiston riittävän yksityiskohtainen käsittely olisi ollut mahdollista, päädyin yhteistyössä kunnan kehittäjäsosiaalityöntekijän kanssa rajaamaan aineiston koosta valitsemalla aineistoon aakkosjärjestyksessä joka neljännen kyseisen vuoden aikana asiakkaana olleen lapsen asiakassuunnitelmat. Näin menetellen aineiston koko arvioitiin riittävän suureksi johtopäätösten tekemiseen ja aineistoon valikoituneet suunnitelmat edustivat satunnaisotoksella kattavasti vuoden aikana tehtyjä suunnitelmia. Jotta aineiston avulla voitaisiin arvioida lapsen osallisuudessa tapahtuvia muutoksia asiakkuuden eri vaiheissa, päätettiin aineistoon sisällyttää otokseen osuneilta lapsilta kaikki heille vuonna 2016 laaditut asiakassuunnitelmat.

Kunnan kehittäjäsosiaalityöntekijä tulosti aineistoon sattumanvaraisesti valikoituneet asiakassuunnitelmat ja poisti niistä kaikki asiakastunnistetiedot ja myös yksittäisten työntekijöiden tunnistamiseen johtavat tiedot ennen kuin ne luovutettiin käyttöni tutkimusaineistoksi. Käytäntötutkimuksen valmistumisen jälkeen hain ja sain jatkotutkimusluvan pro gradu -tutkielman tekemiseen samasta asiakirja-aineistosta. Tutkimusprosessien aikana ja niiden välillä olen säilyttänyt aineistoa lukituissa tiloissa ja salasanan takana, ja pro gradu -tutkielman julkaisun jälkeen hävitän tutkimusaineiston.

Keskeisiä tutkimuseettisiä periaatteita ovat salassapito ja tutkimukseen osallistuneiden anonymiteetti (Shaw & Holland, 2014, s. 102—103, 116—117). Haltuuni saamastani tutkimusaineistosta on poistettu henkilötietoihin viittaavat tiedot, ja tutkimustulosten raportoinnissa olen pyrkinyt huolehtimaan, etteivät asiakirjaotokseen valikoituneet asiakkaat ole aineistokuvauksista tunnistettavissa.

Tutkimusaineisto on otos kyseisen kunnan yhdessä palveluyksikössä vuoden 2016 aikana laadituista lastensuojelun avopalvelujen asiakassuunnitelmista. Poimittaessa asiakastietojärjestelmään tallennetusta asiakirja-aineistosta aakkosjärjestyksessä joka neljännen kyseisessä lastensuojelun avohuollon yksikössä vuonna 2016 asiakkaana olleen lapsen asiakassuunnitelmat on muodostunut satunnaisotos yksikössä laadituista asiakassuunnitelmista.

Tutkimusaineiston rajausta koskeneiden ratkaisujen myötä aineisto muodostui lopulta 128 lapsen asiakassuunnitelmista. Osalle lapsista oli laadittu vuoden 2016 aikana useampi kuin yksi suunnitelma, joten koko aineisto koostuu 176 suunnitelmasta. Aineiston määrällistä rakennetta kuvataan taulukossa 2.

Taulukko 2. Tutkimusaineiston määrällinen rakenne.

1 asiakassuunnitelma	91 lasta	91 asiakassuunnitelmaa
2 asiakassuunnitelmaa	27 lasta	52 asiakassuunnitelmaa (kahdella lapsella kaksi yhteistä asiakassuunnitelmaa)
3 asiakassuunnitelmaa	9 lasta	27 asiakassuunnitelmaa
4 asiakassuunnitelmaa	-	-
5 asiakassuunnitelmaa	-	-
6 asiakassuunnitelmaa	1 lapsi	6 asiakassuunnitelmaa
	Lapsia yhteensä 128	Asiakassuunnitelmia yhteensä 176

Tutkimusaineiston eli otoskoon riittävyys riippuu tutkittavan ilmiön voimakkuudesta, kohdejoukon suuruudesta ja käytettävistä resursseista (Nummenmaa, 2011, s. 29 – 30). Toisaalta otoksen tilastollinen edustavuus ei yksinään riitä perustelemaan tulosten yleistettävyyttä (Ketokivi, 2015, s. 241 – 242). Omassa aineistossani on 25 prosessia eli merkittävä osa kyseisen palveluyksikön vuoden 2016 asiakkaiden suunnitelmista. Aineiston koon voidaan arvioida jääneen riittävän suureksi johtopäätösten tekemiseen ja aineistoon valikoituneiden suunnitelmien edustavan riittävän kattavasti kyseisen vuoden aikana kyseisessä yksikössä tehtyjä suunnitelmia.

Verrattaessa aineiston määrällistä rakennetta kyseisen vuoden lastensuojelua koskeviin tilastoihin (Hiekkavuo, 2017; Lastensuojelu 2016) voidaan todeta, että tutkimusaineistossa on vain muutama prosentti perusjoukon muodostavan lastensuojelun avohuollon asiakaskunnan asiakassuunnitelmista. Tulosten yleistettävyyttä arvioitaessa on lisäksi tiedostettava, että on mahdollista, että aineisto kuvaa vain juuri tämän kyseisen palveluyksikön toiminta- tai asiakasdokumentointitapoja, eikä niitä voida varmuudella yleistää muihin saman kunnan palveluyksiköihin saati muiden kuntien vastaaviin palveluihin.

Käytin tutkimusaineiston analyysissä sekä laadullisia että tilastollisia tutkimusmenetelmiä. Laadullisten tutkimusmenetelmien työläyden näkökulmasta aineistoa voidaan pitää suurikokoisena. Asiakassuunnitelmat olivat pituudeltaan 1—5 tekstisivua, ja kaikkiaan aineistossa on 348 tekstisivua. Tätä suuremman aineiston riittävän yksityiskohtaiseen käsittelyyn ja analyysiin resurssini eivät olisi riittäneet. Määrälliseksi tutkimusaineistoksi 128 havaintoyksikön aineisto ei kuitenkaan ole suuri. Tallennettuani aineiston SPSS-tilasto-ohjelmistoon ja siirryttyäni tilastollisten tutkimusmenetelmien käyttöön aineiston pieni koko rajoitti tilastollisten menetelmien käyttöä. Kokonaisuutena arvioiden aineiston koko voidaan kuitenkin arvioida riittäväksi suhteessa käytössä olleisiin resursseihin ja käytettyjen tutkimusmenetelmien vaatimuksiin.

6 TUTKIMUSMENETELMÄLLISET RATKAISUT

Aineiston analyysi eteni tutkimusprosessinani vaiheittain siten, että ensin analysoin asiakassuunnitelma-aineiston laadullisen sisällönanalyysin avulla. Koska tavoitteeni oli tutkia lapsen tiedolliseen toimijuuteen vaikuttavia tekijöitä eli ilmiöiden välisiä yhteyksiä, pyrin kvantifioimaan laadullisessa analyysissä tunnistamiani ilmiöitä ja kategorisoinnin kautta luomaan niistä tilastollisia muuttujia. Sisällönanalyysissä syntyneet kategoriat ja luokittelut muunsin numeeriseen muotoon, jonka jälkeen aineistosta kerätty tieto oli mahdollista tallentaa SPSS-tilasto-ohjelmistoon tilastollisilla tutkimusmenetelmillä analysoitavaksi. Näin syntyneessä tilastollisessa tutkimusaineistossa on 47 muuttujaa. Muuttujat ja niiden ominaisuudet on kuvattu liitteessä 1.

Laadullisessa sisällönanalyysissä luotuihin kategorioihin perustuvaa aineiston kvantifointia voidaan kutsua sisällönerittelyksi, joka parhaimmillaan tuottaa merkittävää lisätietoa verrattuna aineiston laadulliseen kuvailuun. Tutkimustapa liittyy mixed methods research (MMR) –lähestymistapaan. (Tuomi & Sarajarvi, 2018, s. 135 – 138.) Oman

tutkimusprosessini tavoitteena on ollut muodostaa työvaiheiden välille jatkumo, jossa määrällinen tutkimus ja siinä käytettävät mittarit rakentuvat laadullisen tutkimuksen tuottamalle käsitteistölle (vrt. Alasuutari, 2011, s. 212 – 214; Kylmä & Juvakka, 2007, s. 185). Kvantifioinnin tarkoituksena ei kuitenkaan ole ollut ainoastaan syventää tai varmistaa laadullisen analyysin systemaattisuutta tai auttaa aineiston hallinnassa (vrt. Eskola & Suoranta, 1998, s. 165 – 175; Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 135 – 138), vaan tuottaa sisällönanalyysissä syntyvään kategorisointiin perustuva tilastollisesti analysoitavissa oleva numeerinen aineisto (Alasuutari, 2011, s. 212 – 214).

Vaikka työvaiheina laadullisen aineiston analyysi ja tilastollisten menetelmien hyödyntäminen olivat ajallisesti peräkkäiset, edellytti muuttujien luomiseen tähtäävä sisällönanalyysi ja siinä tehtävät ratkaisut jatkuvaa arviointia suhteessa tilastollisiin menetelmiin ja niiden tutkimusaineistolle asettamiin vaatimuksiin esimerkiksi mitta-asteikoiden suhteen. Havaitsin, että laadullinen analyysi tuottaa helposti kategorioita, joista kvantifioitaessa muotoutuu laatueroasteikollisia muuttujia. Koska olin asettanut tavoitteeksi tuottaa lapsen osallisuuteen vaikuttavista tekijöistä ja ilmiöiden välisistä yhteyksistä tarkempaa tietoa kuin mitä ristiintaulukointien avulla olin käytäntötutkimuksessa onnistunut tuottamaan, ymmärsin laatueroasteikon johtavan ongelmiin tilastollisen analyysin vaiheessa. Ratkaisuna tähän haasteeseen pyrin löytämään tutkimuskirjallisuuden tarjoamien teoreettisten jäsenysten kautta perusteita luoda laatueroasteikollisista tai dikotomisista muuttujista summamuuttujia, joilla olisi laajemmat hyödyntämismahdollisuudet tilastollisen analyysin vaiheessa.

Käydessäni läpi aineistoa loin aluksi havaintomatriisin, jossa jokainen asiakassuunnitelma esiintyi omana erillisenä havaintoyksikkönään. Osa muuttujista ja kategorioista, joita koskevat havainnot kirjasin matriisiin, liittyivät Hanna Tulensalon (2015; 2016) jäsenyykseen lapsen tiedollisesta toimijuudesta, mutta osa muotoutui ja valikoitui analyysin edetessä. Lukiessani aineistoa läpi ensimmäisen kerran kirjasin ylös havaintojani, jotka liittyivät erityisesti niihin asiakassuunnitelmien kohtiin, joissa kuvattiin lapsen tapamisia, toimintaa sekä toiveita ja mielipiteen ilmaisuja. Niiden lisäksi havaitsin asiakassuunnitelmissa systemaattisia merkintöjä lapsen positiosta suunnitelman laadintaan osallistujana ja sen tiedoksisaajana. Lisäksi kirjasin havaintoni lastensuojelutarpeesta, suunnitelmaan kirjatusta lastensuojelutoimenpiteistä, lapsen sisaruksista ja lapsen vanhempien tai muiden huoltajien osallistumisesta asiakassuunnitelman laadintaan. Näiden havaintojen pohjalta loin aineistolähtöisen sisällönanalyysin periaatteella (vrt. Tuomi &

Sarajärvi, 2013, s. 108—113) muuttujia ja kategorioita. Vaiheittain havaintomatriisiin muoto vakiintui siten kattavaksi, että pystyin sen avulla käymään läpi kaikki 176 asiakassuunnitelmaa systemaattisesti. Ote lopullisesta havaintomatriisista on esimerkkinä liitteessä 2. Vastaavia neljän lapsen matriisitaulukoita syntyi sisällönanalyysissä 32 kappaletta.

Tutkimusaineistoon osuneista lapsista 37:lle oli vuoden 2016 aikana tehty useampi kuin yksi asiakassuunnitelma. Periaatteessa tämä mahdollisti sen tarkastelun, miten lapsen osallisuus kirjautuu asiakassuunnitelmiin lastensuojelun asiakasprosessin eri vaiheissa. Aiemmissa tutkimuksissa on havaittu, että lapsen osallisuudessa saattaa olla eroja asiakasprosessin eri vaiheissa (mm. Törrönen & Mäenpää, 1995, s. 44—46). Vertailin sisällönanalyysissä keskenään lapsen osallisuudessa tapahtuneita muutoksia, mutta en havainnut tällä otoksella siinä systemaattista muutosta tai kehityskulkua. Saman lapsen asiakassuunnitelmat vaikuttivat olevan usein osin kopioita toisistaan, eikä niitä ollut mahdollista vertailla erillisinä kuvauksina asiakasprosessin eri vaiheista. Lisäksi tarkasteluajanjakso eli vuosi 2016 osui eri lasten asiakkuudessa eri kohtiin; osalla ajanjakso vaikutti olevan osa pitkäkestoista asiakkuutta, osalla asiakkuus alkoi vuoden aikana, ja osalla se päättyi. Jotta saisi käsityksen lapsen osallisuudessa tapahtuvista muutoksista asiakkuuden eri vaiheissa, voisi olla tarkoituksenmukaisempaa tarkastella saman lapsen asiakassuunnitelmia koko asiakkuuden ajalta. Tähän tarkasteluun oma aineistoni ei antanut mahdollisuutta.

Analyysin perusteella näyttää siltä, että samana vuonna asiakastietojärjestelmään tallennetut saman lapsen asiakassuunnitelmat ovat teksteinä usein lähes toistensa kopioita, ja asiakassuunnitelman päivittäminen vaikuttaa tarkoittaneen joidenkin lasten kohdalla sitä, että suunnitelmatekstin loppuun lisätään viimeisin tilannekuvaus ja toimenpideratkaisut. Tutkimusmenetelmällisestä näkökulmasta tarkasteltuna tämä tarkoittaa, että saman lapsen asiakassuunnitelmat ovat ryvästyneet, ja jokaisen asiakassuunnitelman käsittely erillisenä havaintoyksikkönä tuottaisi tuloksiin klusterisoitumisesta johtuvaa ei-satunnaista virhettä (vrt. Nummenmaa, 2011, s. 28 – 29). Aineiston analyysissä on siten tuntunut perustellulta tarkastella saman lapsen asiakassuunnitelmia yhtenä tekstikokonaisuuksena kiinnittäen erityistä huomiota vuoden 2016 viimeiseen asiakassuunnitelmaan, joka on pääsääntöisesti asiakassuunnitelmista informatiivisin. Näin toimien havaintoyksiköksi analyysissä asettuu asiakkaana oleva lapsi (n=128), eikä asiakassuunnitelma (ks. liite 1).

Lapsen tiedollisen toimijuuden tunnistaminen asiakassuunnitelmatekstistä edellytti laadullisia tutkimusmenetelmiä ja tiedollisen toimijuuden käsitteen operationalisointia, jossa hyödynsin Tulensalon (2015; 2016) kehittämää jäsennyistä lapsen tiedollisesta toimijuudesta lastensuojelun asiakkuudessa. Tulensalon jäsennyksen käyttö tuli ehdotuksena kyseisen kunnan lastensuojelun avohuollon työyhteisön taholta käytäntötutkimusprosessin aikana käydyissä keskusteluissa, ja analyysivaihe osoitti sen toimivan aineiston luokittelussa. Tulensalon jäsennyksen lisäksi kirjasin havaintomatriisiin asiakassuunnitelmista tekemäni lapsen kohtaamis- ja prosessiosallisuutta (ks. Muukkonen, 2008) koskevat havainnot. Tältä osin aineistoon kohdistamani analyysi oli teorialähtöistä sisällönanalyysia (vrt. Tuomi & Sarajärvi, 2013, s. 97—100, 113—117).

Teorialähtöisten havaintojen ja jäsentelyjen lisäksi kirjasin aineistolähtöisiä havaintoja lapsen osallisuudesta, toimijuudesta ja osallistumisesta ja pyrin luokittelemaan niitä. Alunperin aineistolähtöisesti tekemäni havainnot asettuivat tutkimuksen edetessä lapsen osallisuutta käsitteellisesti jäsentävään teoreettiseen viitekehykseen, jossa yhdistin Tulensalon (2015; 2016) tiedollisen toimijuuden ja Muukkonen (2008) kohtaamis- ja prosessiosallisuuden jäsennyksen Nigel Thomaksen (2002) mallinnukseen lapsen osallisuudesta lastensuojelussa.

Lapsen osallisuutta ja tiedollista toimijuutta kuvaavien kategorioiden lisäksi olen poiminut aineistosta havaintomatriisiin muuttujia, joiden yhteyttä lapsen osallisuuden toteutumiseen tutkin tilastollisen analyysin vaiheessa. Näistä keskeisiä ovat lapsen ikä ja lapsen osallistuminen oman asiakassuunnitelmansa laatimisprosessiin. Lisäksi huomioni kiinnittyi jo sisällönanalyysin alkuvaiheessa asiakassuunnitelmiin kirjattuihin kuvauksiin lastensuojelullisista huolista ja lastensuojelutarpeen syistä, joilla perusteltiin suunnitelmaan kirjattuja toimenpiteitä ja tavoitteita. Näiden havaintojen luokittelussa olen hyödyntänyt vuosina 2014-15 toteutetussa HuosTa-hankkeessa (ks. Heino, Hyry, Ikäheimo, Kuronen & Rajala, 2016) käytettyä tapaa jäsentää lapsen sijoituksen taustalla olevia tekijöitä ja lastensuojelutarpeen syitä. HuosTa-hankkeen tutkimusaineistossa on useita taustamuuttujia, kuten esimerkiksi perheen sosioekonomiseen tilanteeseen tai ympäristötekijöihin liittyvää tietoa, joita minulla ei asiakassuunnitelma-aineiston kautta ollut mahdollista saada tutkimukselliseen käyttöön. Soveltaen HuosTa-hankkeen raportoinnissa tehtyjä aineiston käsittelyyn liittyneitä ratkaisuja päädyin omassa aineistossani luokittelemaan lastensuojelullisen huolen kymmeneen luokkaan (ks. liite 1, muuttujat 7a – 7j).

Sisällönanalyysin päättyessä käytössäni oli 47 muuttujan numeerinen tieto 128 havaintoyksiköstä eli lapsesta ja pystyin tallentamaan havaintomatriisiin kirjatut tiedot SPSS-ohjelmistoon. Tilastollisten tutkimusmenetelmien avulla pystyin jatkokehittämään muuttujia muodostamalla yksittäisistä dikotomisista muuttujista summamuuttujia ja tarkastelemaan muuttujien välisiä yhteyksiä ristiintaulukointien, hajontakuvioiden ja lineaarisen regressioanalyysin avulla. Näitä menetelmällisiä ratkaisuja esittelen yksityiskohteisemmin perusteluineen niihin liittyvien tutkimustulosten yhteydessä luvussa 7.

7 TULOKSET

7.1 Lastensuojelun avohuollon asiakkaana olevat lapset – mitä heidän asiakassuunnitelmansa heistä kertovat?

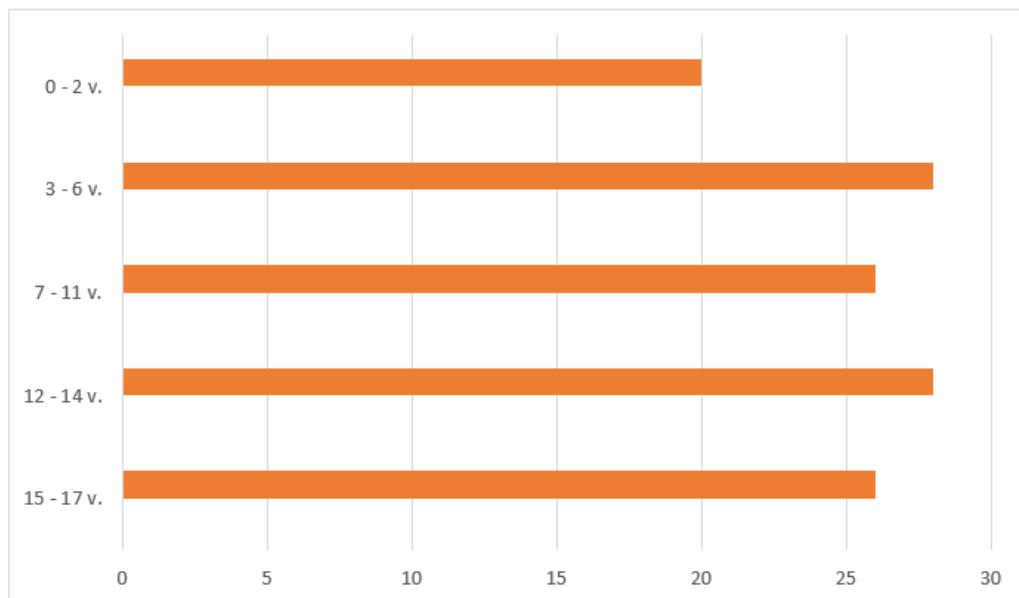
Lukiessani tutkimusaineistooni sisältyviä lastensuojelun avohuollon asiakassuunnitelmia olen kohdannut aineistoon sattumalta valikoituneet lapset reaaliaikailman sijasta tekstissä (ks. Kääriäinen, 2005, s. 162). Lastensuojelun sosiaalityön tiedon rakentamisen käytännöt (Tulensalo, 2016, s. 262) ovat tuottaneet asiakassuunnitelmateksteihin lapsia koskevaa tietoa, jonka varassa olen muodostanut heistä käsitykseni. Tässä luvussa kuvaan yleisellä ja tilastollisten tunnuslukujen avulla aineistoni 128 lasta sellaisina kuin he lastensuojelun avohuollon tiedonrakentamisen käytännöissä ovat asiakassuunnitelmiinsa piirtyneet.

Lukiessani ensimmäistä kertaa aineistoani kiinnittyi huomioni hyvin keskeisesti asiakkaana olevan lapsen ikään, joka tutkimuskysymystenikin näkökulmasta tuntui merkitykselliseltä taustamuuttujalta. Sekä lainsäädännön (Lastensuojelulaki 417/2007 20§) että tutkimuskirjallisuuden (Muukkonen, 2008, s. 151 – 152; Tulensalo, 2015, s. 26) valossa lapsen ikä mielletään keskeiseksi lapsen osallisuuteen vaikuttavaksi tekijäksi.

Aineisto tarjosi tarkan tiedon asiakkaana olevan lapsen iästä, ja sen perusteella luokitte-
lin lapset viiteen ikäryhmään. Ikäryhmiin voidaan olettaa liittyvän tietynlaista ikä-
tasoista kompetenssia ilmaista itseään suullisesti tai esimerkiksi lukutaidon myötä
päästä itsenäisesti osalliseksi itseä koskeviin asioihin mm. asiakassuunnitelman tiedok-
sisajana. Alle kouluikäiset jaoin vauva- ja taaperoikäisiin alle 3-vuotiaisiin ja leikki-
ikäisiin 3-6 -vuotiaisiin. Kouluikäisistä erotin omaksi ryhmäkseen alle 12-vuotiaat las-
tensuojelulakiin kirjatun 12 ikävuoden lainsäädännöllisen merkityksen vuoksi. Vanhim-
mat lapset jaoin 12-14 –vuotiaisiin ja täysi-ikäisyyttä lähestyviin 15-17 –vuotiaisiin.

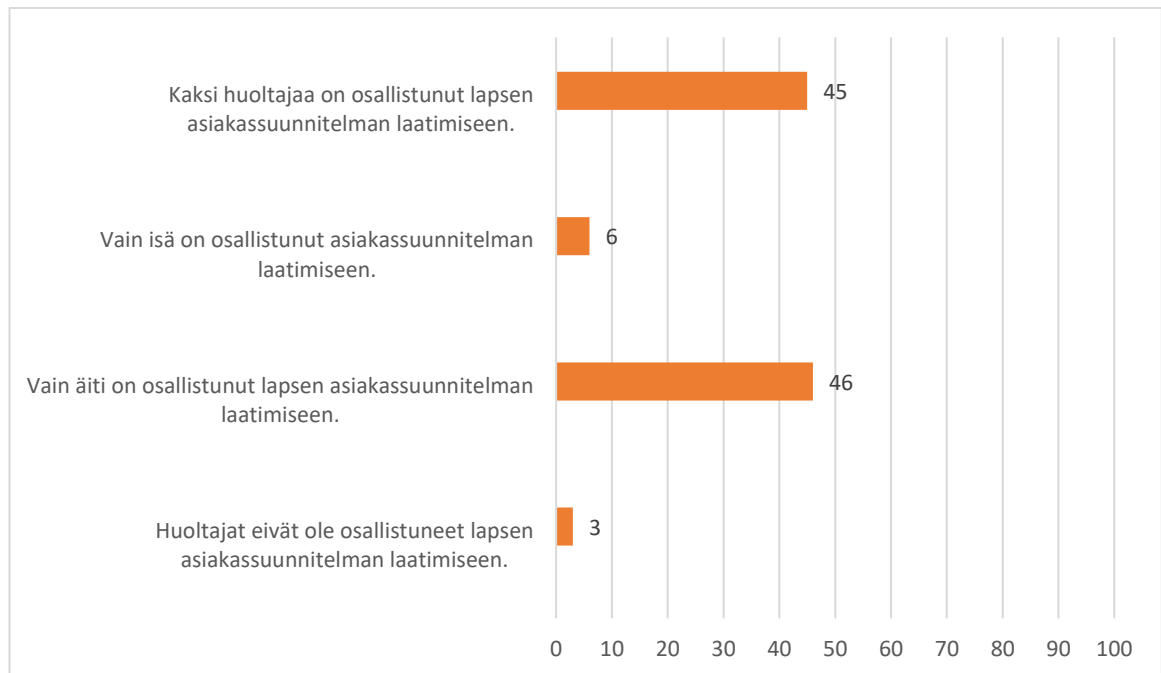
Tällä luokittelulla aineisto jakautui melko samankokoisiin ikäryhmiin. Kuviossa 2. esitellään tutkimusaineistoon osuneiden lasten ikäryhmittäinen jakautuminen. Käytän tutkimuksessani kaikkien ikäryhmien kohdalla lapsi-sanaa noudattaen YK:n lapsenoikeuksien sopimuksen ja lastensuojelulain 6§:n tapaa kutsua alle 18-vuotiaita lapsiksi ja 18-20 –vuotiaita nuoriksi (Lapsen oikeuksien yleissopimus; Lastensuojelulaki 417/2007 6§).

Kuvio 1. Tutkimusaineistoon satunnaisesti valikoituneet lastensuojelun avohuollon asiakkaina olevat lapset ikäryhmittäin (n=128).

Lastensuojelun avohuollon asiakassuunnitelmiin on piirtynyt kuva lapsesta osana omaa perhettään. Asiakassuunnitelmia laadittaessa lähes aina mukana on ollut vähintään toinen huoltajista, ja 45 prosentilla molemmat huoltajat ovat osallistuneet lapsen asiakassuunnitelman laatimiseen. Äidit ovat isiä useammin osallistuneet suunnitelman laatimiseen, joko yksin tai yhdessä lapsen isän kanssa.

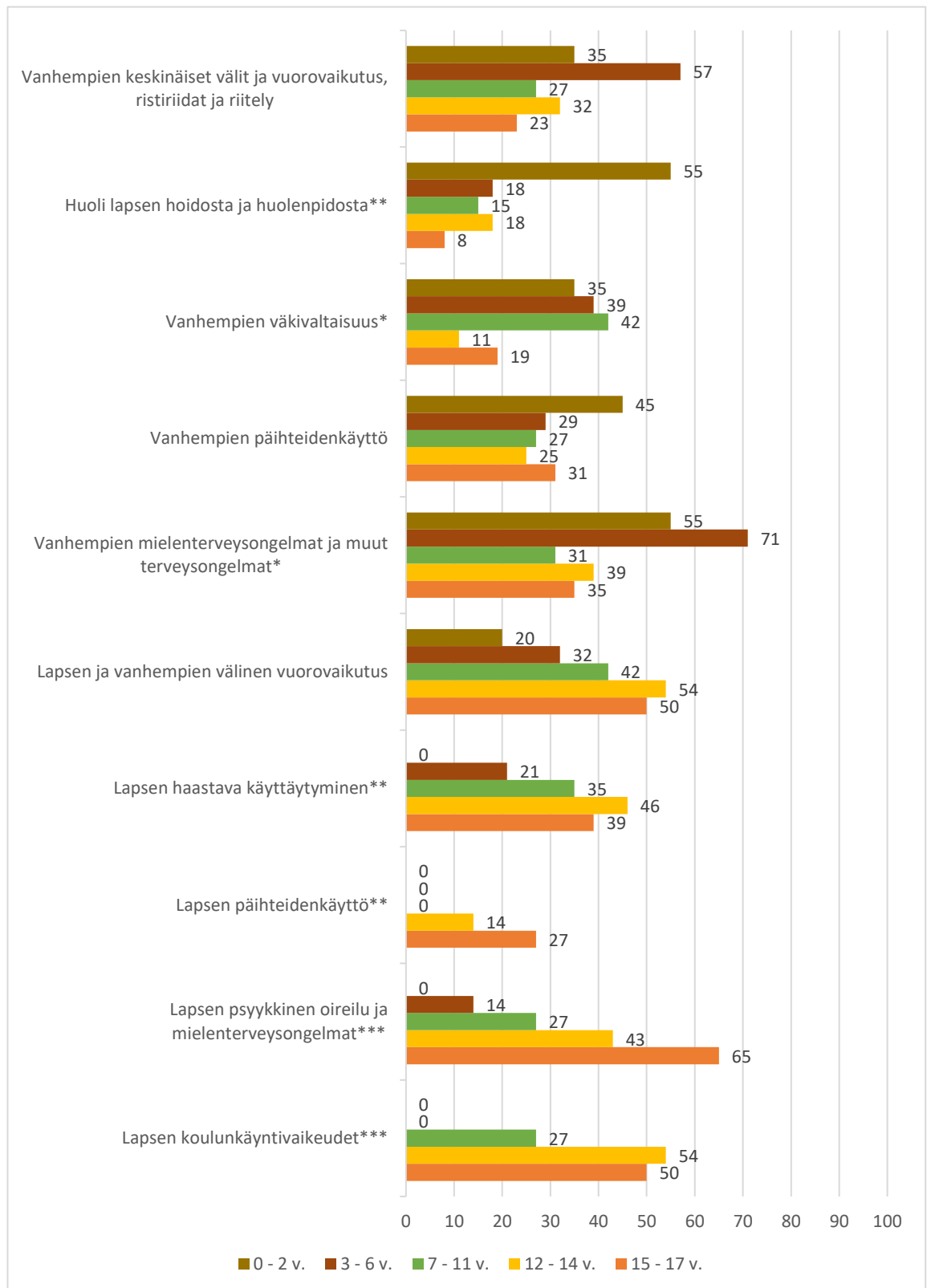
Kuvio 2. Lapsen huoltajien osallistuminen lastensuojelun avohuollon asiakassuunnitelman laatimiseen, prosenttia (n=128).

Asiakassuunnitelmista välittyy moniäänisyys, ja lapsen tuottama puhe tai muu lapsen tuottama tieto ja siitä tehdyt kirjaukset ovat vain yksi osa asiakassuunnitelman tekstiä. Lapsen tieto liittyy huoltajien tietoon, ja niiden välillä voi tekstissä näyttäytyä kilpailua, eriäviä näkemyksiä tai ristiriitoja, mutta myös usein toisen antaman tiedon vahvistamista tai ”yhdessä” puhumista. Aineistossa käytetään paljon ilmaisuja ”[lapsi] ja äiti/isä kertovat...” ja ”[lapsi] kertoo äitinsä/isänsä avustuksella...”. Nämä havainnot viittaavat Thomasin (2002) osallisuuden mallinnuksessa ulottuvuuteen, jossa lapsi saa tukea itsensä ilmaisemiseen.

Asiakassuunnitelman alkuosaan on kirjattu nykytilanteen kuvaus, josta saa käsitystä lapsen elämäntapahtumista pidemmällä aikavälillä sekä viimeaikaisista tapahtumista. Tästä tekstiosasta on tunnistettavissa lastensuojelullisia huolia ja lastensuojelutarpeen ja –toimenpiteiden perusteluja, joihin suunnitelman päätösosassa usein viitataan. Lastensuojelullisista huolista tekemäni havainnot luokittelin 10 kategoriaan soveltaen vuosina 2014-15 toteutetussa HuosTa-hankkeessa (ks. Heino ym., 2016) käytettyä tapaa jäsentää lapsen sijoituksen taustalla olevia tekijöitä ja lastensuojelutarpeen syitä.

Kuvio 3. Lastensuojelun avohuollon asiakassuunnitelmaan kirjattu lastensuojelullinen huoli tai lastensuojelutarpeen perustelu lapsen iän mukaan, prosenttia (n=128).

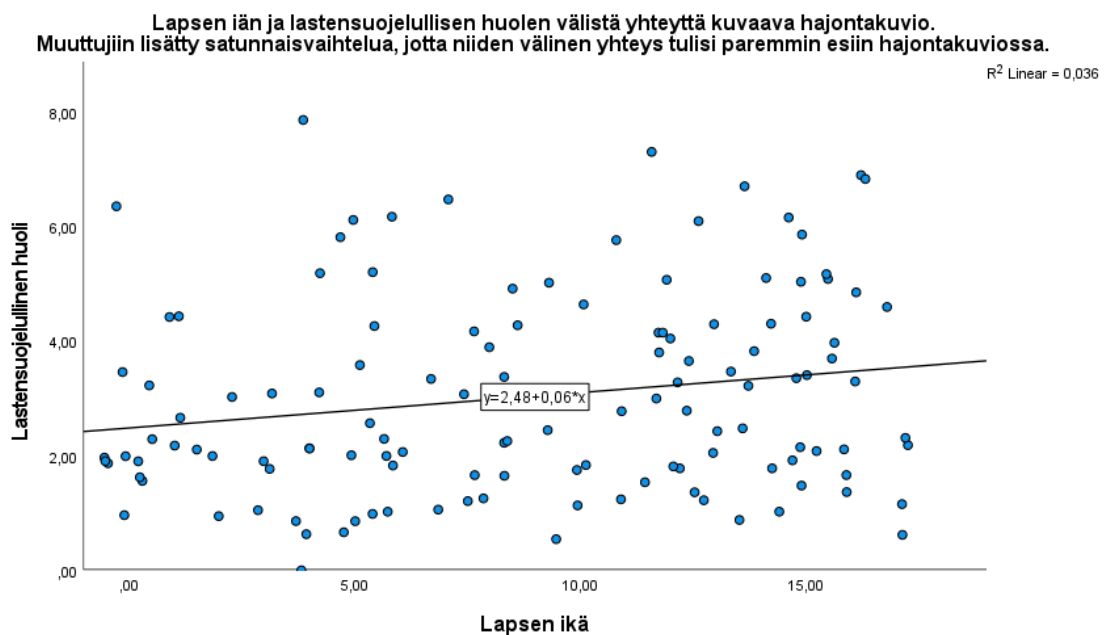

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$. Lapsen iän vaikutus muuttujaan on tilastollisesti merkitsevä.

Kuviosta 3 on havaittavissa, että lapsen iällä ja suunnitelmaan kirjatuilla lastensuojelullisilla huolilla on tilastollisesti merkitseviä yhteyksiä. Tämä on loogisesti ymmärrettävissä; koulunkäyntivaikeudet tai lapsen päihteidenkäyttö ovat tyypillisiä vanhemmille lapsille ja pienten lasten kohdalla nousevat enemmän esiin huolet lapsen hoidosta ja huolenpidosta.

Asiakassuunnitelmateksteistä muodostuvan tutkimusaineiston avulla ei ole mahdollista tutkia lastensuojelullisen huolen voimakkuutta muodostamalla sitä kuvaavaa yksiselitteistä mittaria. Tarkastellakseni kuitenkin tarkemmin lastensuojelullisen huolen kasautumista tai monimuotoisuutta piirsin hajontakuvion (kuvio 4), joka kuvaa lastensuojelullisen huolen monimuotoisuuden ja lapsen iän välistä yhteyttä. Lastensuojelullista huolta kuvaava summamuuttujamittari on rakennettu siten, että jokaisesta yksittäisestä asiakassuunnitelmassa mainitusta lastensuojelullisesta huolesta lapsen kohdalla koettua lastensuojelullista huolta kuvaava mittaustulos nousee yhden yksikön huolipisteiden asteikolla.

Kuvio 4. Lapsen iän ja lastensuojelullisen huolen välistä yhteyttä kuvaava hajontakuvi.

Rakensin lastensuojelullisesta huolesta kaksi summamuuttujaa, joista toinen kuvaa lapsen ja hänen toimintaansa liittyviä huolia ja toinen lapsen vanhempiin liittyviä huolia. Samantyyppistä huolten luokittelua on käytetty HuosTa-hankkeessa luokiteltaessa lasten kodin ulkopuolelle sijoittamisen syitä ja taustoja (Heino ym., 2016). Taulukossa 3 on kuvattu lastensuojelullisiin huoliin liittyvien summamuuttujien rakenne.

Taulukko 3. Lapsen asiakkuuteen liittyvää lastensuojelullista huolta kuvaavat summamuuttujat.

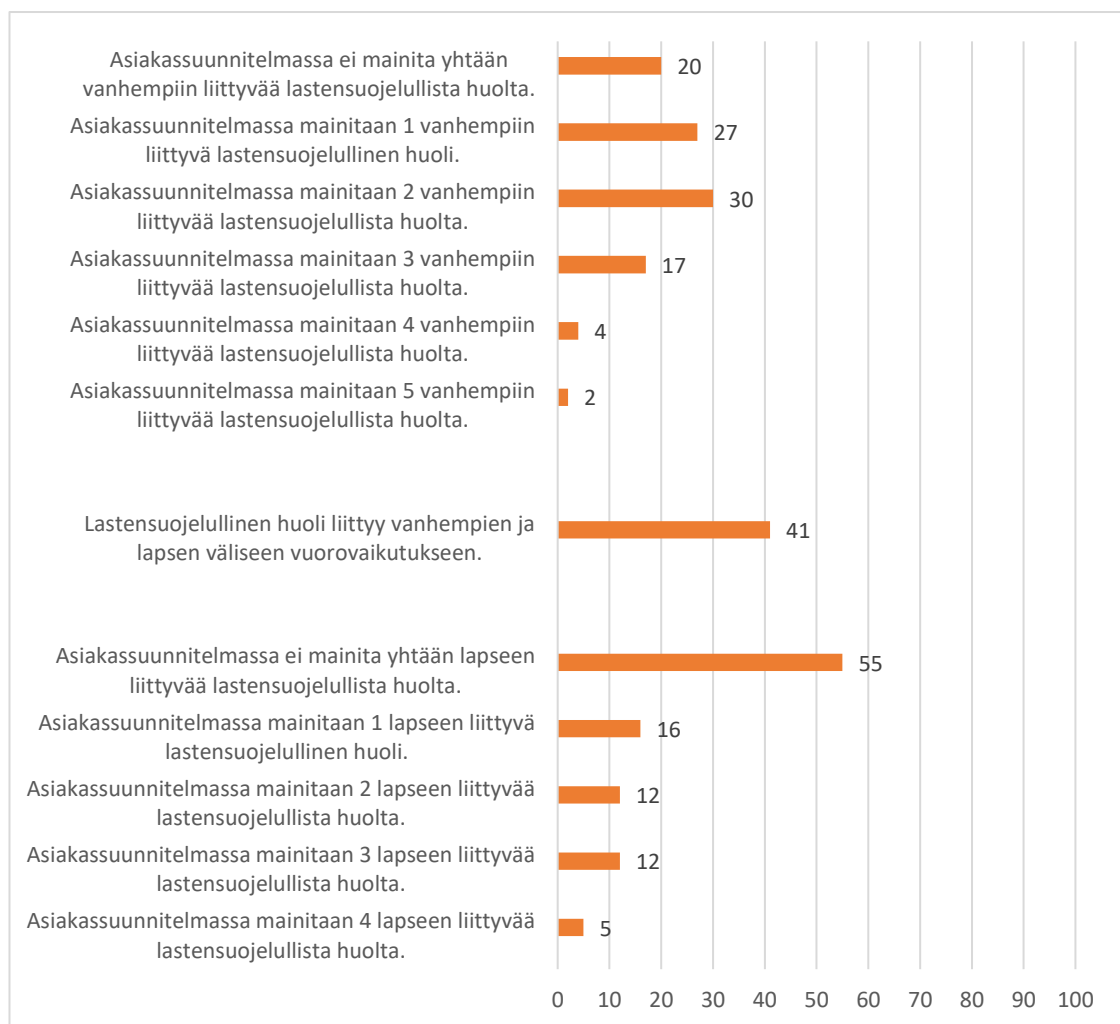
Summamuuttuja	Muuttujat	Muuttujan arvot osana summamuuttujaa
Lastensuojelullinen huoli liittyy lapseen -summamuuttuja	Lapsen haastava käytös	0= ei, 1= kyllä
	Lapsen päihteidenkäyttö	0= ei, 1= kyllä
	Lapsen psyykkiset ongelmat	0= ei, 1= kyllä
	Lapsen koulunkäyntivaikeudet	0= ei, 1= kyllä
Lastensuojelullinen huoli liittyy vanhempiin -summamuuttuja	Lastensuojelutarve vanhempien mielenterveysongelmat ja terveysongelmat	0= ei, 1= kyllä
	Lastensuojelutarve vanhempien päihteidenkäyttö	0= ei, 1= kyllä
	Lastensuojelutarve vanhempien väkivaltaisuus	0= ei, 1= kyllä
	Lastensuojelutarve huoli lapsen hoidosta ja huolenpidosta	0= ei, 1= kyllä
	Lastensuojelutarve vanhempien keskinäiset ristiriidat	0= ei, 1= kyllä

Vanhempiin ja lapseen liittyvien lastensuojelullisten huoliulottuvuuksien väliin asettuu lapsen ja vanhempien väliseen vuorovaikutukseen liittyvät huolet. Tehdessäni tähän huoleen liittyviä havaintoja en pystynyt useinkaan nimeämään niitä selkeästi nimenomaan lapseen tai nimenomaan vanhempiin liittyviksi. Kyse oli esimerkiksi riitelystä, erimielisyydestä, perheen ilmapiiriin liittyvistä huolista, vanhempien käyttämistä keinoista tai yrityksistä asettaa lapselle rajoja ja jopa väkivaltaan johtavista tilanteista. HuosTa-hankkeessa ristiriidat vanhempien kanssa on luokiteltu lapsuuteen ja nuoruuteen liittyviin asioihin lapsen tilanteen taustalla (Heino ym., 2016, s. 72), mutta omassa aineistossani tämä tulkinta ei tuntunut paikkansapitävältä, tai se olisi edellyttänyt hienosyisempää analyysiä ja kenties useampaa tätä teemaa kuvaavaa muuttujaa. Päädyin jättämään vanhempien ja lapsen väliseen vuorovaikutukseen liittyvää huolta kuvaavan muuttujan lastensuojelullista huolta kuvaavien summamuuttujien ulkopuolelle.

Kuviossa 5 on nähtävissä, että lapsen ja vanhempien välistä vuorovaikutusta koskeva lastensuojelullinen huoli oli hyvin yleinen, maininta siitä on 41 prosentilla aineiston lapsista. Vanhempiin liittyvät huolet ovat yleisempiä ja monimuotoisempia kuin lapsiin

liittyvät, eli vanhempien kohdalla on useammin mainintoja monenlaisista huolista. 55 prosentilla lapsista ei asiakassuunnitelmaan ole kirjattu yhtään lapseen tai hänen toimintaansa liittyvää huolta, mikä saattaa osittain selittyä aineiston ikärakenteella.

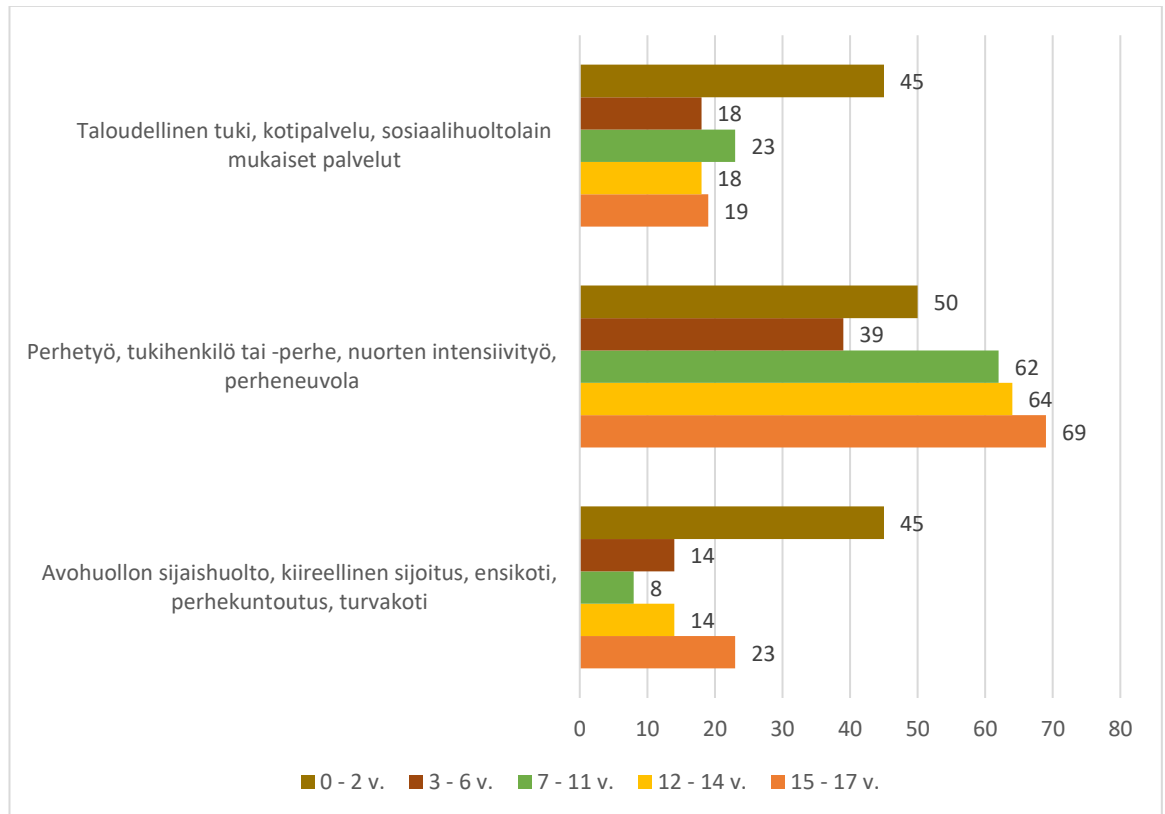
Kuvio 5. Vanhempiin liittyviä lastensuojelullisia huolia kuvaavan summamuuttujan, lapseen liittyviä lastensuojelullisia huolia kuvaavan summamuuttujan sekä vanhempien ja lapsen välistä vuorovaikutusta koskevan lastensuojelullisen huolen suorat jakaumat, prosenttia (n=128).

Monilla tutkimusaineistoon osuneilla lapsilla oli takanaan pitkä asiakkuus lastensuojelussa. Asiakassuunnitelmissa ei ollut paikkaa, johon tämä tieto olisi ollut systemaattisesti merkittynä, mutta nykytilanteen ja lapsen taustan kuvauksessa oli viitteitä tästä. Kaikilla lapsilla oli jo joitain palveluita ja tukea käytössään, vähintään palvelutarpeen arvioinnissa käynnistettyjä. Osalla oli ollut aiemmin asiakkuus lastensuojelun sijaishuollossa, ja useilla lapsilla oli kokemusta eri tukimuotojen kokeiluista ja siirtymistä

palveluista toisiin. Lapsen iällä ja käytössä olleilla palveluilla ei ollut tilastollisesti merkitsevää yhteyttä, mutta esimerkiksi kotipalvelu näyttää keskittyvän pienten lasten perheiden palveluksi.

Kuvio 6. Asiakassuunnitelmassa mainitut lapsen asiakkuuden aikana käytössä olleet lastensuojelun avohuollon palvelut lapsen iän mukaan, prosenttia (n=128).

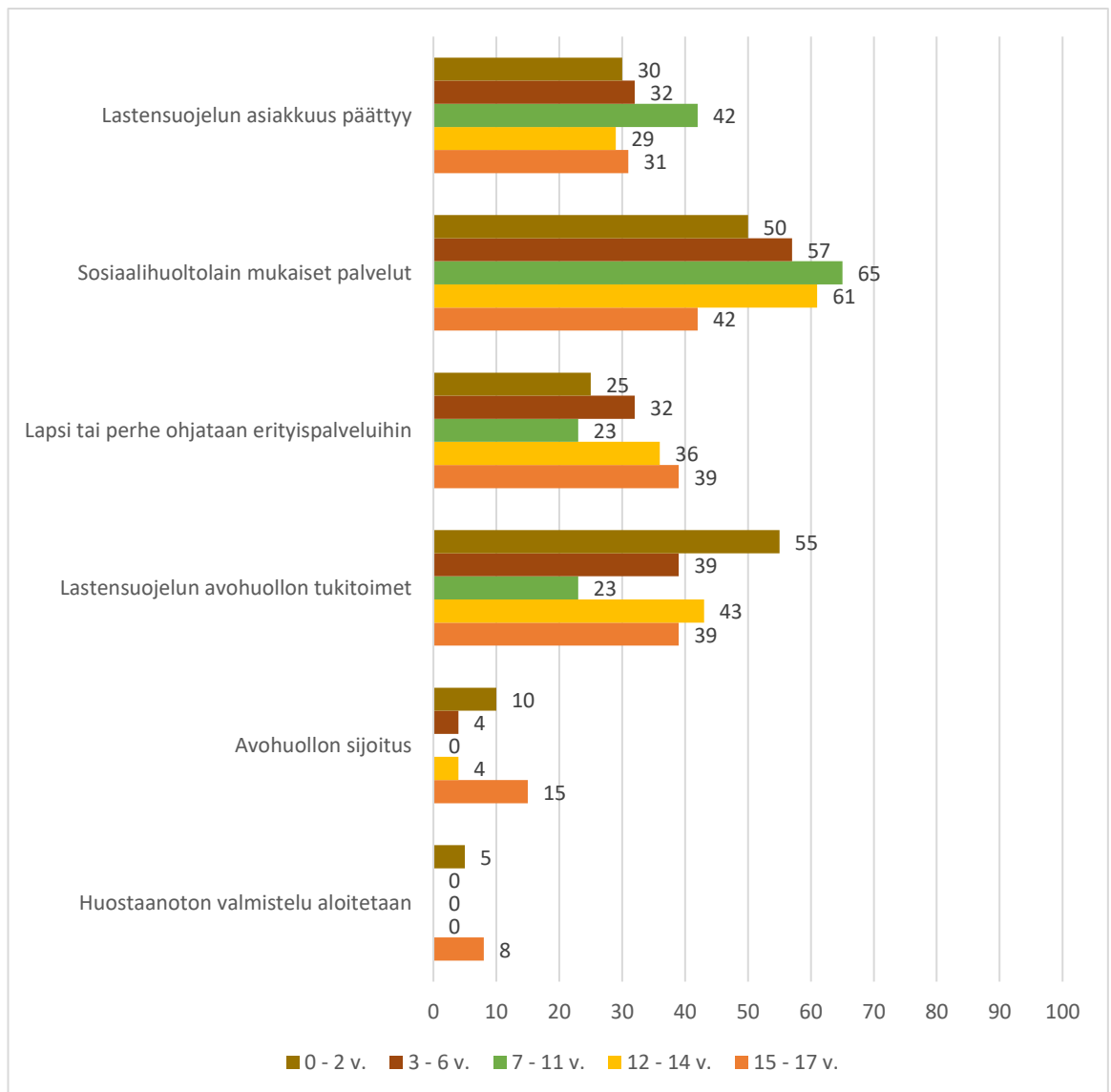

Jo käydessäni ensimmäisen kerran tutkimusaineistoa läpi huomioni kiinnittyi siihen, että ennakko-oletustani useammassa asiakassuunnitelmassa oli toimenpiteeksi kirjattu asiakkuuden päättäminen. Ottaessani tarkasteluun jokaiselta lapselta vuoden 2016 viimeisen asiakassuunnitelman ja siihen kirjatun toimenpiteen havaitsin, että 33 prosentilla lapsista lapsen lastensuojeluasiakkuus päätettiin lopettaa. Perusteluna tähän oli neljän lapsen kohdalla perheen muutto toiseen kuntaan, kahden kohdalla täysi-ikäisyyden saavuttaminen ja muiden kohdalla arvio siitä, että lastensuojelullista huolta ja perusteita asiakkuudelle ei enää ollut. Kolmen lapsen kohdalla alettiin valmistella huostaanottoa, ja lopuilla lapsista lastensuojelun avopalvelujen asiakkuus jatkui erilaisilla erikseen nimetyillä avohuollon tukitoimilla.

Esitellessäni tätä havaintoa käytäntötutkimuksen tulosten julkaisun yhteydessä kyseisen kunnan lastensuojelun avohuollon työyhteisölle sain heiltä tiedon, että työyhteisössä on

vuoden 2016 aikana tehty tavoitteellisesti arviointityötä käyden läpi asiakkuuksia, ja arvioitu lastensuojeluasiakkuuden kriteerien täyttymistä. Tämän kehittämistyön painopisteen myötä asiakkuuksia oli tarkasteluajanjakson aikana päättynyt poikkeuksellisen paljon. Kuvio 7 on nähtävissä, että lapsen iällä ei ole tilastollisesti merkitsevää yhteyttä asiakassuunnitelmassa päätettyihin palveluihin tai toimenpiteisiin.

Kuvio 7. Lastensuojelun avohuollon asiakassuunnitelmaan kirjatut palvelut ja toimenpiteet lapsen iän mukaan, prosenttia (n=128).

7.2 Lapsen osallisuuden käytäntöjä lastensuojelun sosiaalityössä

Lastensuojelun asiakassuunnitelmissa on ATJ-järjestelmän valmiin lomakepohjan myötä alussa toistuvat yhteneväiset kohdat, joihin kirjautuu tulkintani mukaan merkintöjä lapsen osallistumisesta ja osallisuudesta. Nimesin analyysissä nämä kohdat lapsen osallisuuden käytännöiksi lastensuojelun asiakassuunnitelman laadinnassa. Ensinnäkin lastensuojelun asiakassuunnitelman alussa mainitaan suunnitelman laatimiseen osallistuneet henkilöt ja tahot. Vaikka asiakastunnistetiedot oli poistettu suunnitelmista ennen kuin sain ne käyttööni, niihin oli pyynnöstäni merkitty, oliko asiakkaana oleva lapsi merkitty osallistujaksi suunnitelman laadintaan.

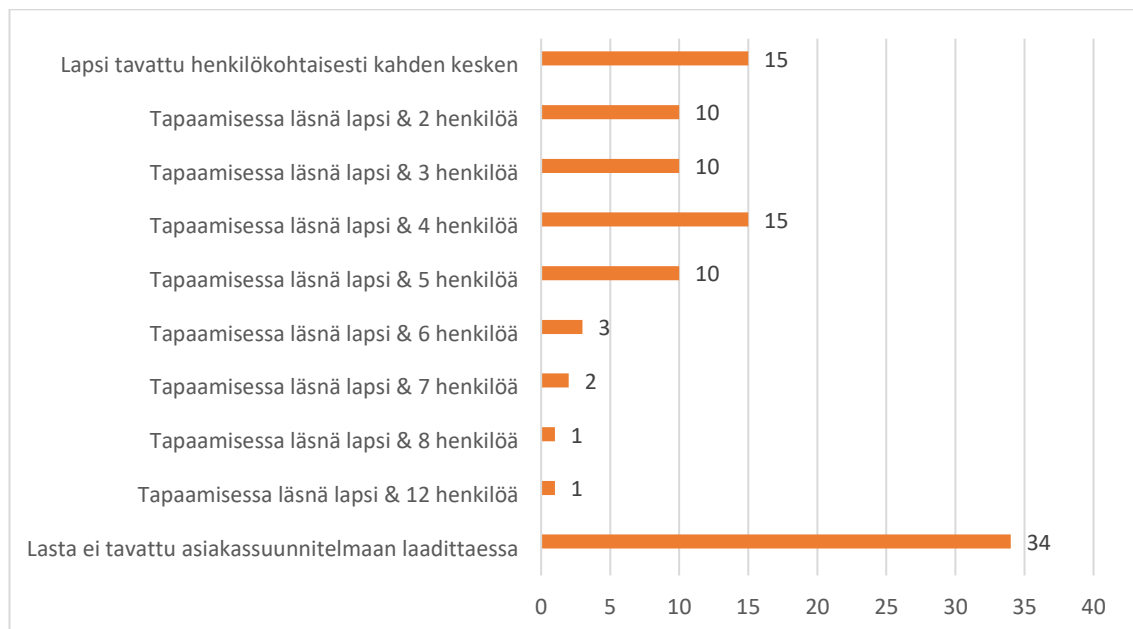
Asiakassuunnitelman alussa tai nykytilanteen kuvauksessa on myös merkintöjä niistä tapaamisista, neuvotteluista, kotikäynneistä ja puheluista, joissa suunnitelmaa on laadittu tai joissa saatuihin tietoihin suunnitelma perustuu. Osassa näistä on kyseessä lapsen tapaaminen joko yksin tai siten, että lapsi on osallistunut lastensuojeluneuvotteluun yhdessä huoltajiensa, sisarustensa, läheisverkostonsa tai erilaisten ammatillisten tahojen edustajien kanssa. Lapsen tapaaminen on lapsen osallisuuden näkökulmasta oleellista, sillä lapsen läsnäolo tapaamisissa mahdollistaa lapsen kohtaamisosallisuuden, ja kohtaamisissa lapsi saa toimijan ja vaikuttajan roolin (Muukkonen, 2008, s. 156). Lapsen tapaaminen on myös oleellista päätöksenteossa tarvittavan tiedon hankkimiseksi (Ferguson, 2011, s. 37—39).

Lapsen osallisuuden näkökulmasta on oleellista, että lapsi on tavattu asiakassuunnitelmaa laadittaessa (Araneva, 2016, 198 – 200). Lisäksi tapaamisen luonteella ja osallistujien lukumäärällä saattaa olla vaikutusta siihen, kuinka hyvin lapsi saa tilanteessa huomiota ja oman äänensä kuuluviin. Tapaamisiin osallistuu lapsen ja hänen huoltajiensa lisäksi usein lapsen sisaruksia ja muita läheisiä sekä lastensuojelun työntekijöiden lisäksi moniammatillisen verkoston edustajia. Tyypillisiä ammatillisia osallistujia tapaamisissa ovat luokanopettaja, erityisopettaja ja kuraattori, tukihenkilö tai psykiatrisen poliklinikan edustaja.

Kuviossa 8 on kuvattuna lapsen tapaamiseen osallistuneiden henkilöiden lukumäärä. Tähän tilastoon liittyy epävarmuustekijöitä, koska asiakassuunnitelmista on paikoin vaikea saada tarkkaa kuvaa, kuinka monta tapaamista on ollut ja kuka on osallistunut mihinkin. Vaikka suunnitelman alkuosassa luetellaan osallistujat, saattaa tekstissä olla tie-

toa, joka on ristiriidassa osallistujaluettelon kanssa. Tieto siitä, että 34 prosenttia aineiston lapsista on jäänyt kokonaan tapaamatta asiakassuunnitelman laatimisen yhteydessä, on huolestuttava. Pidän mahdollisena, että osassa asiakassuunnitelmia, joista en löytänyt merkintää lapsen tapaamisesta tai osallistumisesta, on tämä tieto yksinkertaisesti jäänyt kirjaamatta suunnitelman tekstiin. Lapsi on saattanut osallistua ja olla mukana, mutta hän on jäänyt dokumentoinnin ulkopuolelle (vrt. Tulensalo, 2015; 2016). Kuvion 8 tiedot on poimittu asiakassuunnitelmista, mutta tarkkuudeltaan niitä voidaan pitää vain suuntaa-antavana.

Kuvio 8. Suuntaa-antavaa tietoa lapsen asiakassuunnitelmaan laatimiseen liittyneessä lapsen tapaamisessa läsnäolleiden henkilöiden lukumäärästä, prosenttia (n=128).

Tutkimusaineistosta oli poistettu tieto asiakassuunnitelmatekstin laatijasta ennen kuin aineisto luovutettiin minulle. Vuoden 2013 lastensuojelulain uudistuksen yhteydessä korostettiin lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän velvollisuutta olla perillä lapsen asioista ja tavata lasta henkilökohtaisesti ja kahden kesken. Asiakassuunnitelman laatimisesta vastaa lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä, mutta lastensuojelulain 29 §:n mukaan lapsen voi tavata ja hänen mielipiteensä selvittää joku muukin lastensuojelun työntekijä kuin vastuusosiaalityöntekijä, esimerkiksi vastuusosiaalityöntekijän työpari. (Araneva, 2016, s. 198; Lastensuojelulaki 417/2007 29§.) Osassa aineistoni asiakassuunnitelmista lapsen on tavannut lastensuojelun sosiaaliohjaaja.

Asiakassuunnitelmatekstistä saa vaikutelman, että lapsen tuottamaa tietoa kirjautuu asiakassuunnitelmatekstiin enemmän ja yksityiskohtaisemmin lapselle tutussa ympäristössä, esimerkiksi kotona, kuin usean aikuisen läsnäollessa ja lastensuojelun toimipisteessä järjestetyssä kokousmaisessa tapaamisessa. Myös toiminnallisia menetelmiä on pääsääntöisesti käytetty lapsen tapaamisissa sosiaalitoimiston ulkopuolella ja kahden kesken lapsen kanssa. Toiminnalliset menetelmät näyttävät tuottavan asiakassuunnitelmaan yksityiskohtaisia kuvauksia esimerkiksi lapsen piirustuksista, tunnekorttien käytöstä ja toiminnallisuuden yhteydessä käydyistä keskusteluista. Näissä kohdin suunnitelmateksteissä on usein lapsen puheesta poimittuja suoria sitaatteja, joita suositellaan, koska niiden arvioidaan vahvistavan lapsen kuulluksi tulemistä ja osallisuutta (vrt. Muukkonen, 2008, s. 157 – 158). (Asiakassuunnitelmatekstiotteista poistettut, lisätyt tai asiakkaan tunnistettavuuden vuoksi muutetut kohdat on merkitty hakasuluilla [].)

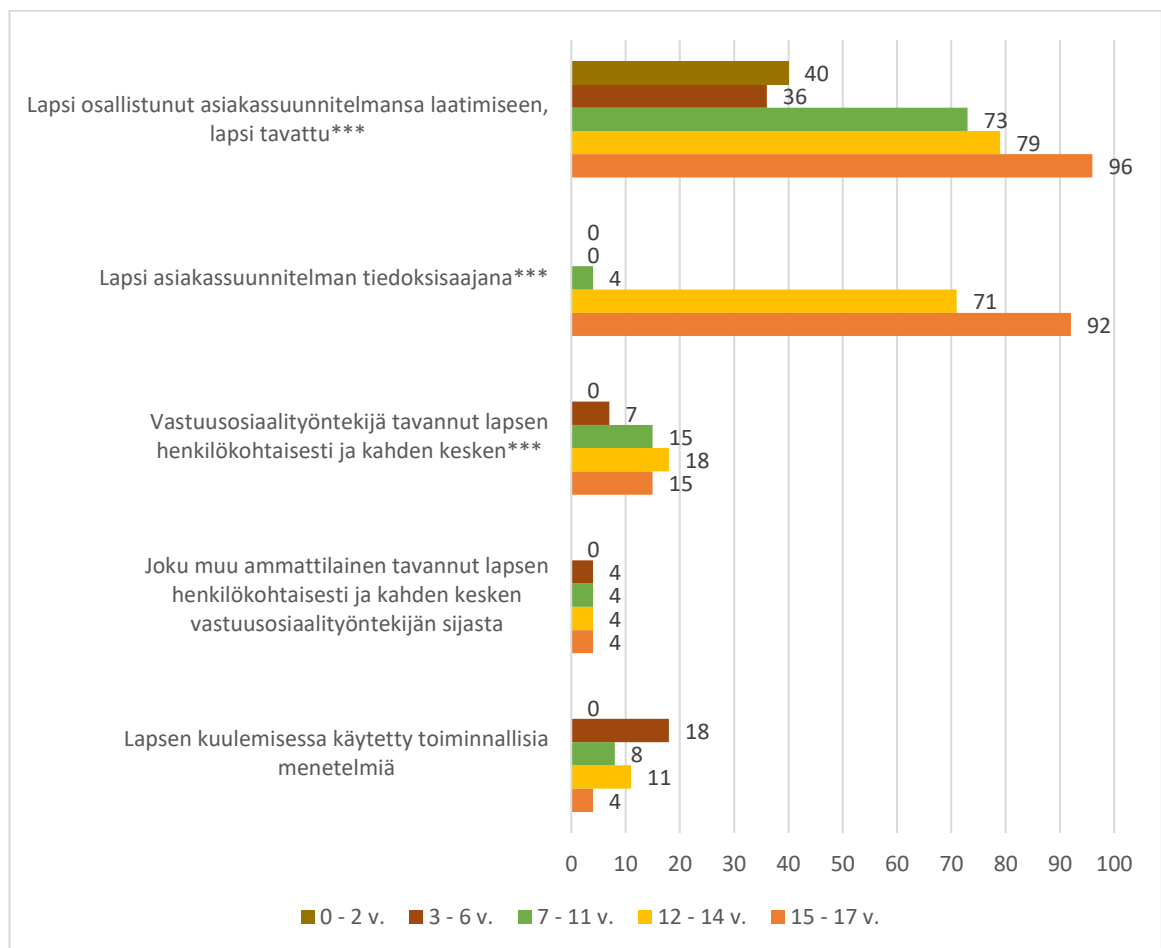
”Sosiaalityöntekijä tapasi [lapsen, 4 vuotta] perheen kotona [päivämäärä]. [Lapsi] kertoi, että päiväkodissa oli ollut sinä päivänä ”kivaa ja leikittiin mustekalaa”. [Lapsi] sanoi, että hänellä on kavereita päiväkodissa. [Lapsen] sisko pyysi sosiaalityöntekijää pelaamaan heidän lempilautapeliään. [Lapsi] osallistui pelaamiseen innokkaasti.”

Muutamissa asiakassuunnitelmissa on jonkun muun kuin lastensuojelun työntekijän tuottama kuvaus lapsesta. Suunnitelmaan on saatettu sisällyttää esimerkiksi päivähoidon laatima kuvaus lapsen hyvinvoinnista, kiinnostuksen kohteista ja muista kasvuun ja kehitykseen liittyvistä asioista. Aineistosta ei käy ilmi, onko tällainen kuvaus laadittu päivähoidossa lastensuojelun pyynnöstä, mutta kuvaukset ovat informatiivisia ja yksityiskohtaisia. Teksteistä saa vaikutelman, että niiden kirjoittajat vaikuttavat tunnevan kyseisen lapsen hyvin. Lastensuojelulain mukaan lapsen toivomuksista ja mielipiteestä voidaan hankkia tietoa myös välillisesti pyytämällä selvitystä esimerkiksi päivähoidolta (Räty, 2019, s. 183).

Lastensuojelulaki korostaa lapsen henkilökohtaisen tapaamisen merkitystä ja lapsen oikeutta tavata lapsen asioista vastaavaa sosiaalityöntekijää tai muuta lastensuojelun työntekijää myös kahden kesken (Araneva, 2016, s. 198 – 200; Lastensuojelulaki 417/2007 29§; Räty, 2019, s. 182 – 191). Tutkimusaineistoon osuneista lapsista vain 12 prosentilla on ollut henkilökohtainen tapaaminen oman vastuusosiaalityöntekijän kanssa, ja kolmella prosentilla lapsista on ollut henkilökohtainen tapaaminen jonkun muun lastensuojelun työntekijän kanssa.

Kuviossa 9 kuvataan asiakassuunnitelman laadinnassa toteutettavien lapsen osallisuuden käytäntöjen yleisyyttä tutkimusaineistossa ikäryhmittäin. Lapsen ikä vaikuttaa tilastollisesti merkitsevällä tavalla lapsen osallistumiseen oman asiakassuunnitelman laatimiseen ja tiedoksisaantiin sekä lapsen henkilökohtaisten tapaamisten toteutumiseen. Vanhempien lasten kohdalla osallisuuden käytännöt toteutuvat nuorempia useammin. Merkillepantavaa on, että myös monen aivan pienen lapsen kohdalla osallisuuden käytännöt toteutuvat; esimerkiksi 40 prosenttia alle 3-vuotiaista on osallistunut oman asiakassuunnitelmansa laatimiseen.

Kuvio 9. Lapsen osallisuuden käytäntöjen toteutuminen lastensuojelun avohuollon asiakassuunnitelmia laadinnassa lapsen iän mukaan, prosenttia (n=128).

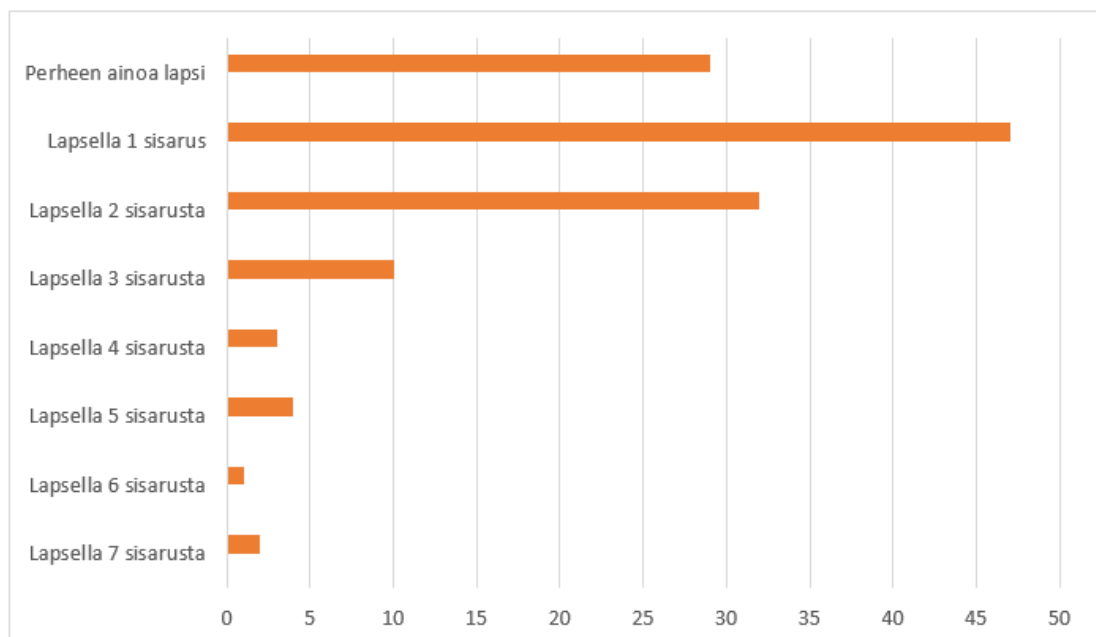
*** $p < .001$. Lapsen iän vaikutus muuttujaan on tilastollisesti merkitsevä.

Lapsista vanhimpien, 15-17 -vuotiaiden, osallisuus näyttäytyy muita ikäryhmiä vahvempana asiakassuunnitelman laadintaan liittyvien osallisuuden käytäntöjen toteutuksessa. Lähes kaikki 15-17 -vuotiaat ovat osallistuneet oman asiakassuunnitelmansa laadintaan, heidät on tavattu ja he ovat saaneet suunnitelman henkilökohtaisesti tiedoksi.

Näiden käytäntöjen kohdalla lapsen osallisuus on sitä heikompaa, mitä nuoremmasta lapsesta on kysymys. Poikkeuksen tekee leikki-ikäisten 3-6 -vuotiaiden ryhmä, joka osallistuu oman suunnitelmansa laadintaan harvemmin kuin muut, jopa kaikkein pienimmät lapset, ja heitä myös tavataan muita ikäryhmiä harvemmin.

Tulosten mukaan 3-6 -vuotiaiden riski jäädä oman asiakassuunnitelmansa laadintaprosessin ulkopuolelle on muita ikäryhmiä suurempi. Tutkimusaineistossa oli viitteitä siihen, että monilapsisissa perheissä, joissa oli useita alle kouluikäisiä lapsia, yksittäisen lapsen riski jäädä asiakasprosessin ulkopuolelle oli suuri. Sisarusket esiintyvät suunnitelmissa usein yhtenä ryhmänä, jota kutsutaan monikossa ”lapset”. Varsinkin monilapsisten perheiden alle kouluikäiset lapset esiintyvät asiakassuunnitelmissa usein osana sisarusparveaan, jolloin yksittäisen lapsen yksilöllinen näkemys jää kirjaamatta ja mahdollisesti myös kuulematta. Tämä riski kasvaa, jos asiakassuunnitelmia laaditaan kopioidulla pääosin sama suunnitelma perheen kaikille lapsille tai tekemällä saman perheen lapsille yhteinen asiakassuunnitelma. Tästä käytännöstä on viitteitä aineistossa, johon on sattumalta valikoitunut muutamasta perheestä useampi kuin yksi lapsi. Kuviossa 10 kuvataan tutkimusaineistoon kuuluneiden lasten sisarusten lukumäärä.

Kuvio 10. Tutkimusaineistoon kuuluneiden lastensuojelun avohuollon asiakkaana olevien lasten sisarusten lukumäärä (n=128).

Jokaisen lapsen henkilökohtainen kuuleminen vaatii sosiaalityöntekijöiltä aikaa ja resursseja, joita ei välttämättä ole käytettävissä, varsinkin jos perheen aikuisten tilanne on

haastava. 3-6 -vuotiaiden osallistumista saattaa hankaloittaa myös se, että he ovat riittävän vanhoja ymmärtämään aikuisten puhetta, ja siksi heidän läsnäoloaan ei ehkä pidetä toivottavana perheen asioista puhuttaessa. Alle kouluikäiset näyttävät olevan usein päiväkodissa lastensuojeluneuvottelun aikana. Merkillepantavaa on, että 0-2 -vuotiaista lapsista lähes puolet on merkitty osallistujaksi oman asiakassuunnitelmansa laadintaan. Oletettavasti vauvat ja taaperoiikäiset tulevat lastensuojeluneuvotteluihin luontevasti vanhempiensa mukana ja ovat siksi paikalla suunnitelmaa laadittaessa.

Lapsen osallisuuden käytäntöjen toteutumisesta ei aina voi vetää suoraa johtopäätöstä, että ne sinällään vahvistaisivat lapsen osallisuutta. Asiakassuunnitelmassa saattaa olla maininta, että lapsi on tavattu, mutta tapaamisen sisältöä tai lapsen mielipidettä ei siitä huolimatta ole kirjattu suunnitelmaan, vaan se on jäänyt dokumentoinnin ulkopuolelle.

”Sosiaalityöntekijät tapasivat lasta [8 vuotta] ja keskustelivat molempien vanhempien kanssa ilmoituksen saapumisen jälkeen.” [Asiakassuunnitelmaan ei ole kirjattu tietoa lapsen tapaamisen sisällöstä.]

”[Lapsi, 4 vuotta] ja sisko leikkivät nukkekodilla tapaamisen ajan ja [lapsi] ujusteli kysyttäessä kysymyksiä. Sisko vastaili kysymyksiin leikin ohessa.” [Asiakassuunnitelmaan ei ole kirjattu tietoa siitä, mitä kysyttiin ja mitä lapset vastasivat.]

Lainsäädäntö korostaa lapsikeskeistä työskentelytapaa ja velvoittaa työskentelyyn suoraan lapsen kanssa, jotta lapsen oma kokemus ja mielipide välittyvät työntekijälle suoraan lapselta (Araneva, 2016, s. 185; Lastensuojelulaki 417/2007). Lasten henkilökohtaiset tapaamiset ovat tärkeitä paitsi lastensuojelun asiakkaana olevien lasten oman kokemuksen, myös huoltajien antaman palautteen mukaan (Muukkonen & Kivelä, 2008, s. 99—101).

Aineiston kautta välittyy tuntuma siihen, miten paljon työaikaresursseja saattaa vaatia lasten henkilökohtaiset tapaamiset erityisesti perheissä, joissa on useita lapsia ja vanhempien tilanne vaatii sosiaalityöntekijöiltä paljon huomiota. Joskus lapsen tapaamisen toteutuminen vaatii luovuutta ja joustavuutta:

”Koska [vauva] ei ollut mukana tapaamisella, järjestettiin [päivämäärä] uusi tapaaminen, jossa [vauva] oli mukana. --- [Vauva] oli äidin sylissä koko tapaamisen ajan ja oli hyvävointinen, virkeä ja rauhallinen.”

”[Lapsi, 17 vuotta] ei suostunut tulemaan vanhempien kanssa toimistolle, puhui [sosiaalityöntekijän] kanssa puhelimesta tapaamisen aikana.”

”[Lapsi, 15 vuotta] tavattu yksin, kun huomattu, että muuten vaikeaa puhua.”

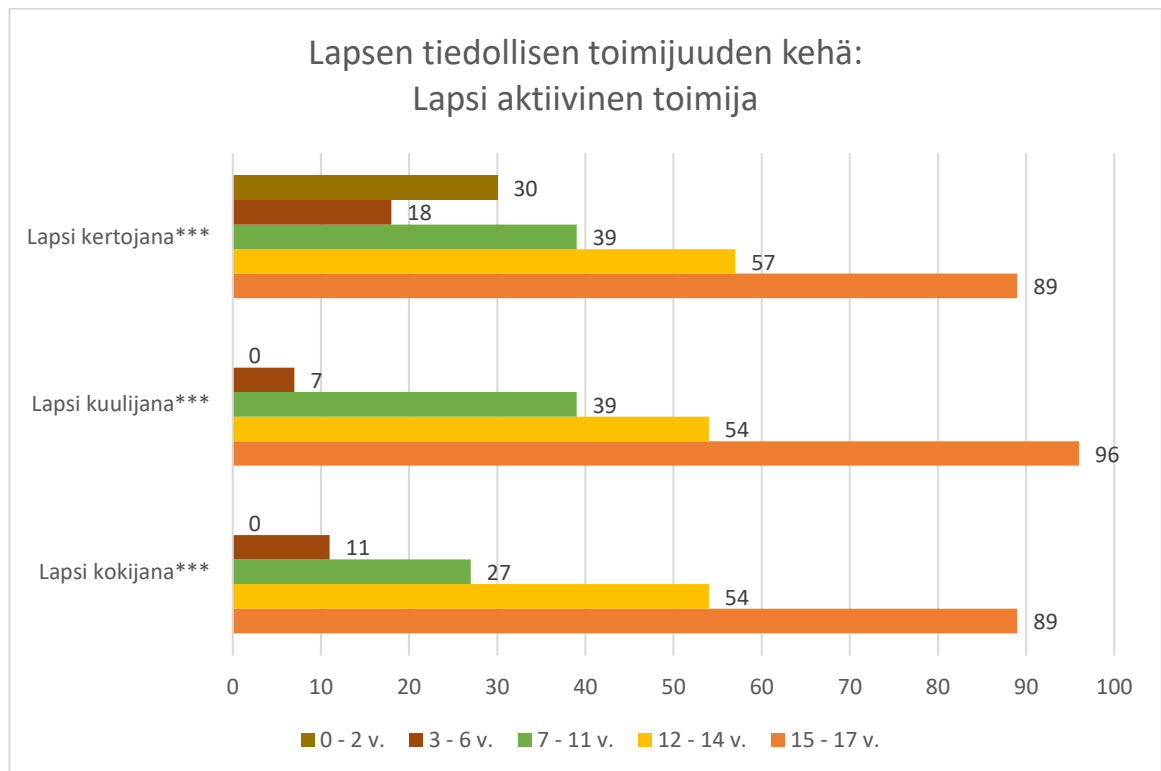
Asiakassuunnitelman loppuosassa on luettelo henkilöistä ja tahoista, joille asiakassuunnitelma on lähetetty kirjallisesti ja postitse tiedoksi. Lastensuojelulain ja hyvän hallinnon periaatteiden mukaan viranomaisen tulee toimittaa asiakassuunnitelma oma-aloitteisesti ja ilman aiheetonta viivästystä tiedoksi lapsen huoltajille (Räty, 2015, s. 274) ja muille asianosaisille (Araneva, 2016, s. 247), kuten lapselle. Lastensuojelun avopalvelujen työyhteisöltä saamani tiedon mukaan heillä on käytäntönä lähettää asiakassuunnitelma tiedoksi henkilökohtaisessa virkakirjeessä yli 12-vuotiaalle lapselle, mitä voidaan pitää lapsen osallisuutta vahvistavana käytäntönä.

Lukutaitoisella kirjeen vastaanottaneella lapsella on periaatteessa kirjeen kautta tiedollista toimijuutta ja prosessiosallisuutta vahvistava mahdollisuus saada tietoa omista asioistaan ja perusteluita lastensuojelullisille toimille. Toisaalta pelkkä virkakirjeen vastaanottaminen tai lukeminen ei välttämättä riitä, vaan vaikeaselkoinen tai vieraannuttava kirje saattaa kääntyä itseään vastaan. Tiina Muukkosen (2008, s. 155 – 156) mukaan tiedon välittäminen lapselle on lastensuojelun prosessiosallisuuden ydintä. Moni lapsi saattaa tarvita aikuisen tukea ymmärtääkseen tapaamisissa puhuttuja ja virkakirjeessä kotiin saapuneeseen asiakassuunnitelmaan kirjattuja asioita.

7.3 Lapsi tiedollisen toimijuuden kehillä lastensuojelun asiakkuudessa

Hanna Tulensalo (2015; 2016, s. 262) tarkastelee ammatillisessa lisensiaatintyössään lastensuojelun asiakkaana olevan lapsen erilaisia mahdollisia tiedollisen toimijuuden positioita lastensuojelun tiedon rakentamisen käytännöissä. Kehien ytimessä lapsella on aktiivinen tiedollinen toimijuus; hän on kertoja, kuulija ja kokija. (Tulensalo, 2015, s. 26.) Analysoidessani aineistoa kiinnitin huomiota kohtiin, joissa lapsi itse kertoo itsensä, omasta elämästään ja kokemuksistaan. Pääsääntöisesti tämä on mahdollista vain, jos lapsi on henkilökohtaisesti tavattu ja lapsen kertomia asioita on kirjattu asiakassuunnitelmaan. Lastensuojelun asiakirjoihin dokumentoitu lapsen puhe perustelee ja saa aikaan viranomaistoimia (Kääriäinen, 2006, s. 55) ja mahdollistaa lapsen aktiivisen toimijuuden. Tutkimusaineiston perusteella näyttää siltä, että parhaiten aktiivinen toimijuus toteutuu vanhimpien lasten kohdalla.

Kuvio 11. Aktiivisena tiedollisena toimijana asiakassuunnitelman tekstissä näyttäytyvät lapset ikäryhmittäin, prosenttia (n=128).

*** $p < .001$. Lapsen iän vaikutus muuttujaan on tilastollisesti merkitsevä.

Aktiivinen toimijuus on kuitenkin mahdollinen positio myös alle 3-vuotiaille, kuten kuviossa 11 on nähtävissä. Aineiston perusteella näyttää siltä, että 0-2 -vuotiaiden lasten aktiivinen toimijuus edellyttää sosiaalityöntekijältä tietoista huomion kohdistamista lapseen ja lapsesta ja tämän toiminnasta tekemiensä havaintojen kirjaamiseen. Tämä huomio vastaa Tulensalon (2015, s. 15—16, 25) tutkimustuloksia, joissa vauva voi saada aktiivisen tiedollisen toimijan position, kun hänelle annetaan mahdollisuus osallisuuteen. Tämä edellyttää työntekijältä halua ja mahdollisuutta pysähtyä ja kuulla vauvaa, ja kirjata hänestä tekemänsä havainnot. Kun huomio on kiinnitetty vauvaan, voidaan vauvasta tehdyt havainnot kirjata perusteluiksi asiakassuunnitelmassa päätetyille toimenpiteille.

”[Vauva] vaikutti tapaamisella iloiselta ja hyvinvoivalta, täten sosiaalityöntekijän arvion mukaan lapsi ei tarvitse lastensuojelun asiakkuutta.”
[Asiakkuus päättyy.]

Yksivuotiaat lapset tuottavat eleillään ja yksittäisillä sanoilla tietoa suhteestaan perheen aikuisiin, ja tämä tieto asettuu asiakassuunnitelmassa osaksi vanhemmuuden arviointia:

”[Lapsi, 1 vuotta] oli hyväntuulinen ja käveli ympäri olohuonetta työntekijöiden saapuessa. Hän ei vierastanut työntekijöitä, vaan otti innokkaasti kontaktia ja hymyili kaikille läsnäolijoille. [Äiti] huomioi hyvin [lapsen] tarpeita ja vuorovaikutus [lapsen] ja [äidin] välillä oli lämmintä ja luontevaa.”

[Lapsi, 1 vuotta] osoitteli kotiovea ja toisti [äidin puolison nimeä] iloisesti useampaan kertaan.”

Äidin vanhemmuuteen liittyviin huolten ja äidin puolison päihteidenkäyttöön liittyvien syiden vuoksi lastensuojelun asiakkaana oleva kaksivuotias lapsi tuottaa omalla olemuksellaan ja vuorovaikutuksellaan tietoa, joka vähentää huolen määrää:

”[Lapsi, 2 vuotta] on suloinen ja aurinkoinen tyttö, jolla on erityisesti lämmin kiintymyssuhde muodostunut isäpuoli [x]:n kanssa ja johon hän turvautuu ja jota hän seuraa paljon. [Lapsi] pitää [x]:ää isänä. Myös äidin ja [lapsen] yhteinen oleminen on ollut lämmintä ja luontevaa.”

Vanhemmat lapset kertovat asioita sanallisesti, mutta myös heidän kohdallaan kirjataan olemuksesta ja eleistä havaintoja, jotka tässä tapauksessa vahvistavat sanallisesti kerrotun:

”... kotikäynnillä isä ja [lapsi, 16 vuotta] kertoivat, että isän ja tyttären välit ovat koko ajan läheisemmät. Tapaamisen ajan he puhuivat toisilleen hyvin avoimesti ja olivat lähellä toisiaan.”

Joskus lapsen tuottama tieto on hyvin vähäeleistä ja hentoa, mutta asiakassuunnitelmaan kirjattuna sen painoarvo on merkittävä. Halaamalla sosiaalityöntekijää lapsi asettuu tekstissä kertojaksi, ja lapsen halauksella kertoma tieto käynnistää lastensuojelulliset toimenpiteet ja perustelee ne:

”[Lapsi, 7 vuotta] kertoi äidin nukkuneen koko aamupäivän. [Lapsi] oli pelokkaan oloinen ja tuli heti ovella halaamaan sosiaalityöntekijää, jonka oli tavannut vain kerran aiemmin.”

Asiakassuunnitelmissa esiintyi myös asetelmia, jossa lapsen kertoma tieto on ristiriidassa vanhemman kertoman tiedon kanssa ja kumoaa sen asettuen lastensuojelutarpeen perusteluksi:

”Äiti on kertonut, ettei päästä [entistä puolisoaan] sisään päihtyneenä, mutta lastensuojeluilmoitusten ja lasten [lapsi, 7 vuotta] kertoman mukaan [entinen puoliso] olisi useasti ollut perheen kanssa tekemisissä päihtyneenä.”

Lapsen kuulijan roolista löytyi asiakassuunnitelmateksteistä vain muutama maininta, ja niissä kuvataan lapsen olleen läsnä lastensuojeluneuvottelussa ”*ujonoloisena*” tai ”*vai-tonaisena ja mietteläänä*”. Varsinkin teini-ikäisten voi kuitenkin olettaa kuunnelleen ja ymmärtäneen neuvottelussa puhutut asiat, ja tähän oletukseen perustuen kirjasin havaintomatriisiin ”lapsi aktiivisena kuulijana”, jos saatoinkin olettaa näin tapahtuneen.

Muutamissa asiakassuunnitelmissa oli kuvattu asiat, joiden tulee muuttua lapsen käytöksessä, jotta huostaanottoon ei tarvitse ryhtyä. Tulkitsin näiden kuvausten olevan tarkoitettu vahvaksi viestiksi lapselle itselleen, ja lapsen näin asettuvan kuulijan positioon suhteessa tekstiin. Erään asiakassuunnitelman lopussa astuu esiin harvinainen minämuoto, jolla tulkitsen sosiaalityöntekijän viestittävän 14-vuotiaalle lapselle ja vanhemmille, että uutta huostaanottoa voidaan harkita:

”Syksyn ja kesän työskentelyn aikana huomaan palaavani huoliin, jotka olivat saman tylisiä kuin ennen huostaanottoa.”

Aineistossa on selkeästi nähtävissä, että lapsen mielipiteen selvittämisessä käytetyt toiminnalliset menetelmät vahvistavat lapsen tiedollista toimijuutta. Asiakassuunnitelmat, joihin on dokumentoitu lapsen toimintaa ja puhetta esimerkiksi tunnekorttien, Vahvuuskorttien tai Toiveiden talo -menetelmän käytön yhteydessä, asettavat lapsen aktiivisen tiedollisen toimijan positioon. Näissä suunnitelmissa lapsen tuottama tieto oli dokumentoitu yksityiskohtaisesti, ja se asettui valittujen toimenpiteiden perusteluksi. Toiminnallisia menetelmiä oli käytetty vain yhdeksässä prosentissa asiakassuunnitelmista, mutta nämä asiakassuunnitelmat erottuivat muista onnistuessaan vahvistamaan pienenkin lapsen tiedollista toimijuutta.

Toiminnalliset menetelmät laajentavat lasten toimijuutta puhumisesta ja kertomisesta lapsille luontevampiin tapoihin toimia ja olla. Toiminnalliset menetelmät saattavat mahdollistaa myös niiden yhteydessä luontevasti tuotetun puheen ja keskustelut. (Tiilikainen, 2008, s. 137—138.) Osa aineistossa esiintyneistä lasten tapaamisissa käytetyistä toiminnallisista menetelmistä ei vaatinut erityisiä välineitä tai ennakkovalmisteluita (vrt. Muukkonen & Kivelä, 2008, s. 92—93). Lapsi pääsi tuottamaan merkityksellistä tietoa esimerkiksi silloin, kun sosiaalityöntekijä pyysi häntä arvioimaan omaa tilannettaan kouluarvosanalla asteikolla 4 - 10, ja kertomaan minkä pitäisi muuttua, jotta lapsen tilanteen arvosana olisi ”täysi kymppi”.

Lapsen asema asiakassuunnitelman tiedoksisaajana voi vahvistaa lapsen aktiivista toimijuutta ”kuulijana”. Jos lapsi saa kirjallisen asiakassuunnitelman kirjepostina, hänellä on mahdollisuus rauhassa tutustua suunnitelmaan kirjattuihin arvioihin, eri toimijoiden näkemyksiin, toimenpiteisiin ja niiden perusteluihin. Osassa asiakassuunnitelmia oli arviointiosuudessa tekstejä, joiden tulkitsin olevan lapselle kirjoitettuja viestejä. Niissä kuvattiin lapsen vahvuuksia ja onnistumisia voimaannuttavalla tavalla tai kiitettiin lasta rohkeudesta ottaa puheeksi ja käsitellä vaikeita asioita.

”[Lapsi, 15 vuotta] tekee Youtube videoita [kaverin] kanssa ja heillä on n. 1000 seuraajaa Youtubessa. Äidin mukaan [lapsi] kokee olevansa huono melkein kaikessa. Tapaamisella keskusteltaessa [lapsen] ja äidin kanssa sosiaalityöntekijälle jää kuva, että todellisuudessa [lapsi] on hyvä lähes kaikessa mitä tekee.”

”[Lapsi, 14 vuotta] on erityisen lahjakas nuorimies, jolla on myös hyvä sydän.”

Jos sosiaalityöntekijät kirjoittavat lasta voimaannuttavia tekstejä asiakassuunnitelmiin tiedostaen niiden vaikuttavan tätä kautta lapsen hyvinvointiin, asiakassuhteeseen ja osallisuuteen, kuten oletan, voidaan asiakassuunnitelma ja sen tietoinen käyttö nähdä lastensuojelun psykososiaalisen työn työvälineenä. Vastaavalla tavalla muutamissa asiakassuunnitelmiin oli myös kirjattu ”terveisinä” suunnitelman tiedoksisaaville huoltajille esimerkiksi tutkimustietoa vanhempien päihteidenkäytön vaikutuksista lapsen hyvinvointiin.

Lapsen tiedollisen toimijan positio kokijana asettuu usein ”rivien väliin” ja tekstikohditiin, joissa lapsi reflektoi lastensuojelullisiin toimiin liittyvää tietoa tai esittää toiveita ja mielipiteitä niistä. Kuvattaessa lapsen kokemusta lastensuojelullisista huolista nousevat esiin lapsen suhteet muihin perheenjäseniin.

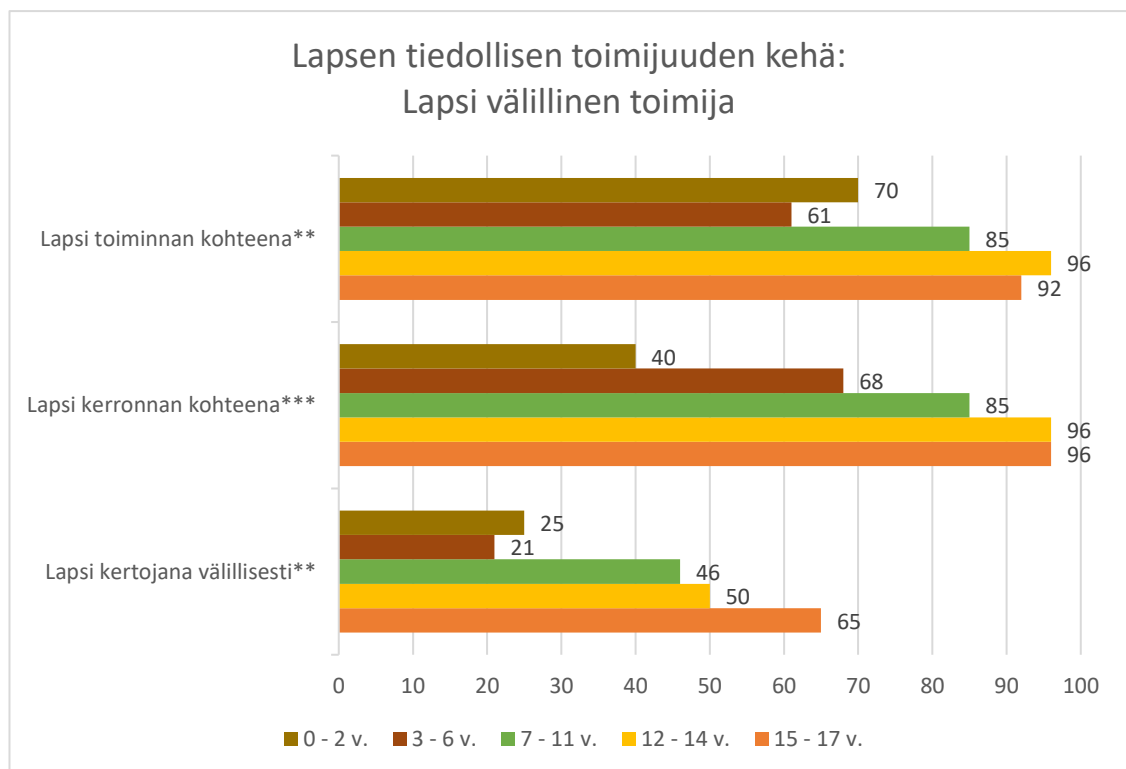
”[Lapsi, 4 vuotta] pelkää hylkäämistä, äidin sairastumista ja pohti sitä miksi hänen isänsä on jättänyt hänet.”

”[Lapsi, 13 vuotta] ymmärtää äidin huolen.”

Kuviossa 12 kuvataan lapsen välillisen tiedollisen toimijuuden näyttäytymistä tutkimusaineistossa ikäryhmittäin. Näyttää siltä, että teini-ikäiset lapset ovat paitsi aktiivisia toimijoita, myös selkeästi toiminnan ja kerronnan kohteita. Havaintojeni mukaan heidän ei tarvitse olla välillisen kertojan positiossa, sillä he ovat usein paikalla tapaamisissa kerto-

massa itse. Huolestuttavaa on, että 3-6 –vuotiaista lapsista vain 21 prosenttia asettuu välillisen kertojan positioon. Tuossa iässä lapsella on usein jo kykyä ilmasta itseään sanallisestikin, ja voisi olettaa olevan mahdollista välittää asiakassuunnitelmaan lapsen omaa tietoa välillisesti jonkun muun kertomana, jos lapsen ei ole helppo tuottaa tietoa itse lastensuojelun tapaamisissa. Aineistossa on esimerkkejä päivähoidon mahdollisuuksista toimia tässä tiedon välittäjän roolissa, mutta tätä esiintyi vain muutamien lasten kohdalla.

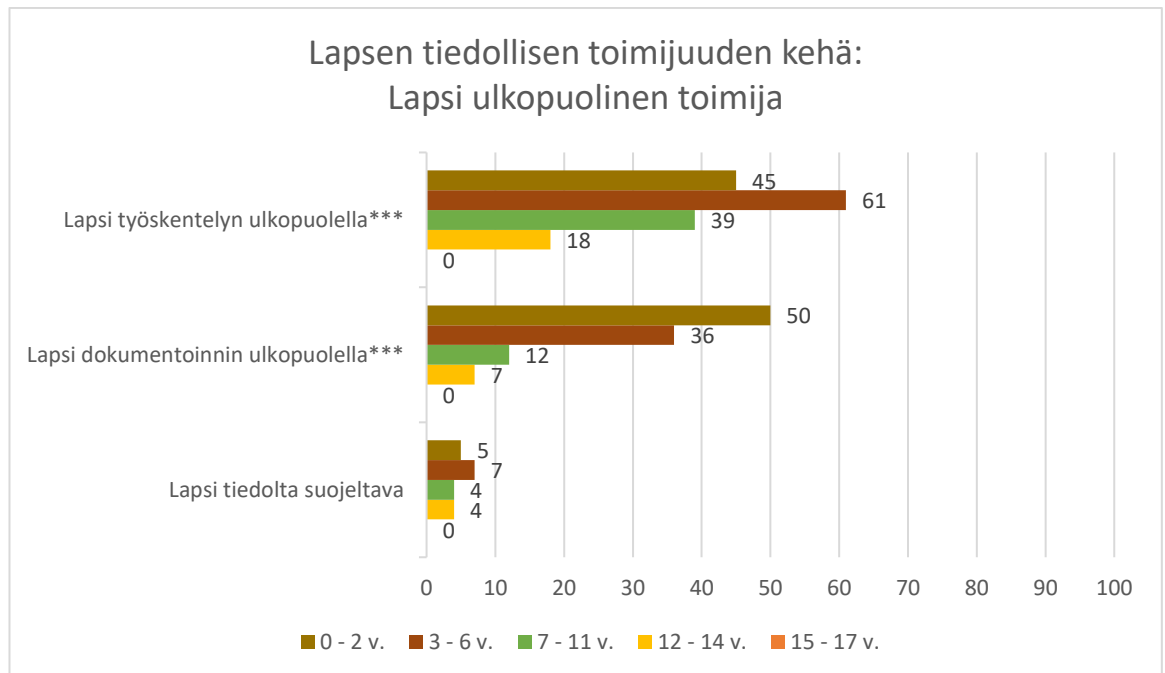
Kuvio 12. Välillisenä tiedollisena toimijana asiakassuunnitelman tekstissä näyttäytyvät lapset ikäryhmittäin, prosenttia (n=128).

*** $p < .001$, ** $p < .01$. Lapsen iän vaikutus muuttujaan on tilastollisesti merkitsevä.

Kuviossa 13 näkyy sama ilmiö kuin kuviossa 12, eli nuorimmat lapset jäävät usein työskentelyn ulkopuolelle. Aineistossa on nähtävissä, että pienten lasten vanhempien kanssa saatetaan työskennellä intensiivisesti, mutta vauva- tai taaperoiäkäinen ei asetu työskentelyn keskiöön, vaan voi jäädä jopa kokonaan sen ulkopuolelle.

Kuvio 13. Ulkopuolisena tiedollisena toimijana asiakassuunnitelman tekstissä näyttäytyvät lapset ikäryhmittäin, prosenttia (n=128).

*** $p < .001$. Lapsen iän vaikutus muuttujaan on tilastollisesti merkitsevää.

Vauvaperheiden kanssa työskenneltäessä voi olla luontevaa työskennellä ”tihkuvan auttamisen” mallin (ks. Hurtig, 2003) mukaisesti, eli arvioida lasta autettavan parhaiten auttamalla vanhempia. Vanhemmat asettuvat vauvaperheissä usein työskentelyn keskiöön. Vauvaperheiden huolet näyttävät liittyvän usein vanhempien jaksamiseen, ja heidän mielenterveys- ja päihdeongelmiinsa, ja tällöin myös asiakasdokumentaatio ja toimenpiteet keskittyvät vanhempien tilanteeseen. Asetelma on ymmärrettävästi täysin toinen, jos asiakkaana on omalla käytöksellään oireileva nuori, johon kaikkien prosessissa mukana olevien toimijoiden huomio kohdistuu. Ääriesimerkkinä on 1-vuotias lapsi, jonka perheen kanssa lastensuojelu on työskennellyt aineistosta päätellen läpi vuoden intensiivisesti, ja jolle on laadittu vuoden aikana kuusi asiakassuunnitelmaa. Näissä kuudessa suunnitelmassa on yhteensä kymmenen sivua tekstiä, mutta lapsesta ja hänen pienestä sisaruksestaan tehtyjä välittömiä havaintoja kuvataan yhteensä vain kolmen rivin verran. Vanhempien henkilökohtaiset ongelmat ja keskinäiset ristiriidat ovat olleet työskentelyn keskiössä, ja lapseen on kohdistunut ainakin asiakassuunnitelmateksteissä vain vähän huomiota.

”[Lapsi, alle 1 vuotta] on voinut hyvin vastaanottoperheessä. --- Kotikäynnillä äidin ja lasten luona sosiaalityöntekijä totesi, että lapset leikkivät nykyisin yhdessä ja tulevat aiempaa paremmin toimeen keskenään. [Isompisisarus] on aikaisemmin ollut mustasukkainen [lasta] kohtaan.”
[Tämä on ainoa kirjaus lapsesta ja hänen sisaruksestaan.]

Lapsi saattaa jäädä dokumentoinnin ulkopuolelle myös mahdollisessa epähuomiossa:

Omat muistiinpanot sisällönanalyysissä: ”Sosiaalityöntekijät tehneet kotikäynnin perheeseen, jossa vastasyntyneet kaksoset. Oletettavaa on, että lapset on tavattu, mutta lapsista ei ole kuvausta tai mainintaa asiakassuunnitelmatekstissä. Unohdettu kirjata?”

Asiakassuunnitelmaan saatetaan joskus kirjata sosiaalityöntekijän avoin huomio siitä, että lapsi jää työskentelyn ulkopuolelle:

”Tapaamisessa ei juuri päästy puhumaan [lapsen, 10 vuotta] tilanteesta perheen tilanteen ollessa muilta osin melko hankala.”

”[Lapsi, 6 vuotta] piirteli tapaamisessa. Hän ei nuoren ikänsä takia osallistunut keskusteluun. [Lapsi] oli mukana tapaamisessa rauhallisesti ja vuorovaikutus vanhempien kanssa oli luontevaa.”

Asiakassuunnitelmissa oli hyvin vähän mainintoja siitä, että asiakkaana olevaa lasta tulisi suojella tiedolta. Näissä muutamissa maininnoissa sosiaalityöntekijä oli kirjannut vanhemmille antamansa painokkaan ohjeen olla vetämättä lasta mukaan vanhempien välisiin ristiriitoihin ja esimerkiksi lapsen huoltajuutta koskeviin kiistoihin.

”Isän ja äidin tulee käsitellä keskinäiset riitansa siten, että [lapsi 4v.] ei ole niitä kuulemassa tai niihin osallinen.”

Oma muistiinpano: ”Asiakassuunnitelmassa ilmaistaan vahvasti, että lapsi tulisi pitää aikuisten riitojen ulkopuolella.”--- ”[Lapselle, 11 vuotta] on korostettu, ettei hänen tarvitse lapsena ottaa vastuuta päätöksistä liittyen hänen asumiseensa.”

Aineistoa analysoidessani havaitsin, ettei asiakassuunnitelmaa oltu lähetetty tiedoksi kaikille asiakkaana oleville lapsille (ks. kuvio 2). Oletin, että tähän voisi liittyä joissain tapauksissa se, että lasta haluttaisiin tietoisesti suojella asiakassuunnitelmassa olevalta tiedolta. Esitellessäni tutkimuksen alustavia tuloksia työyhteisölle sain tiedon, että tästä ei ollut kyse, sillä työkäytännönä on, että asiakassuunnitelma lähetetään kaikille yli 12-vuotiaille lapsille. Oletettavasti näin ei ole toimittu kaikkien yli 12-vuotiaiden kohdalla

tai vaihtoehtoisesti asiakassuunnitelman lähettäminen lapselle on jäänyt kirjaamatta asiakassuunnitelmaan.

Lapsi voi olla myös tietoa salaava toimija, eli omalla tiedollisella toimijuudellaan suojata muita tiedolta tai estää tiedon siirtymisen. Tulensalon (2015; 2016) jäsenys lapsen tiedollisesta toimijuudesta ei tunnista tätä positiota, mutta tutkimusaineistossani se nousee esiin. Lapsen ja vanhemman välillä tai sisarusten kesken voi olla dynamiikkaa ja jännitteitä, joka koskevat lapsen tiedollista toimijuutta:

”[Lapsi, 9 vuotta] oli kertonut, että isovelji oli kieltänyt kertomasta lyömisestä.”

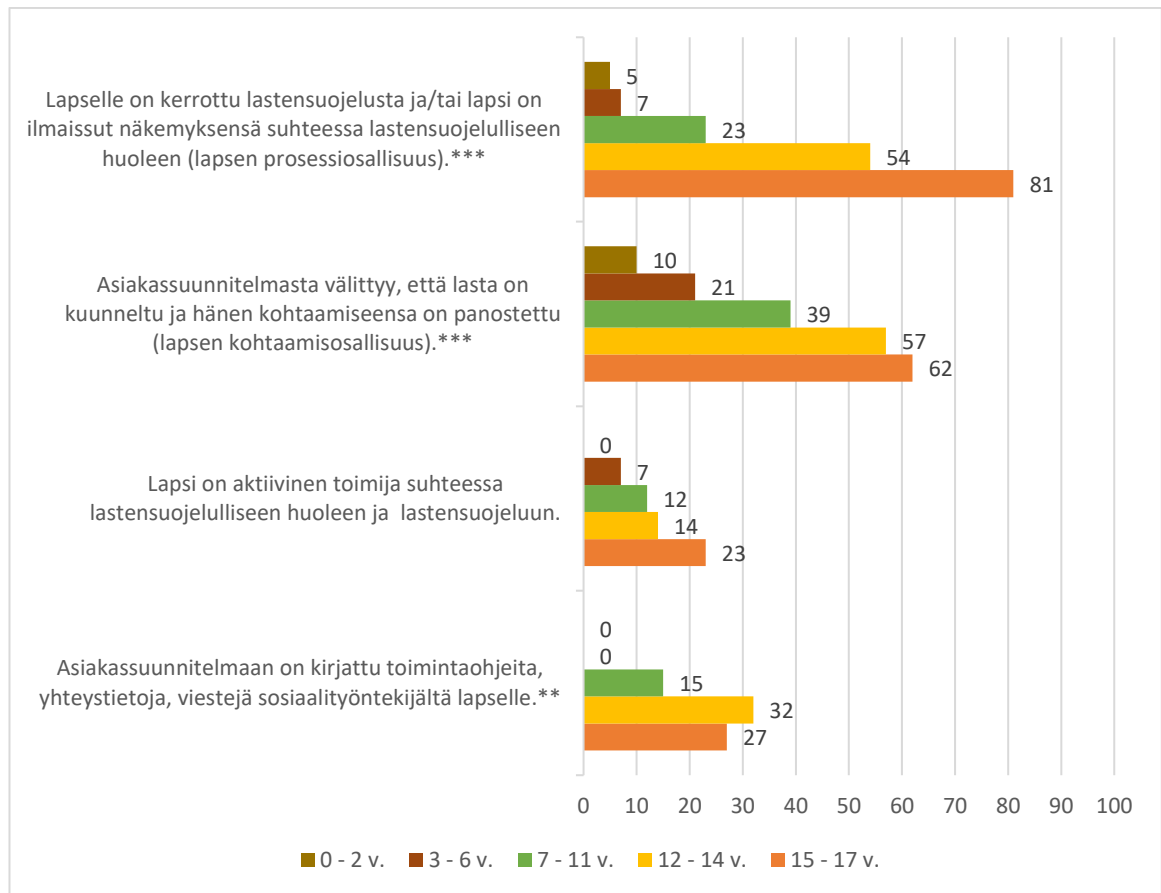
”[Lapsi, 13 vuotta] joutuu salailemaan entisen isäpuolen tapaamisia.”

Omat muistiinpanot sisällönanalyysistä: ”[Lapsi, 13 vuotta] pysyy samassa salaisuusrintamassa siskon ja äidin kanssa suhteessa lastensuojeluun. Sosiaalityöntekijä ei saa koskaan otetta asiasta, vaikka samaa asiaa käsitellään useaan kertaan vuoden aikana. Sosiaalityöntekijä tulkitsee eleitä yms., ja dokumentoi epäilynsä. Lastensuojelu vaikuttaa antavan lopulta periksi ja asiakkuus lopetetaan.”

7.4 Havaintoja lapsen prosessi- ja kohtaamisosallisuudesta

Sisällönanalyysissä tulkitsin lapsen prosessi- ja kohtaamisosallisuuden näyttäytyvän asiakassuunnitelmatekstissä kuvauksina keskusteluista, joissa lapsen kanssa käsitellään hänen lastensuojeluasiakkuuteensa liittyviä asioita, annetaan tietoa ja kysytään mielipidettä. Kohtaamisosallisuus on Tiina Muukkosen (2008, s. 156 - 157) mukaan lapsen asettumista toimijan ja vaikuttajan rooliin. Tämä edellyttää lapsen kuulemista ja lapsikeskeisyyttä vuorovaikutustilanteissa, jonka toteutumisen tulkitsin välittyvän esimerkiksi asiakasdokumentaatiosta, jossa on lapsen tarkan kuuntelemisen perusteella pysytty kirjaamaan suoria sitaatteja tai tarkkoja yksityiskohtia lapsen puheesta, olemuksesta tai toiminnasta tapaamisessa. Prosessiosallisuutta ovat tulkintani mukaan myös kuvaukset lapsesta toimijana, joka vaikuttaa itse omalla toiminnallaan lastensuojelulliseen huoleen, asiakkuuteen tai asiakasprosessiin. Näihin teemoihin liittyvät havainnot esitetään tilastollisessa muodossa kuviossa 14.

Kuvio 14. Havaintoja lapsen prosessi- ja kohtaamisosallisuudesta lapsen iän mukaan lastensuojelun avohuollossa, prosenttia (n=128).

** $p < .01$, *** $p < .001$. Lapsen iän vaikutus muuttujaan on tilastollisesti merkitsevä.

Teorialähtöisessä sisällönanalyysissä etsin asiakassuunnitelma-aineistosta kohtia, joissa lapselle kerrotaan lastensuojelun tavoitteista, toimenpiteistä ja niiden perusteluista, tai joissa lapselta kysytään hänen mielipidettään näistä. Tulkintani mukaan tällainen puhe ja keskustelu vahvistaa lapsen prosessiosallisuutta, joka Muukkosen (2008, s. 154—156) jäsenyyksen mukaan tarkoittaa sitä, että lapsi on ”kartalla” omassa asiakasprosessissaan. Näitä kohtia löytyi asiakassuunnitelmateksteistä hyvin vähän, mikä ei tulkintani mukaan kuitenkaan välttämättä tarkoita, ettei tällaisia keskusteluja käytäisi. Asiakassuunnitelmiin ja tapaamisten muistiinpanoihin voi olettaa kirjautuvan todennäköisesti enemmän asiakkaan kertomaa kuin työntekijöiden esille nostamaa ja puhumaa asiaa. Muutamissa asiakassuunnitelmissa oli kuvattu lapselle annettua ja hänen prosessiosallisuuttaan vahvistavaa tietoa lastensuojelusta.

”[Lapsi, 16 vuotta] kysyi, miksi hän ei voi olla avohuollon sijoituksella. Käyty läpi avohuollon sijoituksen ja huostaanoton erot. [Lapsi] sanoi, että

ihan varmaan tässä [huostaanotossa] on joku taka-ajatus. Keskusteltu siitä, miksi enää avohuollon sijoitus ei ole vaihtoehto ja että miten [lapsen] arki avohuollon sijoituksen ja huostaanoton voimaan astuessa eroaisivat toisistaan [lastensuojelulaitoksessa].”

Kahdessa asiakassuunnitelmassa lapsen asiakasprosessi vaikutti olevan vahvasti lapsen käsissä:

”Neuvottelun lopulla [lapsi, 13 vuotta] kertoi enemmän asioista, mitä pitää muuttua, jotta kotona asuminen olisi mahdollista. [Lapsi] kertoi että nyt hänellä on mahdollisuus osoittaa luottamusta ja sitoutua sääntöihin.”

”[Lapsi, 14 vuotta] kieltäytyy intensiivityöstä, ottaa kantaa mitä haluaisi tapaamisessa käsitellä.”

Muutamissa kohdin lapsi itse avasi omalla kysymyksellään keskustelun, jossa päästiin käsittelemään lastensuojelullisten toimenpiteiden tavoitteita:

Omat muistiinpanot sisällönanalyysistä: ”Vuoden aikana tehty kolme lähes identtistä suunnitelmaa, viimeiseen kirjattu lapsen kysymys: ”[Lapsi, 14 vuotta] kysyi mikä tässä sijoitusasiassa oikein on ideana.”

Aineiston perusteella oli myös havaittavissa, että lapsella voi pitkäänkin olla avohuollon tukitoimia, joiden tavoitteista hänellä ei itsellään ole selkeää käsitystä. Seuraava sitaatti kuvaa lapsen prosessiosallisuuden toteutuneen heikosti, mikä on osaltaan kuormittanut perheen arkea ja lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutusta:

”[Lapsi, 17 vuotta] kertoi käyneensä terapeutilla monta vuotta ja lisäsi, että käynnit tuntuivat lopulta todella rasittavilta. --- Äiti sanoi heidän väliensä parantuneen terapian lopettamisen jälkeen, koska ei tarvinnut pari kertaa viikossa riidellä terapiaan lähtemisestä. [Lapsi] ei osannut sanoa miksi terapia oli alun perin aloitettu.”

Lapsen osallistuminen lastensuojelun asiakastapaamisiin ja –neuvotteluihin on osa lapsen kohtaamisosallisuutta. Aineiston perusteella näyttää siltä, että vaikka lapsen läsnäolo on aktiivisen tiedollisen toimijuuden edellytys, se ei takaa lapsen aktiivista toimijuutta. Muutamissa asiakassuunnitelmissa lapsi oli merkitty läsnäolleeeksi tai oli tehty kotikäynti, mutta lapsen tapaamisen antia ei oltu dokumentoitu asiakassuunnitelmaan. Aineistosta välittyi paikoin varsin selvästi se, miten lapsen oli kiusallista ja vaikeaa olla läsnä lastensuojeluneuvottelussa. Lapsen kuvattiin olleen ”vähäsanainen” tai vastailleen ”en mä tiää” tai ”hymyilleen ujosti”. Useissa asiakassuunnitelmissa lapsen kuvattiin vaikuttaneen tapaamisessa ”ujolta”, mutta ”osallistuneen reippaasti keskusteluun”.

Aineisto antaa samansuuntaisia viitteitä kuin lastensuojelun asiakkaana olevien lasten lastensuojelun sosiaalityölle antama palaute, jonka mukaan lapset antavat kaikkein huonoimman arvosanan kokemuksilleen osallistumisesta lastensuojeluneuvotteluihin (Muukkonen & Kivelä, 2008, s. 103—105). Asiakassuunnitelmasta, jonka laatimiseen lapsi ei ollut osallistunut lainkaan, löytyi puhutteleva kohta, joka kiteyttää lapsen kokemuksen lastensuojelun tapaamisista äidin kuvaamana:

”[Lapsi, 15 vuotta] ei pidä äidin mukaan isoista verkostopalavereista, koska niissä pohditaan, mikä vika [lapsessa] on.”

Lapsi saattaa jopa vapaaehtoisesti luopua osallistumisoikeudestaan oman asiansa hoitamiseen ja vaikuttamismahdollisuuksistaan, jotta ei joutuisi osallistumaan lastensuojeluneuvotteluun:

”[Lapsi, 16 vuotta] oli neuvottelussa huonotuulinen ja räpläsi puhelin-taan. [Lapsi] toi useita kertoja esiin ettei jaksaisi olla jatkuvasti neuvotte-luissa ja ilmaisi kokevansa, että asiat on jo päätetty hänen puolestaan ja hänen sanomisillaan ei ole väliä. Yritetty kertoa [lapselle] siitä, että työn-tekijöiden on erittäin tärkeää kuulla [lapsen] omia näkemyksiä ja toiveita tilanteensa suhteen. [Lapsi] sanoi, ettei haluaisi tulla huostaanoton kuule-misiin ja kysyi tarvitseeko hänen tulla, jos hän suostuu.”

Aineistossa kiinnittivät huomiotani kohdat, joissa lapsi oli esittänyt lastensuojelulle selkeän toiveen, ja se oli kirjattu asiakassuunnitelmaan. Näitä lasten esittämiä toiveita esiintyi 25 prosentilla lapsista, mutta merkillepantavaa on, että aikuisten esittämiä asiakassuunnitelmaan kirjattuja toiveita oli huomattavasti useammin, 54 prosentilla lapsista (ks. kuvio 15).

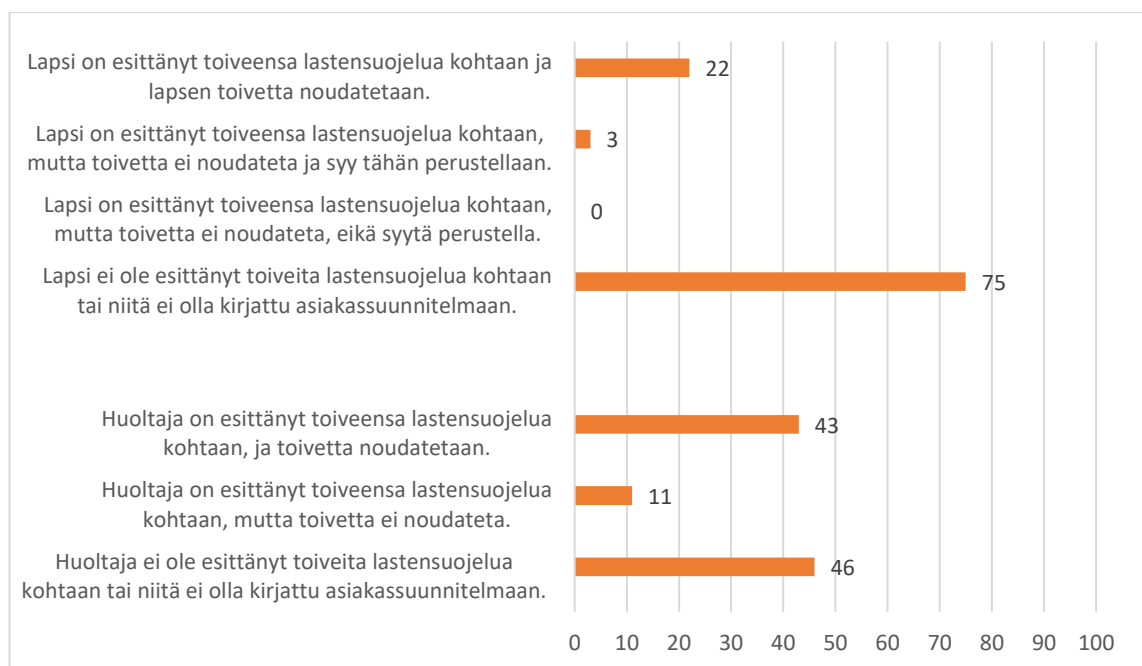
Osa lasten toiveista koski lastensuojelullisessa mielessä keskeisiä kysymyksiä, kuten lapsen asuinpaikkaa tai lapsen valmiutta ottaa vastaan tarjottuja tukitoimia. Näistä toiveista osaan ei suostuttu; etenkin niihin, joissa lapsi selkeästi ilmoitti, ettei halua ottaa vastaan mitään apua. Suurin osa lasten toiveista oli kuitenkin varsin kohtuullisia ja arkisia, koskien esimerkiksi harrastusmaksuja tai uusia talvikenkiä. Aineiston perusteella näyttää siltä, että lapsen toiveita kuullaan ja toiveita pyritään mahdollisuuksien mukaan toteuttamaan välittömästi, minkä voi olettaa vahvistavan asiakassuhdetta, lapsen lastensuojelua kohtaan tuntemaa luottamusta ja myös lapsen toimijuutta.

”[Lapsi, 8 vuotta] on kertonut sosiaalityöntekijälle, että häntä harmittaa, ettei tapaa isäänsä.” [--] ”Sosiaalityöntekijä yrittää edelleen tavata [lapsen] isää ja tukea hänen päihitteettömyyttään, jotta [lapsi] ja hänen veljensä voivat tavata säännöllisesti isää.”

”Edellinen sosiaalityöntekijä oli luvannut viedä lapsen (13 vuotta) hampurilaiselle, mutta olikin nyt vaihtanut työpaikkaa. Lapsi otti asian esiin tapaamisella ja uudet työntekijät lupasivat kunnia-asianaan toteuttaa edeltäjänsä lupauksen. Asiakassuunnitelmaan on kirjattu Subway-treffien päi-vämäärä.” (Omat sisällönanalyysin yhteydessä tehdyt muistiinpanot.)

”[Lapsi, 6 vuotta] pyytää sosiaalityöntekijää kertomaan isälle, että häntä pelottaa isän uhkailu, ettei isä enää päästäisi häntä äidin luo.”

Kuvio 15. Lapsen ja vanhemman asiakassuunnitelman laatimisen yhteydessä esittämät toiveet ja niiden toteuttaminen, prosenttia (n=128).

Kaksitoista prosenttia aineistoon osuneista lapsista osoitti asiakassuunnitelmatekstien valossa aloitteellista ja erityisen vahvaa toimijuutta omassa lastensuojelun asiakkuudessaan. Lapset ottivat itse yhteyttä vastuusosiaalityöntekijäänsä ja saattoivat ehdottaa tai vaatia lastensuojeluneuvottelun kutsumista koolle. Muutamissa asiakassuunnitelmissa oli kuvauksia lapsista, jotka järjestelivät omaa avohuollon sijoitustaan tai sen purkua.

”[Lapsi, 15 vuotta] ollut itse yhteydessä sosiaalityöntekijään, toivonut sijoitusta.” – [Omat muistiinpanot: ”Seuraavassa asiakassuunnitelmassa

sama nuori halusikin takaisin kotiin, ja tämäkin toive toteutui: avohuollon sijoitus päätetään lapsen toiveesta lopettaa.”]

”[Lapsi, 16 vuotta] haluaa avohuollon sijoitukseen. [Lapsi] hoitanut itse aktiivisesti omaa asiaansa ja järjestänyt avohuollon sijoitustaan.”

”[Lapsi, 16 vuotta] otti itse yhteyttä sosiaalityöntekijään [päivämäärä] ja halusi keskustella avohuollon sijoituksen mahdollisuudesta toimistolla. [Lapsi] kertoi toivovansa sijoitusta, jotta saisi päättötodistuksen ja koki, ettei pääse omin avuin kouluun.”—”[Lapsi] otti sosiaalityöntekijään yhteyttä [päivämäärä] halutessaan keskustella opiskelupaikan vastaanottamisesta ja tuli tapaamaan sosiaalityöntekijää seuraavana päivänä.”

Lapsen lastensuojeluasiakkuus voi lähteä liikkeelle tai pysyä yllä lapsen toimijuuden kautta. Lapsi on esimerkiksi kertonut perheen ulkopuoliselle aikuiselle asian, joka on herättänyt huolen ja johtanut lastensuojeluilmoitukseen ja sitä kautta asiakkuuteen.

”[Lapsi, 6 vuotta] on kertonut päiväkodissa, että kotona lyödään.” [Lastensuojeluasiakkuus käynnistynyt tästä.]

[Lapsi, 4 vuotta] on kertonut, että äiti purrut häntä.” [Lastensuojeluasiakkuus käynnistynyt tästä.]

Yhden lapsen kohdalla asiakassuunnitelmista sai kuvan asiakasprosessista, joka pysyi yllä lapsen nostaessa yhä uudelleen esiin omaa huoltaan, vaikka perheen muut aikuiset eivät tunnistanee samaa huolta:

”[Lapsi, 12 v.] on kertonut toivovansa, ettei isä joisi alkoholia.” [Omat muistiinpanot: ”Äiti vähättelee isän juomista, lapsen huoli lastensuojeluprosessin käyttövoimaa. Lapsi ainoa huolen sanoittaja perheessä, lastensuojelun asiakkuutta päätetään jatkaa.”]

Lapsi voi myös omalla toiminnallaan vaikuttaa omaan osallistumiseensa, kieltäytyä lastensuojelullisesta toimenpiteestä tai poistua omaehtoisesti kesken lastensuojeluneuvottelun:

”[Lapsi, 14 vuotta] oli lyhyen aikaa mukana neuvottelussa.” [Omat muistiinpanot: ”Lähtikö lapsi kesken? Tätä ei kuvata, lasta ja hänen sanomisiinsa ei olla kuvattu asiakassuunnitelmassa lainkaan.”]

”Perhekuntoutus ei toteutunut, koska lapset eivät suostuneet.”

Joskus lapsi saattaa itse omalla toiminnallaan ratkaista asian, josta aikuiset eivät pääse sopimukseen keskenään:

”[Isä] on kertonut, että ajoi [lapsen, 11 vuotta] ja siskon lentokentälle sovittuna päivänä, mutta [lapset] eivät halunneet mennä lentokoneeseen.

*[Isä] kertoi, ettei lähtenyt pakottamaan [lapsia] lähtemään [äidin luokse].
[Lapset jäävät asumaan isän luokse.]”*

Pieneen joukkoon vahvaa aloitteellista toimijuutta osoittaneita lapsia mahtui myös yhteen asiakassuunnitelmaan kirjautunut kuvaus asetelmasta, jossa perheen lapset asettuivat sosiaalityöntekijän kumppaneiksi pitämään huolta perheen aikuisista. Tässä asetelmassa pyrkimys lapsen osallisuuden ja toimijuuden toteutumiseen vaihtuu jo huoleen siitä, toteutuuko lapsen oikeus suojeluun ja huolenpitoon (vrt. Ervast & Tulensalo, 2006, s. 25; Kääriäinen, 2006, s. 67).

[Omat muistiinpanot: ”Asiakkuus päättyy, vaikka lapset tuovat esiin, että heillä on edelleen huolta äidin turvallisuudesta.”] --- [Asiakassuunnitelman lopussa kirjaus:] ”Mikäli [lapsella, 15 vuotta] ja hänen veljellään herää huoli äidin tilanteesta uudestaan, voivat he olla yhteydessä seuraaviin tahoihin: [päivystävien sosiaali- ja terveystietojen yhteystietoja].

7.5 Lapsen tiedolliseen toimijuuteen vaikuttavia tekijöitä

Voidakseni tarkastella lapsen tiedolliseen toimijuuteen vaikuttavia tekijöitä tarvitsin lapsen toimijuutta kuvaavan mitta-asteikoltaan jatkuvan selitettävän muuttujan. Havaintomatriisissa Tulensalon (2015; 2016) kehittämät lapsen tiedollisen toimijuuden kehät muodostivat dikotomisia muuttujia (ks. liite 2). Tarkastellakseni lapsen tiedollista toimijuutta aineistossa rakensin sitä kuvaavan summamuuttujamittarin näistä lapsen tiedollisen osallisuuden kehiä kuvaavista dikotomisista muuttujista. Valitsin summamuuttujaan viisi Tulensalon (2015; 2016) jäsenyykseen perustuvaa muuttujaa jättämällä pois muuttujan (Os9c), joka kuvaa lasta tiedolta suojeltavana. Aineistosta tekemieni havaintojeni mukaan asiakassuunnitelmissa lastensuojellisen työskentelyn tavoitteeksi asetettiin joidenkin lasten kohdalla esimerkiksi lapsen suojeleminen häntä vahingoittavalta tiedolta tai joutumiselta osapuoleksi vanhempien välisiin riitoihin. Tätä ilmiötä kuvaava kyseinen muuttuja ei tulkintani mukaan kuitenkaan kuvaa lapsen edun mukaista ja toivottavaa osallisuutta, ja jätin sen siksi lapsen tiedollista toimijuutta kuvaavan summamuuttujan ulkopuolelle.

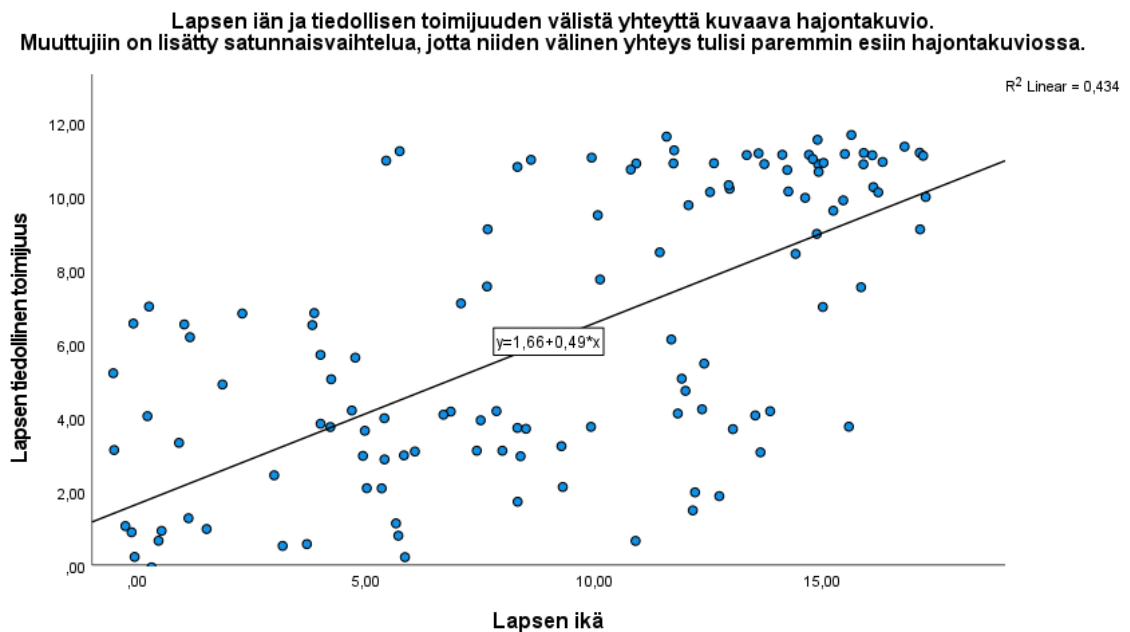
Käänsin summamuuttujaan valitsemani muuttujat samansuuntaisiksi ja annoin lapsen aktiivista tiedollista toimintaa kuvaaville muuttujille niiden merkitystä korostavan kertoimen 2. Summamuuttujassa mukana olevat muuttujat ja niiden laskukaavan esittelen taulukossa 4.

Taulukko 4. Lapsen tiedollista toimijuutta kuvaavan summamuuttujan rakenne.

Lapsen tiedollinen toimijuus -summamuuttuja	Muuttujat	Muuttujan arvot osana summamuuttujaa
Tiedollisen toimijuuden kehä: Lapsi ulkopuolinen toimija	[Os9a] Lapsi työskentelyn ulkopuolella	0, 1, asteikko käännetty 0= ulkopuolella 1= ei ulkopuolella
	[Os9b] Lapsi dokumentoinnin ulkopuolella	0, 1, asteikko käännetty 0= ulkopuolella 1= ei ulkopuolella
Tiedollisen toimijuuden kehä: Lapsi välillinen toimija	[Os9d] Lapsi toiminnan kohteena	0= ei, 1= kyllä
	[Os9e] Lapsi kerronnan kohteena	0= ei, 1= kyllä
	[Os9f] Lapsi kertojana välillisesti	0= ei, 1= kyllä
Tiedollisen toimijuuden kehä: Lapsi aktiivinen toimija	[Os9g] Lapsi kertojana	0= ei, 2= kyllä
	[Os9h] Lapsi kuulijana	0= ei, 2= kyllä
	[Os9i] Lapsi kokijana	0= ei, 2= kyllä

Tilastollisessa analyysissä tarkastelin lapsen iän ja lapsen tiedollista toimijuutta kuvaavan summamuuttujan yhteyttä lineaarisella regressioanalyysillä, koska summamuuttujan luonnin myötä selitettävä muuttuja oli nyt lineaarinen. Yhden selittävän tekijän regressiomallissa lapsen ikää mittaavan muuttujan regressiokerroin oli 0,49, eli lapsen iän kasvaessa yhdessä vuodella lisääntyy lapsen tiedollinen toimijuus 0,49 summamuuttujan mittaamaa toimijuuspistettä. P-arvolla mitattuna lapsen iällä on tilastollisesti merkitsevä vaikutus lapsen tiedolliseen toimijuuteen. Regressiomallin selitysosuus on 0,431, eli tulosten mukaan lapsen ikä selittää 43 prosenttia asiakassuunnitelmissa näyttäytyvästä lapsen tiedollisesta toimijuudesta. Lapsen ikää voidaan pitää siis varsin vahvana lapsen tiedollisen toimijuuden selittäjänä. Kuviossa 16 kuvataan lapsen iän ja tiedollisen toimijuuden välistä yhteyttä hajontakuvion avulla.

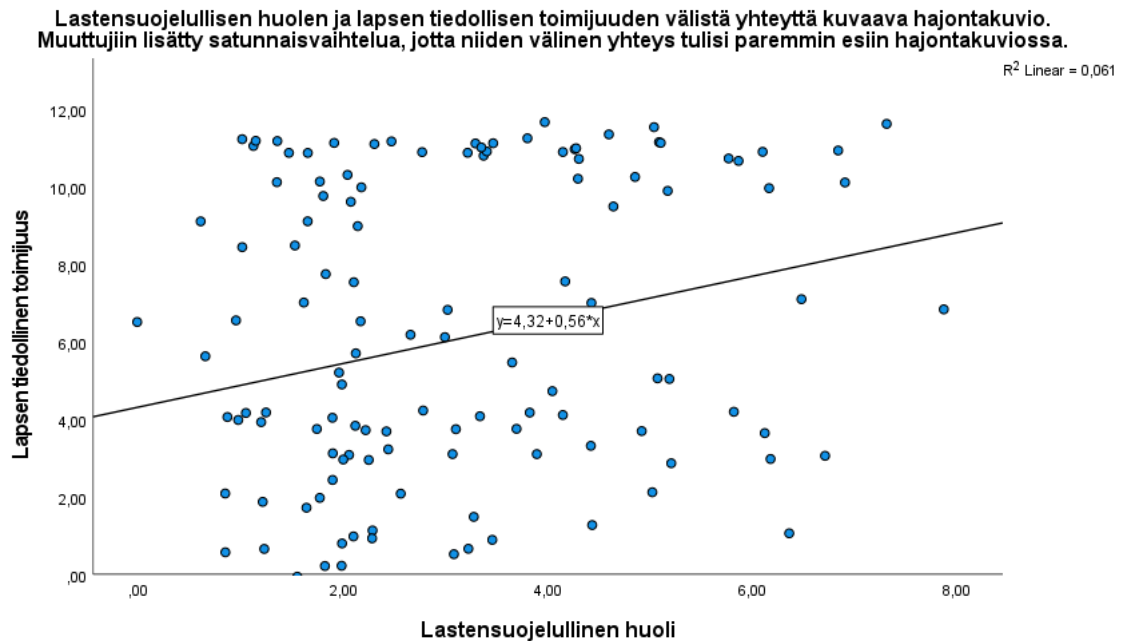
Kuvio 16. Lapsen iän vaikutus lapsen tiedolliseen toimijuuteen lastensuojelun avohuollon asiakassuunnitelmissa (n=128).

Lastensuojelua koskevassa lainsäädännössä ja tutkimuskirjallisuudessa 12 vuoden ikä on merkityksellinen mm. siksi, että lastensuojelulain 20 §:n mukaan 12 vuotta täyttäneelle lapselle on varattava tilaisuus tulla kuulluksi häntä itseään koskevassa lastensuojeluasiassa. Myös tätä nuorempien lasten toivomukset ja mielipide on selvitettävä ja otettava huomioon lapsen iän ja kehitystason edellyttämällä tavalla. (Lastensuojelulaki 417/2007 20§.) Tutkimusten mukaan myös alle 12-vuotiaat lapset osaavat kertoa monipuolisesti omasta elämästään (Tulensalo, 2015, s. 26).

Lapsen tiedollista toimijuutta kuvaavan summamuuttujan luonnin myötä oli mahdollista tarkastella lapsen tiedollisen toimijuuden ja aiemmin luodun lastensuojelullista huolta kuvaavan summamuuttujan (ks. taulukko 3) välistä yhteyttä. Hajontakuviosta (kuvio 17) on pääteltävistä, että mitä useammanlaisia lastensuojelullisia huolia lapsen asiakassuunnitelmassa mainitaan, sitä vahvempaa on lapsen tiedollinen toimijuus. Tätä voi selittää esimerkiksi lastensuojelullisen huolen monimuotoisuuden vaikutus avohuollon työskentelyn intensiteettiin.

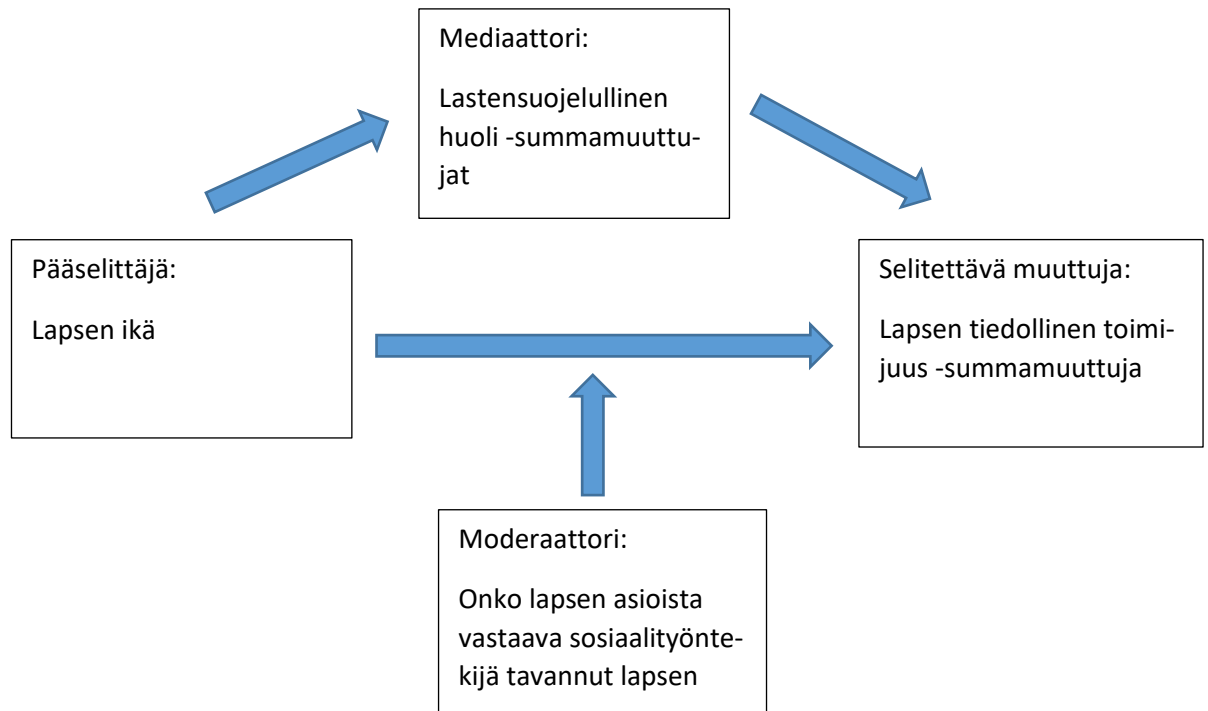
Kuvio 17. Lastensuojelullisen huolen vaikutus lapsen tiedolliseen toimijuuteen lastensuojelun avohuollon asiakassuunnitelmissa (n=128).

Tutkimusaineistossa oli viitteitä siitä, että lastensuojelullisen huolen aihe asetti lapsen erilaiseen tiedollisen toimijuuden positioon riippuen siitä, liittyikö huoli lapseen ja hänen toimintaansa vai vanhempiin. Lapseen liittyvät huolet nostivat lasta työskentelyn keskiöön ja vanhempiin liittyvät huolet vaikuttivat vievän huomiota lapsesta. Tästä syystä tuntui aiheelliselta tarkastella erikseen erilaisten lastensuojelullisten huolten vaikutusta lapsen tiedolliseen toimijuuteen ja osallisuuteen.

Lapsen iän ja lapsen tiedollisen toimijuuden taustalla voi olla tekijöitä, joilla on yhteyttä näihin molempiin muuttujiin. Tarkastellakseni tällaisten taustalla olevien muuttujien olemassaoloa ja vaikutusta rakensin regressiomallin, jossa otin lapsen osallisuutta selittäviksi tekijöiksi lapsen iän lisäksi lastensuojelulliset huolet ja tiedon siitä, oliko lapsen vastuusosiaalityöntekijä tavannut lapsen laatiessaan asiakassuunnitelmaa. Regressiomallin asetelma on kuvattu kuviossa 18. Mallissa lapsen asiakkuuteen liittyvä huoli huomioidaan lapsen iän ja lapsen tiedollisen toimijuuden välisenä mediaationa eli vaikutusta välittävänä muuttujana. Vastuusosiaalityöntekijän tapaamisella puolestaan voi olla lapsen iän ja lapsen tiedollisen toimijuuden välistä yhteyttä moderoiva vaikutus, sillä sosiaalityöntekijän mahdollisuus kiinnittää tapaamisella huomiota lapsen tietoon ja hentoihinkin viesteihin voi olla merkittävä.

Kuvio 18. Regressiomallissa tarkasteltiin lapsen iän vaikutusta lapsen tiedolliseen toimijuuteen. Mallissa huomioitiin lapsen asiakkuuteen liittyvä lastensuojelullinen huoli mediaationa sekä lapsen ja vastuusosiaalityöntekijän tapaamisen moderaatiovaikutus.

Taulukko 5. Lapsen iän, lapsen asiakkuuteen liittyvän lastensuojelullisen huolen ja vastuusosiaalityöntekijän tapaamisen vaikutusta lapsen tiedolliseen toimijuuteen kuvaava regressiomalli (n=128).

	B	95%LV	β
Malli 1			
Lapsen ikä	0,49	[0,390, 0,586]	0,66***
Malli 2			
Lapsen ikä	0,44	[0,325, 0,551]	0,592***
Huoli liittyy lapseen	0,42	[-0,64, 0,894]	0,133
Malli 3			
Lapsen ikä	0,48	[0,331, 0,564]	0,605***
Huoli liittyy lapseen	0,45	[-0,043, 0,934]	0,142
Huoli liittyy vanhempiin	0,17	[-0,313, 0,644]	0,050
Malli 4			
Vakio	-0,77	[-2,156, 0,608]	
Lapsen ikä	0,36	[0,255, 0,457]	0,48***
Huoli liittyy lapseen	0,42	[0,015, 0,834]	0,14*
Huoli liittyy vanhempiin	0,49	[0,076, 0,898]	0,15*
Sosiaalityöntekijä tavannut	3,71	[2,699, 4,712]	0,45***
Korjattu $R^2=0,60$			

* $p<,05$ ** $p<,01$ *** $p<,001$

Taulukossa 5 on raportoitu regressiomallin tulokset. Lapsen iän lisäksi vastuusosiaalityöntekijän tapaaminen vahvistaa huomattavasti asiakassuunnitelmassa

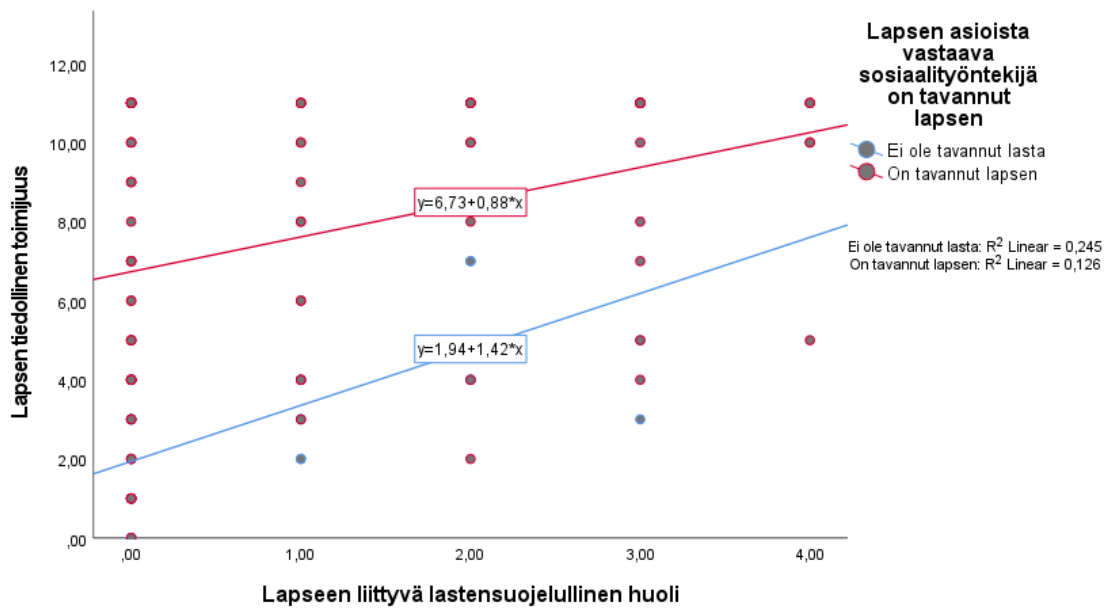
näkyvää lapsen tiedollista toimijuutta. Tämä on ymmärrettävää, koska tapaamatta lasta henkilökohtaisesti sosiaalityöntekijä ei pääse kuulemaan lapsen mielipidettä ja dokumentoimaan lapsen tuottamaa tietoa.

Tulosten mukaan lapsen ikä vaikuttaa lastensuojelun avohuollon asiakassuunnitelmissa havaittavaan lapsen tiedolliseen toimijuuteen siten, että mitä vanhempi lapsi on, sitä vahvempaa on hänen tiedollinen toimijuutensa. Tähän yhteyteen vaikuttaa luonnollisesti lapsen iän myötä kehittyvä kompetenssi ilmaista oma mielipiteensä sekä ymmärtää ja ottaa kantaa omaan asiakkuuteensa liittyviin kysymyksiin. Ikäkin vahvemmin lapsen osallisuuteen vaikuttaa se, onko lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä tavannut lasta asiakassuunnitelmaa laadittaessa. Jo alle vuoden ikäisillä lapsilla voi olla vahva tiedollinen toimijuus, mikäli sosiaalityöntekijä on tavannut lapsen, ollut vastaanottavainen pikkulapsen sanattomalle viestinnälle ja dokumentoinut sen (Muukkonen & Tulensalo, 2018). Pikkulapsen tiedontuotanto on usein ruumiillista ja pitää sisällään tunteita koskevaa tietoa (Helavirta, 2011), ja vaatii siksi usein tietoista tarkkaavaisuutta.

Lastensuojelulain mukaan vastuusosiaalityöntekijän tai muun lastensuojelun työntekijän tulee tavata asiakkuudessa oleva lapsi henkilökohtaisesti ilman huoltajien läsnäoloa riittävän usein ja aina kun lapsi itse sitä vaatii. Suunnitelma henkilökohtaisista tapaamisista tulee kirjata lapsen asiakassuunnitelmaan. (Araneva 2016, s. 185; Lastensuojelulaki 417/2007.) Tutkimusaineistossa ainoastaan 15 prosenttia lapsista oli tavannut vastuusosiaalityöntekijän tai muun lastensuojelun työntekijän henkilökohtaisesti ilman huoltajien läsnäoloa ja 34 prosenttia lapsista oli jäänyt kokonaan tapaamatta asiakassuunnitelmaa laadittaessa. Tulos on huolestuttava, varsinkin kun regressioanalyysissä lapsen ja vastuusosiaalityöntekijän tapaaminen osoittautui malliin mukaan otetuista muuttujista kaikkein vahvimaksi lapsen tiedollisen osallisuuden selittäjäksi.

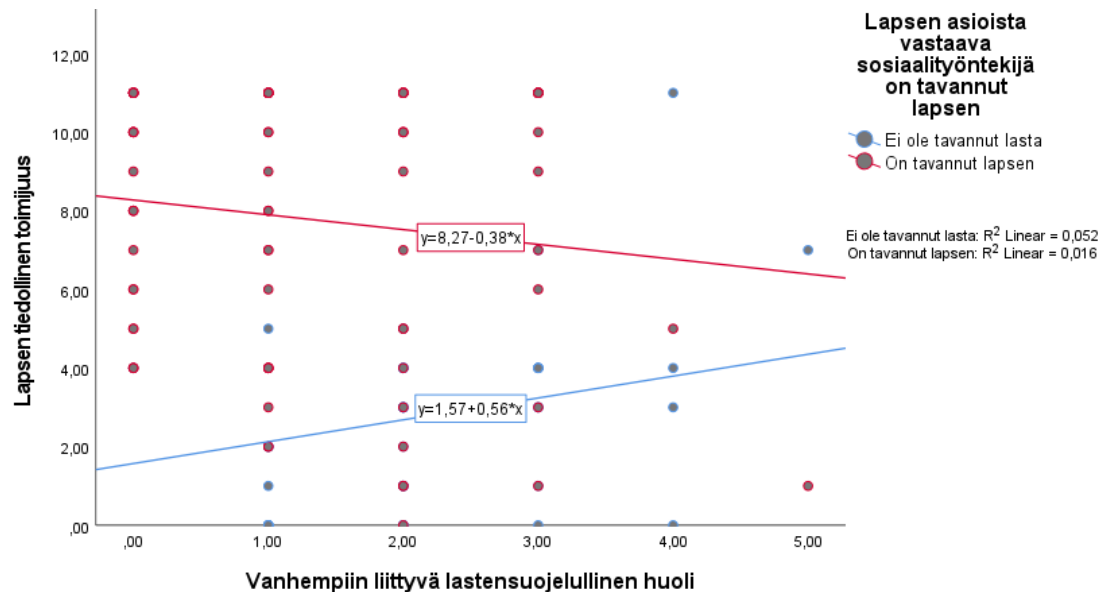
Lastensuojelullisen huolen syillä tai aiheilla vaikuttaa olevan kiinnostava mediaatiovaikutus lapsen tiedolliseen toimijuuteen ja tämän vaikutuksen saa paremmin esiin hajontakuvioiden avulla. Kuvioissa 19 ja 20 tarkastelen lapsen asiakkuuteen liittyvän lastensuojelullisen huolen yhteyttä lapsen tiedolliseen toimijuuteen erikseen vastuusosiaalityöntekijän tavanneiden ja sosiaalityöntekijän tapaamista vaille jääneiden lasten kohdalla.

Kuvio 19. Lapsen ja hänen toimintaansa liittyvän lastensuojelullisen huolen yhteys lapsen tiedolliseen toimijuuteen erikseen vastuusosiaalityöntekijän tavanneiden ja sosiaalityöntekijän tapaamista vaille jääneiden lasten kohdalla.

Lapsen ja hänen toimintaansa liittyvien lastensuojelullisten huolten lisääntyessä lapsen tiedollinen toimijuus vahvistuu sekä vastuusosiaalityöntekijän tavanneiden että tapaamista vaille jääneiden lasten kohdalla. Vastuusosiaalityöntekijän tavanneiden lasten tiedollinen toimijuus on vahvemmalla tasolla kaikilla huolipisteiden tasolla verrattuna tapaamatta jääneisiin lapsiin.

Kuvio 20. Lapsen vanhempiin liittyvän lastensuojelullisen huolen yhteys lapsen osallisuuteen erikseen vastuusosiaalityöntekijän tavanneiden ja sosiaalityöntekijän tapaamista vaille jääneiden lasten kohdalla.

Lapsen asiakkuuteen liittyvän lastensuojelullisen huolen määrä ja luonne vaikuttavat lapsen osallisuuteen eri tavalla sosiaalityöntekijän tavanneiden ja tapaamista vaille jääneiden lasten kohdalla. Tapaamista vaille jääneiden lasten tiedollinen toimijuus kasvaa mitä useampia vanhempiin liittyviä huolenaiheita asiakassuunnitelmassa esiintyy. Yllättävä tulos on se, että mitä moninaisempi lastensuojelullinen huoli liittyy lapsen vanhempiin, sitä heikommin toteutuu sosiaalityöntekijän tapaamiseen osallistuneen lapsen osallisuus. Todennäköisesti vanhempiin liittyvän huolen käsittely tapaamisilla vie huomion lapsesta, ja asiakassuunnitelmiin kirjautuu lapsen läsnäolosta huolimatta enemmän vanhempien problematiikkaan liittyvää kuvausta ja vanhempien jaksamiseen ja hyvinvointiin liittyvää tavoitteiden asettelua koskevaa dokumentointia.

Tuloksen perusteella vaikuttaa siltä, että ne lapset, joiden vanhempiin liittyy monimuotoisia lastensuojelullisia huolia, tulevat asiakassuunnitelmissaan paremmin esiin, jos eivät osallistu itse asiakassuunnitelmansa laatimiseen tapaamalla vastuusosiaalityöntekijää. Paradoksaalisella tavalla poissaoleva lapsi tulee paremmin kuulluksi kuin tapaamisella läsnäoleva lapsi, jos tapaamisella käsitellään paljon vanhempiin liittyviä huolia ja keskitytään asettamaan niiden ratkaisulle tavoitteita ja miettimään vanhempien tarpeita.

8 JOHTOPÄÄTÖKSET

YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen 12. artiklassa on todettu, että lapsella, joka kykenee muodostamaan omat näkemyksensä, on oikeus vapaasti ilmaista nämä näkemyksensä kaikissa häntä koskevissa asioissa. Jotta tämä toteutuisi, lapselle on annettava mahdollisuus tulla kuulluksi häntä koskevissa oikeudellisissa ja hallinnollisissa toiminnaissa. (Lapsen oikeuksien yleissopimus.) YK:n lasten oikeuksien yleissopimus on ratifioitu suomalaisessa sosiaalihuoltoa ja lastensuojelua koskevassa lainsäädännössä. Mm. näillä perusteilla tutkimusaihetta ja näkökulmaa voidaan pitää eettisesti perusteltuna: lapsen osallisuuden mahdollistavia käytäntöjä on tärkeää arvioida ja kehittää.

Pirkko-Liisa Rauhala ja Elina Virokannas (2011, s. 236 - 237) pohtivat artikkelissaan tutkimusetiikan ja tietoarvon keskinäistä suhdetta. Eettisesti perusteltu tutkimus auttaa kohdistamaan kehittämistyötä tarkoituksenmukaisella tavalla nostaessaan esiin epäkohdat ja puutteita, jotka voisivat muutoin jäädä huomiotta. Toisaalta tutkimus saattaa samaan aikaan legitimoida toivottomuutta tai huonoa mainetta tuottaessaan tietoa esimerkiksi ammatillisten voimavarojen ja käytäntöjen heikkouksista. Kuitenkin eettisesti perustellun tutkimuksen ei tulisi pelkästään välttää vahingon aiheuttamista tutkimukseen osallistuville, vaan tuottaa heille jopa hyötyä.

Oman pro gradu -tutkielmani kohdalla yksi tutkimukseen osallistuva ihmisryhmä ovat lastensuojelun sosiaalityöntekijät, joiden kirjoittamista asiakassuunnitelmista aineistoni koostuu. Sen sijaan, että haluaisin olla tutkimuksellani osoittelemassa muutenkin suurten työpaineiden alla ponnistelevien sosiaalityöntekijöiden tekemän työn puutteita, haluan olla rakentavalla tavalla tuottamassa tietoa, jota voidaan hyödyntää lastensuojelutyön rakenteiden ja käytäntöjen kehittämiskohteiden paikantamisessa.

Aineistoa analysoitaessa ja tuloksia tulkittaessa on syytä huomioda, että sen havainnon perusteella, näkyykö lapsi ja hänen toimijuutensa lastensuojelun asiakassuunnitelmassa, ei voida suoraan arvioida sitä, tuleeko lapsi lastensuojelun sosiaalityössä kuulluksi ja autetuksi. Lastensuojelun asiakirjatekstit voivat kertoa enemmän sosiaalityössä vakiintuneista kirjoittamisen käytännöistä, kuin asiakasprosessissa ja asiakkaan kohtaamisessa tapahtuvista asioista. (Kääriäinen, 2006, s. 66—67.) Asiakassuunnitelma ja sen laatiminen saattaa kuitenkin mahdollistaa lapsen osallisuuden toteutumisen, jos lapsi osallistuu suunnitelman laatimiseen tai muulla tavoin pääsee vaikuttamaan asiakassuunnitelman

sisältöön. Asiakassuunnitelmaan kirjautuneet jäljet lapsen osallisuudesta ovat merkityksellisiä myös siksi, että asiakirjatekstit toimivat sosiaalityössä tiedonmuodostuksen ja arvioinnin välineinä ja toimenpiteiden perusteluina (ks. Kääriäinen, 2006, s. 67).

Tiina Muukkosen (2008, s. 151) mukaan lapsen osallisuudelle on lopulta hyvin vähän jos lainkaan reunaehdoja tai ylittämättömiä esteitä lastensuojelussa. Lapsen ikä tai muut ominaisuudet, perheen tilanne ja vaikeudet estävät harvoin lapsia osallistumasta työskentelyyn ainakin jollakin tavalla. Lapsen osallisuuden toteutumista vaikeuttavat asiat ja haasteet on kuitenkin tärkeää tunnistaa, jotta voidaan määritellä, minkälaista osallisuutta tavoitellaan ja mitä keinoja osallisuuden edistämiseksi voidaan ottaa käyttöön.

Vaikka lapsikeskeinen lastensuojelu ja lapsen osallisuus ovat olleet lastensuojelun kehittämistyön kohteina 2000-luvulla, näyttää aineiston perusteella siltä, että varsinkin kaikkein pienimmät lapset voivat jäädä työskentelyn ulkopuolelle. Tutkimusaineiston perusteella voidaan kuitenkin huomata, että pientenkin lasten on mahdollista olla aktiivisessa tiedollisen toimijan positiossa lastensuojelun asiakkaana, jos lapsen osallisuudelle on tilaa ja välineitä. Erityisesti niissä asiakasperheissä, joissa on useita pieniä lapsia ja vanhemmilla vaikea henkilökohtainen tilanne ja keskinäisiä ristiriitoja, on lastensuojelun toimilla huolehdittava perheen kaikkien lasten osallisuuden toteutumisesta. Aineistosta tulee selkeästi esiin, että vanhempiin liittyvien lastensuojelullisten huolten suuri määrä ja käsittely vie huomiota lapselta ja peittää lapsen tuottaman tiedon. Asiakassuunnitelmatekstien äärellä toivoin monessa kohdin, että vanhempien omille sosiaalisille ongelmille ja keskinäisille erimielisyyksille olisi joku toinen käsittelyfoorumi, ja lapsen ollessa mukana tapaamisella voitaisiin enemmän keskittyä häneen. Yhteistyö aikuissosiaalityön ja muiden moniammatillisten toimijoiden ja verkostojen kanssa voisi vapauttaa lastensuojelun voimavaroja lapsikeskeiseen työskentelyyn.

Lastensuojelun asiakassuunnitelmia laadittaessa on tärkeää kiinnittää huomiota lapsen osallisuuden käytäntöjen toteutumiseen. Lapsen on tärkeää olla ikä- ja kehitystasonsa mukaisesti tietoinen lastensuojelun työskentelyn ja tukitoimien tavoitteista. Lapsen rooli asiakassuunnitelmassa osallistujana, henkilökohtaisesti tavattuna ja tiedoksisajana tulee olla lähtökohta, josta poiketaan vain, jos se ei ole lapsen edun mukaista. Näiden käytäntöjen toteutumisesta saattaa tukea asiakastietojärjestelmän määrämuotoinen asiakassuunnitelmapohja, joka onnistuneesti toteutettuna voi ohjata kirjoittajaa lapsikeskeiseen työskentelyyn ja tiedontuottamiseen.

Sen havainnon perusteella, tuleeko lapsi näkyväksi lastensuojelun asiakassuunnitelmassa, ei voida suoraan arvioida lapsen osallisuutta ja asemaa lastensuojelun asiakkaana. Asiakassuunnitelmatekstit saattavat kertoa enemmän sosiaalityön dokumentaatiokäytännöistä kuin lapsen kohtaamisesta ja huomioimisesta. Aineiston perusteella voidaan kuitenkin sanoa, että asiakassuunnitelman laatiminen voi olla lapsen osallisuutta vahvistava ja lasta voimaannuttava käytäntö. Asiakassuunnitelmateksti voi olla sosiaalityöntekijän väline luoda kontakti asiakkaana olevaan lapseen ja osoittaa lapselle, että häntä kuullaan ja arvostetaan.

Ajankohtainen lastensuojelun kehittämistyö fokusoituu lapsen kohtaamiseen, moninäkökulmaisuuuteen ja systeemiseen työskentelytapaan, joka osallistaa dialogiin lapsen lisäksi hänen perheensä ja yhteisönsä. Tämä tavoite ja työskentelytapa ovat lapsen edun mukaisia ja hänen osallisuuttaan vahvistavia. (Sudenlehti & Uusitalo, 2018, s. 7; Lamberg, 2018, s. 91 – 93.) Toteuttamani regressioanalyysin perusteella lapsen asiakkuuden perusteena olevan lastensuojelullisen huolen laadulla ja määrällä on vaikutusta lapsen osallisuuden toteutumiseen. Lapsen osallisuus lisääntyy lastensuojelullisen huolen määrän ja monimuotoisuuden lisääntyessä riippumatta siitä, liittyykö huoli ensisijaisesti lapseen vai vanhempiin vai molempiin. Poikkeus tapahtuu niiden lasten osallisuuden kohdalla, jotka vastuusosiaalityöntekijä on tavannut asiakassuunnitelmaa laatiessaan; heidän kohdallaan lapsen osallisuus vähenee vanhempiin liittyvän lastensuojelullisen huolen määrän ja monimuotoisuuden lisääntyessä. Huolen liittyessä vanhempiin ja vanhemmuuteen on riski, että lapsi jää huomiotta ja kuulematta työskentelyn keskittyessä vanhempien kanssa työskentelyyn. Ristiriitaisella tavalla lapsi tulee paremmin ”kuulluksi”, jos asiakassuunnitelman yhteydessä ei olla järjestetty tapaamista lainkaan tai lapsi ei ole osallistunut siihen. Vanhempien monet ongelmat ja mahdolliset keskinäiset ristiriidat vievät tilaa dokumentaatiossa ja työskentelyssä, ja lapsen läsnäolo ja näkemys peittyvät näiden alle. Tämän riskin tiedostaminen ja huomioiminen voisi ohjata lastensuojelutyön resurssien ja työskentelytapojen kehittämistyön suuntaamista siten, että lapsen osallisuuden toteutumiseen kiinnitettäisiin erityistä huomiota niiden lasten kohdalla, joiden asiakkuuden perusteena on vanhempien ongelmien moninaisuus ja vakavuus.

Asiakassuunnitelma-aineistosta tekemäni havainnot vastaavat Lapsi- ja perhepalvelujen muutosohjelman (LAPE) tavoitteita. Valtakunnallinen hanke on tuottanut runsaasti tutkimustietoa ja sysännyt liikkeelle kunnissa tehtävän lastensuojelutyön kehittämisen. Lapsen osallisuus on asettunut tämän kehittämistyön keskiöön. (LAPE-kärkihankkeen

arviointi. Loppuraportti 8.3.2019.) Tutkimustulosteni perusteella lastensuojelun avo-huollon asiakkaana olevien lasten osallisuus vaatii edelleen toteutuakseen tietoa ja toimenpiteitä – ja vastinparikseen aikuisten taitoa mahdollistaa lapsen mielipiteen muodostus ja huomioon ottaminen.

Lastensuojelun virastorakennukset eivät ole parasta ympäristöä lapsen hennolle tiedolle kukoistaa, edes aikuistumisen kynnyksellä olevat isot lapset eivät useinkaan pidä lastensuojelun neuvottelutapaamisista. Lapsen vähäeleinen ja hento tieto voi jäädä aikuisten tuottaman tiedon jalkoihin ja huomaamatta varsinkin, jos aikuisilla on paljon omia ongelmia, kuten esimerkiksi vanhemmilla keskinäisiä riitoja ja sosiaalityöntekijällä työkiireitä.

Palaan vielä lopuksi 7-vuotiaaseen lapseen, joka halasi kotikäynnille tullutta sosiaalityöntekijää ovella, vaikka oli tavannut sosiaalityöntekijän vain kerran aiemmin. Emme lopulta tiedä, mikä merkitys halaamisella oli lapselle itselleen ja mitä hän halusi sillä viestiä vai oliko halaus viesti sittenkään. Lapsen asiakassuunnitelmassa sosiaalityöntekijän halaaminen asettui kuitenkin keskiöön ja sekä käynnisti että perusteli lastensuojelulliset tukitoimet. Halaus olisi voinut jäädä lapselta halaamatta ja sosiaalityöntekijältä huomaamatta ja kirjaamatta, mutta tällä kertaa se tapahtui, sosiaalityöntekijä pisti sen merkille ja antoi sille asiakassuunnitelmassa merkityksen.

LÄHTEET

- Airaksinen, V. (2014). *Lapsen hyvinvointi ja osallisuus lastensuojelun läheisneuvonpidon dokumenteissa*. Pro gradu. Julkaistu sähköisessä muodossa osoitteessa <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/44331/URN:NBN:fi:jyu-201409252864.pdf?sequence=1>
- Alasuutari, P. (2011). *Laadullinen tutkimus 2.0*. Tampere: Osuuskunta Vastapaino.
- Araneva, M. (2016). *Lapsen suojele. Toteuttaminen ja päätöksenteko*. Helsinki: Talentum Pro.
- Ervast, S.-A. & Tulensalo, H. (2006). *Sosiaalityötä lapsen kanssa. Kokemuksia lapsikeskeisen tilannearvion tekemisestä*. SOCCAn ja Heikki Waris –instituutin julkaisusarja 8/2006.
- Eskola, J. & Suoranta, J. (1998). *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Osuuskunta Vastapaino.
- Ferguson, H. (2011). *Child Protection Practice*. New York: Palgrave Macmillan.
- Gilbert, N., Parton, N. & Skivenes, M. (2011). Changing patterns of response and emerging orientation. Teoksessa N. Gilbert, N. Parton & M. Skivenes (eds.) *Child Protection Systems: International Trends and Orientations*. New York: Oxford University Press.
- Haapanen, K. (2016). *Lapsen osallisuus lastensuojelun avohuollon asiakassuunnitelmissa*. Pro gradu –tutkielma. Tampereen yliopisto. Haettu osoitteesta https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/99401/Haapanen_gradu.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Hart, R. (1992). *Children's participation. From tokenism to citizenship*. Innocenti Essays nr. 4. Unicef. Haettu osoitteesta <https://www.unicef-irc.org/publications/100-childrens-participation-from-tokenism-to-citizenship.html>

Heino, T. (2005). Lapsen tieto tutkimuksessa ja käytännössä. Teoksessa S. Hänninen, J. Karjalainen & T. Lahti (toim.) *Toinen tieto. Kirjoituksia huono-osaisuuden tunnistamisesta* (s. 195 – 221). Stakes. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino Oy.

Heino, T., Hyry, S., Ikäheimo, S., Kuronen, M. & Rajala, R. (2016). *Lasten kodin ulkopuolelle sijoittamisen syyt, taustat, palvelut ja kustannukset. HuosTa-hankkeen (2014-2015) päätulokset*. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Raportteja 3/2016. Haettu osoitteesta https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/130536/URN_ISBN_978-952-302-644-5.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Helavirta, S. (2011). *Lapset hyvinvointitiedon tuottajina*. Acta Universitatis Tamperensis 1669. Tampere: Tampere University Press.

Hiekkavuo, A. (2017). *Kuuden suurimman kaupungin lastensuojelun palvelujen ja kustannusten vertailu vuonna 2016*. Kuusikkotyöryhmän julkaisusarja 4/2017. Haettu osoitteesta https://www.hel.fi/hel2/tietokeskus/julkaisut/pdf/17_06_22_Kuusikko_lastensuojelu_2016.pdf

Hurtig, J. (2003). *Lasta suojelemassa. Etnografia lasten paikan rakentumisesta lastensuojelun perhetyön käytännöissä*. Rovaniemi: Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellinen tiedekunta, Acta Universitatis Lapponiensis 60.

Hurtig, J. (2006). Lapsen tieto sosiaalityön haasteena. Teoksessa H. Forsberg, A. Ritala-Koskinen & M. Törrönen (toim.) *Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia* (s. 167 – 193). Jyväskylä: PS-kustannus.

Hänninen, S. & Karjalainen, J. & Lahti, T. (2005). Lukijalle. Teoksessa S. Hänninen, J. Karjalainen & T. Lahti (toim.) *Toinen tieto. Kirjoituksia huono-osaisuuden tunnistamisesta* (s. 3 – 9). Stakes. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino Oy.

Ketokivi, M. (2015). *Tilastollinen päättely ja tieteellinen argumentointi*. Helsinki: Gaudeamus.

Kylmä, J. & Juvakka, T. (2007). *Laadullinen terveystutkimus*. Helsinki: Edita.

Kääriäinen, A. (2003). *Lastensuojelun sosiaalityö asiakirjoina. Dokumentoinnin ja tiedonmuodostuksen dynamiikka*. Sosiaalipolitiikan laitos, tutkimuksia 1. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Kääriäinen, A. (2005). Dokumentointi tiedonmuodostuksena. Teoksessa M. Satka, S. Karvinen-Niinikoski, M. Nylund & S. Hoikkala (toim.) *Sosiaalityön käytäntötutkimus* (s. 159 – 171). Palmenia-sarja 128. Helsinki: Gaudeamus.

Kääriäinen, A. (2006). Lapset sosiaalityön asiakasdokumenteissa. Teoksessa H. Forsberg, A. Ritala-Koskinen & M. Törrönen (toim.) *Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia* (s. 45 – 67). Jyväskylä: PS-kustannus.

Kääriäinen, A. (2019). *Lapsen kuulemisesta kirjoittaminen olosuhdeselvityksissä*. Janus Sosiaalipolitiikan Ja sosiaalityön Tutkimuksen Aikakauslehti, 27(4), 379-394. Haettu osoitteesta <https://doi.org/10.30668/janus.87983>

Laaksonen, M., Kääriäinen, A., Penttilä, M., Tapola-Haapala, M., Sahala, H., Kärki, J. & Jäppinen, A. (2011). *Asiakastyön dokumentointi sosiaalihuollossa. Opastusta asiakastiedon käyttöön ja kirjaamiseen*. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Raportti 54/2011. Julkaistu sähköisessä muodossa osoitteessa <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/79866/d68ab232-88fc-4478-8c21-91164a177a1a.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Laki sosiaalihuollon asiakasasiakirjoista 254/2015.

Lamberg, M. (2018). Kohtaava dialogisuus ja osallistava lastensuojelutyö. Teoksessa J. Sudenlehti & I. Uusitalo (toim.) *Tulevaisuuden lastensuojelu* (s. 87 – 106). Suomen Psykologinen Instituuttiyhdistys ry.

LAPE-kärkihankkeen arviointi. Loppuraportti 8.3.2019. Julkaistu sähköisessä muodossa osoitteessa: https://stm.fi/documents/1271139/13111556/Loppuraportti+LAPE_arvi-

ointi+8.3.2019_final.pdf/3efbd6b7-c22f-ef66-b412-4b3b521d9512/Loppura-
portti+LAPE_arviointi+8.3.2019_final.pdf

Lapsen oikeuksien yleissopimus. Yhdistyneiden kansakuntien yleiskokous 1989.

Lastensuojelu 2016. Tilastoraportti 43/2017. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Julkaistu sähköisessä muodossa osoitteessa https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/135628/Tr43_17_LASU.pdf?sequence=3&isAllowed=y

Lastensuojelulaki 417/2007.

Lastensuojelun käsikirja. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Julkaistu sähköisessä muodossa osoitteessa <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja>

Lehmuskoski, A. & Suhonen, M. & Häkälä, N. & Taina, J. & Ailio, E. (2020). *Kanta-palvelujen käsikirja sosiaalihuollon toimijoille*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Julkaistu sähköisessä muodossa osoitteessa https://yhteistyotilat.fi/wiki08/pages/viewpage.action?pageId=61058878&preview=/61058878/61072127/Kanta-palvelujen%20k%C3%A4sikirja%20sosiaalihuollon%20toimijoille%20v1_01.pdf

Muukkonen, T. (2008). Lapsikeskeisyys sosiaalityön läpäisevä periaatteena. Teoksessa T. Muukkonen (toim.) *Suunnitelmallinen sosiaalityö lapsen kanssa*. Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus SOCCAn ja Heikki Waris –instituutin julkaisusarja nro 17, 2008.

Muukkonen, T. & Kivelä, N. (2008). Lapsilta saatu palaute. Teoksessa T. Muukkonen (toim.) *Suunnitelmallinen sosiaalityö lapsen kanssa*. Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus SOCCAn ja Heikki Waris –instituutin julkaisusarja nro 17, 2008.

Muukkonen, T. & Tulensalo, H. (2018). Tutustumalla lapsi tulee näkyväksi – pienen lapsen kuuleminen lastensuojelussa. Teoksessa S. Hyvärinen & T. Pösö (toim.) *Lasten haastattelu lastensuojelussa*. Jyväskylä: PS-kustannus.

Nummenmaa, L. (2011). *Käyttytymistieteiden tilastolliset menetelmät*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Perttula, S. (2014). *Lapsen etu – Kategorioiden, tarpeiden ja odotusten takana sosiaalityöntekijöiden kirjoittamissa huostaanottohakemuksissa*. Pro gradu –tutkielma. Tampereen yliopisto. Julkaistu sähköisessä muodossa osoitteessa

<http://urn.fi/URN:NBN:fi:uta-201411072279>

Pölkki, P. & Vornanen, R. & Pursiainen, M. & Riikonen, M. (2012). *Children's Participation in Childprotection Processes as Experienced by Foster Children and Social Workers*. *Child Care in Practice* 18(2), 107–125.

Rauhala, P.-L. & Virokannas, E. (2011). Sosiaalityön tutkimuksen etiikka, opettaminen ja tietoarvo. Teoksessa A. Pehkonen & M. Väänänen-Fomin (toim.) *Sosiaalityön arvot ja etiikka*. PS-kustannus.

Räty, T. (2015). *Lastensuojelulaki. Käytäntö ja soveltaminen*. 3. uudistettu painos. Helsinki: Edita.

Räty, T. (2019). *Lastensuojelulaki. Käytäntö ja soveltaminen*. 4. uudistettu painos. Helsinki: Edita.

Salmela, K. (2020). *Lapsen osallisuus lastensuojelun asiakassuunnitelmissa*. Sosiaalityön maisteritutkielma. Helsingin yliopisto. Julkaistu sähköisessä muodossa osoitteessa https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/315545/Salmela_Katja_maisteritutkielma_2020.pdf?sequence=3&isAllowed=y

Satka, M., Julkunen, I., Kääriäinen, A., Poikela, R., Yliruka, L. & Muurinen, H. (2016). Johdanto – Käytäntötutkimus tietona ja taitona. Teoksessa Mirja S., I. Julkunen, A. Kääriäinen, R. Poikela, L. Yliruka & H. Muurinen (toim.) *Käytäntötutkimuksen taito*. Helsinki: Heikki Waris –instituutti ja Mathilda Wrede –institutet.

Shaw, I. & Holland, S. (2014). *Doing Qualitative Research in Social Work*. Lontoo: Sage Publications Ltd.

Soikkeli, E. (2017). *Lapsen osallisuus lastensuojelun asiakassuunnitelmissa* -posterit. Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus Socca. Opiskelijoiden käytäntötutkimusten postereita. Julkaistu sähköisessä muodossa osoitteessa http://www.socca.fi/files/6244/SoikkeliEeva_.pdf

Sudenlehti, J. & Uusitalo, I. (2018). Kokemusasiantuntijan puheenvuoro. Teoksessa J. Sudenlehti & I. Uusitalo (toim.) *Tulevaisuuden lastensuojelu* (s. 7 – 9). Suomen Psykologinen Instituuttiyhdistys ry.

Suomen perustuslaki 731/1999.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (2020). *Sosiaalihuollon tiedonhallinta*. Päivitetty 11.6.2020. Saatavissa: <https://thl.fi/fi/web/tiedonhallinta-sosiaali-ja-terveysalalla/tiedonhallinnan-ohjaus/sosiaalihuollon-tiedonhallinta>

Thomas, N. (2002). *Children, Family and the State. Decision-making and Child*. Bristol: Policy Press.

Thomas, N. (2007). *Towards a Theory of Children's Participation*. The International Journal of Children's Rights 15, 199–218.

Tiilikainen, T. (2008). Lapset työskentelyn osallistujina. Teoksessa T. Muukkonen (toim.) *Suunnitelmallinen sosiaalityö lapsen kanssa*. Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus SOCCAn ja Heikki Waris –instituutin julkaisusarja nro 17, 2008.

Tulensalo, H. (2015). *Lapsen tiedollinen toimijuus lastensuojelun sosiaalityössä*. Sosiaalityön ammatillinen lisensiaatintutkimus. Tampereen yliopisto. Julkaistu sähköisessä muodossa osoitteessa <https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/98814/LISURI-1460708563.pdf?sequence=1>

Tulensalo, H. (2016). Lapsi tiedollisena toimijana lastensuojelun sosiaalityössä. Teoksessa M. Satka, I. Julkunen, A. Kääriäinen, R. Poikela, L. Yliruka & H. Muurinen (toim.) *Käytäntötutkimuksen taito*. Helsinki: Heikki Waris –instituutti ja Mathilda Wrede –institutet.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2013). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Törrönen, J. (2005). Toisen ääni, näkökulma ja kohteena oleminen. Teoksessa S. Hänninen, J. Karjalainen & T. Lahti (toim.) *Toinen tieto. Kirjoituksia huono-osaisuuden tunnistamisesta*. Stakes. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino Oy., 15 – 37.

Törrönen, M. & Mäenpää, J. (1995). *Lapsen tie laitokseen*. Aiheita 5. Helsinki: Stakes.

Weidner, A. (2019). *Lasten osallisuus lastensuojelun avohuollossa*. Lasten ja sosiaalityöntekijöiden kahdenkeskiset tapaamiset lasten kokemana. Maisteritutkielma. Jyväskylän yliopisto. Julkaistu sähköisessä muodossa osoitteessa <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/67763/1/URN%3ANBN%3Afi%3Aju-202002062009.pdf>

LIITTEET

Liite 1. Muuttujien kuvaus

Muuttujan koodi	Muuttujan nimi	Muuttujan kuvaus	Muuttujan arvot	Mittasasteikko	Muuta huomioitavaa
1 LapsiNro	Lapsen järjestysnumero	Lapset satunnaisessa järjestyksessä	1 - 131		Järjestysnumerot 49, 118 ja 120 puuttuvat, eli lapsia yhteensä 128.
2 ASluku	Lapsen asiakassuunnitelmien lukumäärä		1 - 6	Jatkuva	
3a LapsOsall	Lapsi osallistujana	Lapsi osallistunut asiakassuunnitelman laadintaan	0, 1	Dikotomia	
3b Tiedoksi	Tiedoksianto lapselle	Asiakassuunnitelma lähetetty tiedoksiantona lapselle	0, 1	Dikotomia	
3c ASviesti	Asiakassuunnitelmassa viesti lapselle	Asiakassuunnitelmassa toimitaohjeita, yhteystietoja, ”viestejä” lapselle	0, 1	Dikotomia	
3d Stttavan- nut	Sosiaalityöntekijä tavannut lapsen	Lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä tavannut lapsen, ja tapaamisessa tuotettu tietoa asiakassuunnitelmaan.	0= ei 1= kyllä, mutta ei lapsen omalla tapaamisella 2= kyllä, lapsen omalla tapaamisella	Jatkuva	Muuttujan kuvaama ilmiö sinänsä jatkuva; lapsen osallisuus kasvaa asteikolla 0-2
3e Jokumuu- tavannut	Joku muu ammattilainen on tavannut lapsen stt:n sijasta.	Joku muu ammattilainen on tavannut lapsen vastuusosiaalityöntekijän sijasta, ja tämä tapaaminen tuottanut tietoa	0= ei 1= kyllä, mutta ei lapsen omalla tapaamisella 2= kyllä, lapsen	Jatkuva	Muuttujan kuvaama ilmiö sinänsä jatkuva; lapsen osallisuus kasvaa asteikolla 0-2.

		asiakassuunnitelmaan.	omalla tapaamisella		Lapsen tavanneen henkilön ammattirooli kirjattu erilliseen luetteloon.
3f Toimin	Lasta kuultu toiminnallisia tms. menetelmiä käyttäen		0, 1	Dikotomia	Käytetyt menetelmät kirjattu erilliseksi luetteloksi.
3g Muita-läsnä	Lapsen tapaamiseen osallistuneiden muiden henkilöiden lukumäärä	Asiakassuunnitelma-neuvottelussa mukana olleiden henkilöiden lukumäärä (ammatillaiset & lapsen läheiset)	0= lasta ei olla tavattu 1 – 8 henkilöä	Jatkuva	
4a HuolOs	Huoltajat osallistujina	Huoltajat osallistuneet asiakassuunnitelman laadintaan	0= ei 1= vain äiti osallistunut 2= vain isä osallistunut 3= kaksi huoltajaa osallistunut	Luokiteltu	
4b Huol-Toive	Huoltajan toive	Huoltaja esittänyt toiveensa LS:a kohtaan	0= ei 1= kyllä, mutta ei noudateta 2=kyllä, noudatetaan	Luokiteltu	Toiveet kirjattu erilliseksi luetteloksi.
5 Ikä	Lapsen ikä	Vuosina, alle 1-vuotiaat=0	0 - 17	Jatkuva	
6 Sisaruksia	Lapsen sisarusten määrä	Sisarusten määrä	0 - 7	Jatkuva	
7a LStarve1	LStarve lapsen ja vanhempien vuorovaikutus	Lastensuojelullinen huoli koskee lapsen ja vanhempien välistä vuorovaikutusta	0, 1	Dikotomia	Vanhempien neuvottomuus kasvattajana, rajat ja rakkaus -teema
7b LStarve2	LStarve vanhempien mielenterveysongelmat ja terveysongelmat	Lastensuojelullinen huoli liittyy vanhempien mielenterveysongelmiin ja	0, 1	Dikotomia	Huosta: vanhempien ongelmallinen käytös

		terveysongelmiin sekä jaksamiseen			Psyykkinen, somaattinen, jaksaminen
7c LStarve3	LStarve vanhempien päihteidenkäyttö	Lastensuojelullinen huoli koskee vanhempien päihteidenkäyttöä	0, 1	Dikotomia	Huosta: vanhempien ongelmallinen käytös
7d LStarve4	LStarve vanhempien väkivaltaisuus	Lastensuojelullinen huoli koskee vanhempien väkivaltaisuutta	0, 1	Dikotomia	Huosta: vanhempien ongelmallinen käytös
7e LStarve5	LStarve huoli lapsen hoidosta ja huolenpidosta	Lastensuojelullinen huoli koskee lapsen hoitoa ja huolenpitoa	0, 1	Dikotomia	Huosta: vanhemman toiminnan ohjaamisen vaikeus
7f LStarve6	LStarve vanhempien keskinäiset ristiriidat	Lastensuojelullinen huoli koskee vanhempien välisiä ristiriitoja	0, 1	Dikotomia	Huosta: perheen sisäinen vuorovaikutus, huolto- ja asumisriidat
7g LStarve7	Lapsen haastava käytös	Lastensuojelullinen huoli koskee lapsen haastavaa käytöstä	0, 1	Dikotomia	Väkivaltaisuus, rikokset, käytöshäiriöt, rajattomuus
7h LStarve8	Lapsen päihteidenkäyttö	Lastensuojelullinen huoli koskee lapsen päihteidenkäyttöä	0, 1	Dikotomia	
7i LStarve9	Lapsen psyykkiset ongelmat	Lastensuojelullinen huoli liittyy lapsen psyykkiseen oireiluun	0, 1	Dikotomia	Masennus, itsetuhoisuus, piittaamattomuus seksuaalisesta turvallisuudesta, viiltely
7j LStarve10	Lapsen koulunkäyntivaikeudet	Lastensuojelullinen huoli koskee lapsen koulunkäyntivaikeuksia (koulu-kiusaaminen, poissaolot, oppimisvaikeudet jne.)	0, 1	Dikotomia	Huosta: Lapsen kiinnittyminen instituutioon
8a KäytLS1	Käytetyt LS-toimenpiteet:	Lapsi tai perhe ei asu kotonaan.	0, 1	Dikotomia	

	avohuollon sijaishuolto, kiireellinen sijoitus, ensikoti, perhekuntoutus, turvakoti				
8b KäytLS2	Käytetyt LS-toimenpiteet: perhetyö, tukihenkilö, -perhe, nuorten intensiivityö, perheneuvola	Perheeseen kohdistuvat palvelut.	0, 1	Dikotomia	
8c KäytLS3	Käytetyt LS-toimenpiteet: Taloudellinen tuki, kotipalvelu tms.	Sosiaalihuoltolain mukaisiin palveluihin rinnastettavat palvelut.	0, 1	Dikotomia	
Os9a	Lapsi ulkopuolinen toimija: Lapsi työs-kentelyn ulkopuolella	Ei lapsen kohdistuvaa työs-kentelyä, eikä työs-kentelyä hänen kanssaan.	0, 1	Dikotomia	
Os9b	Lapsi ulkopuolinen toimija: Lapsi dokumentoinnin ulkopuolella	Lapsesta ei olla kirjattu asiakassuunnitelmaan (juuri) mitään.	0, 1	Dikotomia	
Os9c	Lapsi ulkopuolinen toimija: Lapsi tiedolta suojeltava	Asiakassuunnitelmaan kirjattu, että lapselle ei kerrota jotain asiaa.	0, 1	Dikotomia	
9d TuB1	Lapsi välillinen toimija: Lapsi toiminnan kohde	Lapsen etu ja hyvinvointi mielletään työs-kentelyn pääta-voitteeksi.	0, 1	Dikotomia	
9e TuB2	Lapsi välillinen toimija: Lapsi ker-ronnan kohde	Asiakassuunnitelmassa kerrotaan lapsesta.	0, 1	Dikotomia	

9f TuB3	Lapsi välillinen toimija: Lapsi välillinen kertoja	Asiakassuunnitelmaan kirjattua mitä joku kertoo lapsen kertoneen.	0, 1	Dikotomia	
9g TuA1	Lapsi aktiivinen toimija: Lapsi kertoja	Lapsi kertoo itse ja hänen tuottamansa tieto kirjattu asiakassuunnitelmaan.	0, 1	Dikotomia	
9h TuA2	Lapsi aktiivinen toimija: Lapsi kuulija	Lapsi kuulee ja saa tietoa omasta asiakkuudestaan.	0, 1	Dikotomia	
9i TuA3	Lapsi aktiivinen toimija: Lapsi kokija	Lapsi reflektoi omaan asiakkuuteensa liittyvää tietoa, esittää toiveita.	0, 1	Dikotomia	
10a ProsOS	Lapsen prosessiosallisuus	Lapselle kerrottu lastensuojelusta, kysytty toiveita sen suhteen, lapsi ilmaissut oman näkemyksensä LS-huoleen liittyen	0, 1	Dikotomia	
10b KohtOs	Kohtaamisosallisuus	Lapsen osallisuuden vahvistaminen vuorovaikutuksessa	0, 1	Dikotomia	Asiakassuunnitelmasta välittyy, että lasta on kuunneltu ja hänen kohtaamiseensa on panostettu.
11 Laps-Toive	Lapsen toive	Lapsi esittänyt toiveensa lastensuojelua kohtaan	0= ei toiveita 1= kyllä, mutta ei noudateta, ei perustella 2= kyllä, mutta ei noudateta, perustellaan 3= kyllä, ja noudatetaan	Jatkuva; osallisuus kasvaa muut-tujan arvon kasva-essa	Erillinen luettelo lasten toiveista

12 Lapstoim	Lapsi toimi- jana	Lapsi aktiivi- sena toimijana suhteessa las- tensuojelulli- seen huoleen ja lastensuojeluun.	0, 1	Dikoto- mia	Esim. lapsi lastensuojelu- asiakkuuden käynnistäjänä, aloitteenteki- jänä, vastuun- kantajana.
13a LSToim1	Päätetty LS- toimenpide: LS-asiak- kuus päättyy	Lastensuojelu- asiakkuus päät- tyy tai siirtyy sosiaalihuolto- lain mukaisiin palveluihin.	0, 1	Dikoto- mia	Huom. muutto toi- selle paikka- kunnalle ei ole asiakkuu- den päättymistä.
13b LSToim2	Päätetty LS- toimenpide: Avohuollon sijoitus		0, 1	Dikoto- mia	
13c LSToim3	Päätetty LS- toimenpide: Huostaan- oton valmis- telu aloite- taan		0, 1	Dikoto- mia	
13d LSToim4	Päätetty LS- toimenpide: sosiaalihuol- tolain mukai- siin palvelui- hin rinnastet- tavat tms. palvelut	Taloudellinen tuki, päivä- hoito, lapsiper- heiden kotipal- velu tms.	0, 1	Dikoto- mia	
13e LSToim5	Päätetty LS- toimenpide: lastensuoje- lun avohuol- lon tukitoi- met	Perhetyö, las- tensuojelun in- tensiivityö, per- hekuntoutus, ensikoti, amma- tillinen tukihen- kilö, tukiperhe	0, 1	Dikoto- mia	
13f LSToim6	Päätetty LS- toimenpide: lapsi tai perhe ohja- taan erityis- palveluihin	Lapsi tai perhe ohjataan erityis- palveluihin, ku- ten lapsi/nuo- riso/aikuispsy- kiatrian palve- luihin, a-klini- kalle, perheneu- volaan jne.	0, 1	Dikoto- mia	

14a Perustel- tuAS	Päätetyt LS- toimenpiteet perusteltu asiakassuun- nitelmassa	Asiakassuunni- telmaan on kir- jattu toimenpi- teiden peruste- lut ja tavoitteet.	0= ei sovittu toi- menpiteistä 1= sovittiin toimenpi- teistä, ei pe- rusteltu 2= sovittiin toimenpi- teistä, pe- rusteltiin	Luoki- teltu	
14b Seuranta	Seurannasta sovittu	Sovittu milloin seuraava tapaa- minen, milloin asiakassuunni- telman toteutu- mista seuraavan kerran arvioi- daan	0= ei sovittu 1= sovittiin 2= ei tar- vetta sopia, asiakkuus päättyy		
Muita huomioita (laadulli- nen)					

Liite 2. Ote havaintomatriisista

Havaintoyksikkö= lapsi

AS= asiakassuunnitelma

LS= lastensuojelu

AH= lastensuojelun avohuolto

STT = lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä

Havaintomatriisi nro 1

Asiakassuunnitelma		AS nro 1	AS nro 2	AS nro 3	AS nro 4a-4b
1 Lapsi nro		1	2	3	4
2 Lapsen AS:n lukumäärä		1	1	1	3
3a Lapsi osallistujana	0= ei 1= kyllä	1	1	1	1
3b Tiedoksianto lapselle	0= ei 1= kyllä	1	0	1	1
3c ASssa toimintaohjeita, yhteystietoja (lapselle)	0= ei 1= kyllä	1	0	0	0
3d Stt tavannut lapsen	0= ei 1= kyllä, mutta ei yksin 2= kyllä, yksin	0	1	1	1
3e Joku muu ammattilainen on tavannut lapsen stt:n sijasta / kahdestaan	0= ei 1= kyllä, mutta ei yksin 2= kyllä, yksin Kuka muu?	2 Sosiaaliohjaaja	0	0	1
3f Lasta kuultu toiminnallisia menetelmiä tms. käyttäen	0= ei 1= kyllä	1 Vahvuus-kortit	0	0	0
3g Lapsen AS- tapaamiseen osallistuneiden aikuisten lukumäärä (onko ollut AS- tapaamista?)	0= ei tapaamista	1	2	6	8
4a Huoltajat osallistujina	0= ei 1= vain äiti 2= vain isä 3= kaksi huoltajaa	2	3	3	3
4b Huoltajien toiveet	0= ei toiveita 1= Kyllä, mutta ei noudateta 2= Kyllä, noudatetaan Kirjaa mikä toive.	2 Ei tarvetta asiakkuudelle.	2	2 Menee lapsen toiveen edelle.	2 Äiti toivoo, että lapsi voisi olla joulun kotona.
5 Lapsen ikä	0= alle 1-vuotias	14	8	12	15
6 Sisarusten lukumäärä		2	0	0	2

7a LStarve: lapsen ja vanhempien vuorovaikutus	0= ei 1= kyllä vanhempien neuvottomuus	0	1	1	1
7b LStarve: vanhempien mielenterveysongelmat	0= ei 1= kyllä	1 Uupumus	0	0	0
7c LStarve: vanhempien päihteidenkäyttö	0= ei 1= kyllä	1	0	0	0
7d LStarve: vanhempien väkivaltaisuus	0= ei 1= kyllä	0	1	0	0
7e LStarve: huoli lapsen hoidosta ja huolenpidosta	0= ei 1= kyllä	1	0	0	0
7f LStarve: vanhempien keskinäiset ristiriidat	0= ei 1= kyllä	1	1	0	1
7g LStarve: lapsen haastava käytös	0= ei 1= kyllä väkivaltaisuus, rikokset	0	1	1	1
7h LStarve: lapsen päihteidenkäyttö	0= ei 1= kyllä	0	0	1	0
7i LStarve: lapsen psyykkiset ongelmat	0= ei 1= kyllä masennus, itsetuhoisuus, piittaamattomuus seksuaalisesta turvallisuudesta	0	0	1	1
7j LStarve: lapsen koulunkäyntivaikeudet	0= ei 1= kyllä	0	0	1	1
8a Käytetyt LStoimenpiteet: sijaishuolto, ensikoti, perhekuntoutus, kiireellinen sijoitus	0= ei 1= kyllä	0	0	0	0
8b Käytetyt LStoimenpiteet: tukihenkilö, -perhe, nuorten intensiivisyö, perhetyö	0= ei 1= kyllä	1	0	0	0
8c Käytetyt LStoimenpiteet: taloudellinen tuki, tms.	0= ei 1= kyllä	0	0	0	0
9a Lapsi ulkopuolinen toimija: Lapsi työskentelyn ulkopuolella	0= ei 1= kyllä Ei lapseen kohdistuvaa työskentelyä, eikä työskentelyä hänen kanssaan.	0	0	0	0
9b Lapsi ulkopuolinen toimija: Lapsi dokumentoinnin ulkopuolella	0= ei 1= kyllä Lapsesta ei olla kirjattu AS:aan mitään.	0	1	0	0
9c Lapsi ulkopuolinen toimija:	0= ei 1= kyllä	0	0	0	0

Lapsi tiedolta suojeltava	AS:aan kirjattu, että lapselle ei kerrota jotain asiaa.				
9d Lapsi välillinen toimija: Lapsi toiminnan kohde	0= ei 1= kyllä	1	1	1	1
9e Lapsi välillinen toimija: Lapsi kerronnan kohde	0= ei 1= kyllä	1	1	1 Vaikka paikalla?	1
9f Lapsi välillinen toimija: Lapsi välillinen kertoja	0= ei 1= kyllä	1	0	1	1
9g Lapsi aktiivinen toimija: Lapsi kertoja	0= ei 1= kyllä Lapsi kertoo itse.	1	0	0	1
9h Lapsi aktiivinen toimija: Lapsi kuulija	0= ei 1= kyllä <u>Tiedoksisaaaja?</u>	1	0	0	1 Huostaanottouhkaus
9i Lapsi aktiivinen toimija: Lapsi kokija	0= ei 1= kyllä	1	0	0	1
10a Lapsen prosessiosallisuus	0= ei 1= kyllä Kerrottu <u>LSsta</u> , kysytty toivetta, lapsi ilmaissut toiveensa.	1	0	1	1
10b Lapsen kohtaamisosallisuus	0= ei 1= kyllä Osallisuuden vahvistaminen vuorovaikutuksessa, AS kirje lapselle.	1 Kuvattu lapsen toimintaa tapaamisessa.	0	0	1 Keskustelut avoimesti asioistaan.
11 Lapsi esittänyt toiveen	0= ei 1= kyllä, ei noudateta, ei perustella 2= kyllä, ei noudateta, perustellaan 3= kyllä, noudatetaan Kirjaa toiveet.	3 Kommentoinut <u>LSHuolen</u> perusteita, vakuuttanut kaiken olevan hyvin.	0	2 Lapsen toiveesta lyhyt maininta.	2 Vastustaa kiireellistä sijoitusta, ei koe tarvitsevana <u>LSasiakkuutta</u> .
12 Lapsi toimijana	0= ei 1= kyllä Lapsi aktiivisena toimijana suhteessa <u>LSHuoleen</u> , <u>LSuun</u> .	0	0	0	0
13a Päätetty LS-toimenpide: LS-asiakkuus päättyy	0= ei 1= kyllä	1	1	0	0 1. <u>ASssa</u> päättyy.
13b Päätetty LS-toimenpide: avohuollon sijoitus /kiireellinen	0= ei 1= kyllä	0	0	1	1 Kiireellinen
13c Päätetty LS-toimenpide: huostaanotto	0= ei 1= kyllä	0	0	0	0
13d Päätetty LS-toimenpide: taloudellinen tms. tuki	0= ei 1= kyllä	0	0	0	0

13e Päätetty LS-toimenpide: perhetyö, LS-intensiivisyö, perhekuntoutus, ensikoti	0= ei 1= kyllä	0	0	1	1
13f Päätetty LS-toimenpide: lapsi/nuorisopsykiatria, perheneuvola tms. erityispalvelu	0= ei 1= kyllä	0	1 <u>Perhenla</u>	1	1
14a LS-toimenpiteet perusteltu <u>AS:ss</u>	0= Ei sovittu toimenpiteistä 1= Sovittiin, ei perusteltu 2= Sovittiin, perusteltiin	2	2	1	2
14b Seurannasta sovittiin	0= ei sovittu 1= sovittiin	0	1	1	1
Muita havaintoja (laadullinen)		<u>Stt</u> ei tavannut itse lasta, osallisuus sosiaalihoajaan tapaamisen kautta. Isän ja lapsen kertomat samassa suunnassa, toimenpiteet sen mukaan.	<u>"Ls</u> -huolta ei kummankaan vanhemman kotiin liity." Vaikka väkivaltaa? Lapsi tavattu, mutta tapaamista ei olla dokumentoitu.	Lapsi ollut läsnä, mutta hänen sanomisistaan vain yksi lause: <u>"XXn</u> oma toivomus, että pääsee mahdollisimman pian kotiin." Toive peittyi vanhempien huolipuheeseen.	<u>Asiakkuus</u> ehdittiin päättää, vaikka riskit kirjattu (mm. suojaikäraja). <u>Kriisiytymisen</u> jälkeen kiireellinen sijoitus.